

VII.

37 807
e, c

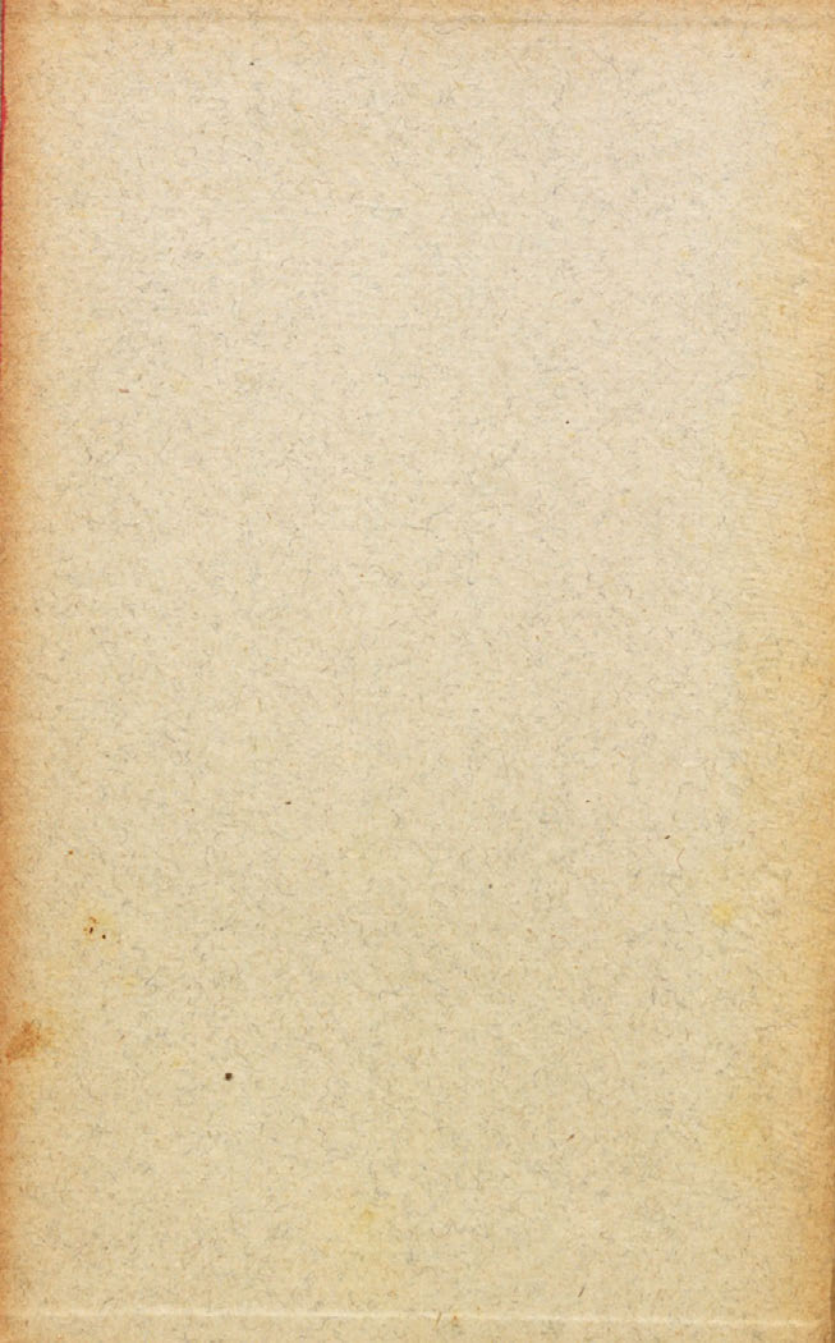
ZEK

IZHAJA ČETRTLETNO

LJUBLJANSKE SLIKE

LJUDSKA KNJIŽNICA
ALEŠOVČEVI SPISI 4.in 5.

F. Spalding's
Ljubljana
Veliki noči 1911.

Ljudska knjižnica.

14. zvezek.

Jakoba Alešovca
Izbrani spisi.

Drugi, popravljeni natis.

Priredil Jožef Volc.

4. in 5. zvezek:

Ljubljanske slike.

V Ljubljani 1911.

Založila Katoliška Bukvarna.

Ljubljanske slike.

Podoba ljubljanskega sveta
pod drobnogledom.

o o o o

Spisal

—o Jakob Alešovec. o—

Priredil

Jožef Volc.

V Ljubljani 1911.

Založila Katoliška Bukvarna.

Tiskala Katoliška Tiskarna.

Vse pravice pridržane.

VII, 37807c

IN = 030000 561

Uvod.

Ves slovenski svet se kolikortoliko ozira, nosi in ravna po Ljubljani, naravnem središču bodoče „Slovenije“ (če jo bomo res kdaj dobili). A vendar ni še nihče nadrobno in povrsti popisal njenih prebivavcev, njihovega dejanja in nehanja tako, da bi jih bil pokazal svetu prav v zrcalu. Morda jaz ustrezem marsikomu, če mu pokažem ta mikavni rod nekako pod steklom, da bo potem razumel, zakaj je marsikaj tako in ne drugače, in zakaj se zlasti slovenski duh ne more ukoreniniti v Ljubljani tako, kakor bi bilo naravno in koristno ne le temu mestu, ampak tudi prebivavcem vse dežele.

V sledečih črticah bodo šle mimo bravca podobe raznih ljubljanskih stanov; vsaka se bo ustavila pred njim le toliko, da jo bo lahko spoznal. Uvrščene bodo po redu od zgoraj navzdol, kolikor se to dá; lastnosti vsake vrste bodo popisane v kratkih črticah, h katerim si bo marsikdo lahko mislil še kaj drugega, ker domišljiji ne maram staviti nobene ograje.

Mesta ljubljanskega ne maram popisovati. Le toliko bodi omenjeno, da priimka „bela Ljubljana“ še ne zasluži, ker je preveliko gnezdo nemškutarije in drugih nečednosti. Beli se le počasi, in najboljše upanje je, da bo prejalislej res zopet bela. Zdaj pa je kvečemu polovičarska in to v dvojnem oziru: po jeziku in po noši. Oboje je: napol go-

sposko, napol kmetiško — napol nemškutarsko, napol slovensko. Čisto nemška pa ne more biti, ker ji manjka pravilne nemščine.

Seveda ta sodba ni tako natančna, da bi je nihče ne mogel ovreči. Treba torej nekoliko pojasnila.

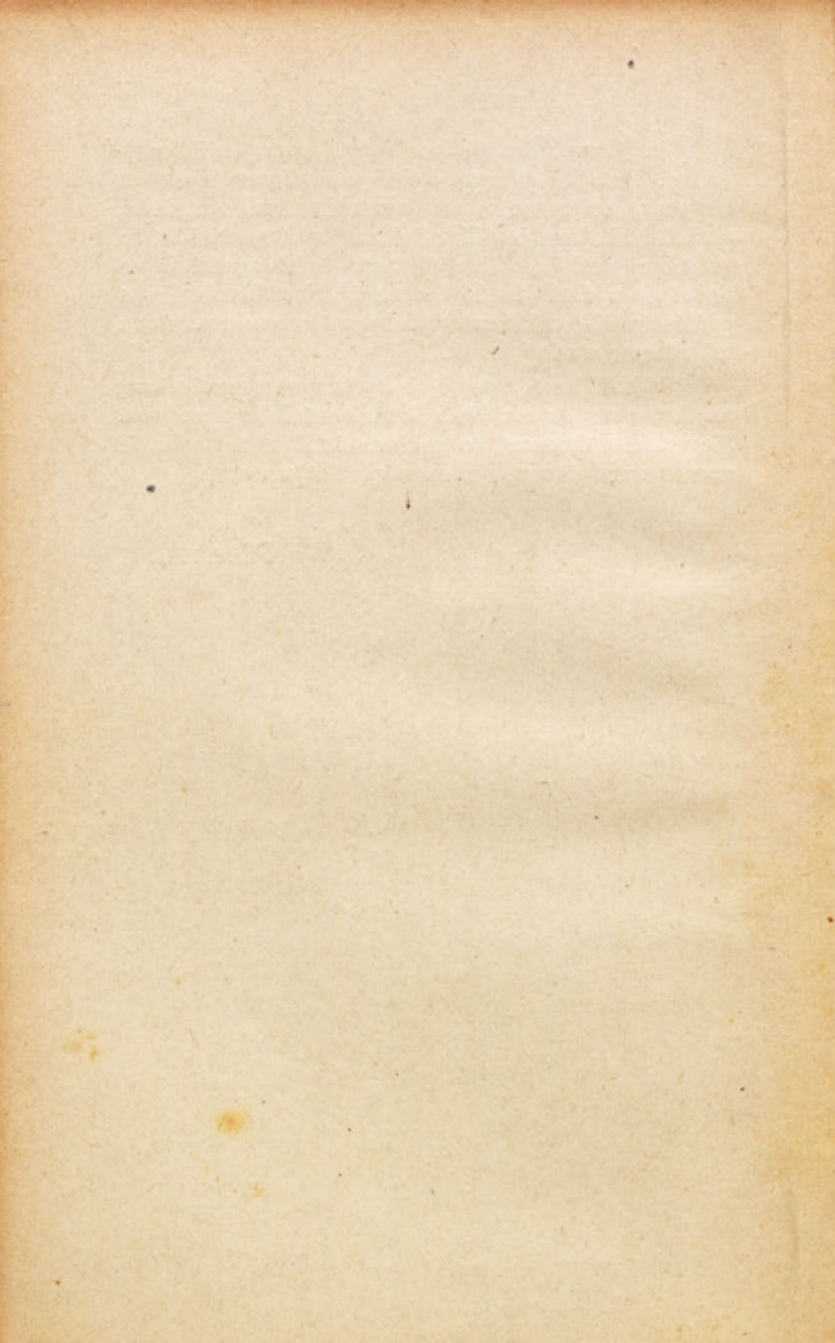
Gospôde — prave namreč — v Ljubljani skoro nič ni. Le malo rastlin je gosposkih, pa še teh ne smeš postaviti pod drobnogled, ker bi tupatam zapazil na njih, da so zrastle na kmetiškem gnoju. Najprej se taki spoznajo po govorici: da le usta odpre taka stvar in spusti iz njih nemško besedo, pa boš vedel takoj, pri čem da si. Le malo jih je — in tudi ti niso vsi gosposkega stanu — ki so nemške korenike, pa so se že tudi navlekli slovenskega soka — čeravno ga ne marajo — tako, da tega ne morejo več skrivati. Ti znajo slovenski le kleti ali kvečemu govoriti toliko, da se morejo razumeti s posli. Odpadnikov med temi ravno ni, ker niso slovenske krvi.

Druga vrsta je gospôda le navidez ali radi lepšega — kakor če si kdo priveže ali pripne na umazano srajco „goljufa“, da svet misli: ta ima vso srajco tako lepo, kakor je na prsih in za vratom. Take ljudi spoznaš po tem, da so nemškutarji in prav radi govoré nemški — toda kakó! Nemškemu ušesu je ta nemščina tako zoprna kakor n. pr. bolnemu človeku brlizganje lokomotive ali kovanje deset kovačev. Med temi je mnogo narodnih odpadnikov. Vendar je v tem stanu mnogo ljudi, ki ne trpinčijo ušes s svojo nemščino, marveč govoré svoj materin jezik; ti so narodnjaki. Nekaj je pa tudi takih, ki govoré oboje: nemški in slovenski — enako slabo in se ne brigajo za politiko; ob volitvah so pa vendarle tički, ki gredó večidel nemčurjem na limanice. Nosijo se navadno napol gosposko, napol kmetiško, t. j. predmestno.

Tretja vrsta so pa prebivavci poprejšnjih predmestij. Meščani so postali šele po novi uredbi mesta. Gospôda ne marajo biti, ker so večidel rokodelci, obrtniki ali kmetje. Nemški znajo in govoré le za potrebo; med sabo pa občujejo le slovenski in se ponašajo s tem, da so Slovenci. Ob volitvah ujame nemčur med temi le malokaterega, ker so domalega vsi stare narodne kosti.

To bodi kratek uvod, da bo bravec poznal obzor, na katerem se mu bodo kazale naslednje podobe. Slovenskim imenom so pridana tudi latinska in še marsikatera druga, da se stvar lažje uvrsti.

Pisatelj.

Hišni lastnik ali gospodar.

(Dominus domesticus.)

Brez hiš ni mesta. Zato moram tudi jaz pričeti s hišami — ali pravzaprav z njihovimi lastniki. Ti so važni v trojnem oziru: 1. plačujejo hišni davek — to je dobro za mestno blagajnico; 2. imajo pod svojo streho ljudi, ki nimajo svojih hiš, in od teh dobivajo najemščino — kar je za gospodarje dobro, ker bi jim brez tega hiše nič ne nesle; 3. so vsled tega volivci za mestni, deželni in državni zbor. Razentega so gospodarji tudi jako nevarni ljudje; kajti če bi svoje hiše podrli — česar bi se jim ne moglo braniti — bi ne imel nihče nikjer strehe, in mesta Ljubljane bi ne bilo več. „Mesto je naše,“ lahko rekó ti ljudje ponosno — in kdo jim bo oporekal? Zato je spodobno, da tudi jaz postavim te ljudi v vrsti ljubljanskih slik na prvo mesto.

Po rodu je vsak hišni gospodar, torej tudi ljubljanski, s e s a v k a, in sicer po splošnih postavah sveta in tudi po posebnih hišnih zakonih. To poslednjo lastnost občutijo najhuje najemniki ali hišni gostači. Posebna lastnost hišnega lastnika je namreč ta, da hrepeni vedno više — z najemščino, ki se mu ne zdi nikdar previsoka. V računstvu je hišni gospodar jako izurjen, nezmotljiv; vé prav dobro, koliko ima vsak na-

jemnik plačati; ne zgreši nikdar kvartala v pratiki; vé natanko, da ima vsako leto četvero kvartalov: te si namreč v pratiki zaznamuje rdeče. Tudi v drugem oziru je hišni lastnik jako izobražen človek, ki vé, kaj je spodobno. Proti koncu kvartala nikdar ne pozabi povprašati, je li ta ali oni njegovih najemnikov dobrega zdravja, in kako se mu sploh godi. Ni vsak človek tako vljuden, da bi čakal v svoji sobi vse gostače, da mu prinesó najemščino. Nekateri gospodarji so pa tudi tako prijazni, da sami splezajo v drugo ali tretje nadstropje, in kadar zopet pridejo nazaj, je njim in njihovim najemnikom veliko lažje: njim pri srcu, najemnikom pa v mošnji. V svojem kraljestvu je hišni gospodar gola previdnost. Očetovsko čuje njegovo oko nad vsemi stran-kami enako: v njegovi hiši je popolna enakopravnost. Kdor ne plača, tega zapodi ali rubi brez ozira na narodnost in na vero; denar Slovenca mu je toliko vreden kakor denar nemčurja ali pravega Nemca. Robatega ne vidiš hišnega gospodarja nikoli, če se mu ne zdi na pravemu mestu. Ker ima — kakor Bog — hišni lastnik v svojem kraljestvu ljudi vsake baže, njegov stan ni lahak. Vendar pa vé povsod udariti na pravo struno. Pri volitvah je nekoliko svojeglaven in hoče, da so njegovi najemniki z njim enakih misli. Ako se pa to ne zgodi, potem pride včasih preseljevanje, pri katerem se pa on ne seli.

Gledé stanu ali politične in socialne vrednosti je hišni gospodar mestni odbornik, član

enega, nobenega ali več društev; razentega je marsikateri še trgovec ali rokodelec; le nekaj jih živi od kuponov in od hišne najemščine, toda taki so že velike pošasti, ker v Ljubljani navadno samo hiša — brez vsega drugega — ne nese toliko, da bi se mogel človek postavljati.

To so najznamenitnejše lastnosti te vrste človeštva v splošnem. Gledé posebnih lastnosti so pa razdeljeni ti ljudje v več razredov, v katerih ima vsak še svoje posebnosti.⁹

1. Hišni gospodar-plemenitaš. (*Dominus domesticus nobilis.*) Tega poznajo stranke ali prebivavci hiše večidel le po imenu, ker ga le redkokdaj vidijo. Verujejo, da šviga nad njimi, kakor je švigala usoda nad junaki starega veka; svoje želje in povelja jim pa naznanja po jeziku svojega namestnika. Vežni ključ pri takem gospodarju nima posebne veljave. Ker ima tak plemenitaš razen hiše v mestu navadno še tudi kako graščino na kmetih, se preseli po končani gledališčni dobi „na deželo“ in se vrne šele jeseni nazaj — zato bi se smel prištevati pticam-selivkam. Če se mu zdeha od dolgega časa, prebira zapisnik najemnikov hiše, pa si imen navadno ne zapomni; zato prepušča skrb zanje rajši hišniku, katerega prebivavci bolj spoštujejo kakor njega.

V političnem oziru je tak plemenitaš zdaj povečini še nemškutar. Zato je nevaren naši narodnosti, če pride volit, ker voli — če ne v vélikem posestvu — pa vsaj v I. razredu za mesto; v deželni in državni zbor pa z drugimi

vred. Vendar je upanje, da se bo ta rod tudi v tem kmalu poboljšal, ker navadno ne zahaja v družbo nemčurskih gadov in tudi ni član protinarodnih društev; če ga že prisilijo k temu, plačuje letnino, za drugo se pa ne meni.

2. Hišni gospodar-meščan ali „purgar“. (Dominus domesticus civilis vel purgarius.) Ta je prvemu zelo podoben. Tudi on je srečni lastnik več poslopij in nadstropij, včasih celo kakega hotela ali kake gostilnice. Obdan je z vso častjo hišnega gospodarja in je nedotakljiv, sicer pa popolnoma pravičen glede prebivavcev — kolikor namreč more, in če se želje najemnikov ne dotikajo njegovega žepa. On se še bolj meni za blagor prebivavcev svojega kraljestva, kajti njihovi dohodki so v ozki zvezi z njegovimi; zato te vrste gospodar natanko vé, koliko ima najemnik dohodkov ali dolgov. O vežnem ključu se pri njem že večkrat govori. Vrata se zapirajo natanko ob določeni uri. Manjše prestopke tak mož prezira, večjih pa nikdar. Na večer ga dobiš v veseli družbi za pol ali četrť litrom vina ali za vrčkom piva, kjer se rad peča s politiko. Želi pa tudi pri svojih najemnikih enako politično vero, toda zahteva je ravno ne. Njegovo solnce sije po pravičnih in krivičnih, in da mu to dobro tekne, temu je dokaz pohlevnost njegovega okroglega života. Le če je take vrste gospodar mestni svétnik ali se nadeja, da postane, takrat se pokaže svojim hišnim strankam z ostrim obrazom in jim razkrije svoje želje pre-

cěj odločno. Največ velja pri njem tisti, ki natančno plačuje najemščino; tak je poštenjak, naj jemlje denar kjerkoli. In če ga zaradi goljufige zapró, se temu čudi.

Ta možak se že bolj giblje med strankama. Je odločen narodnjak ali odločen starinkar, t. j. nemčur ali pa „šviga švaga čez dva praga“ — kakor mu bolje kaže. Povečem je volivec v prvem razredu; a če je nemčur ali „šviga švaga“, ima to nesrečo, da so njegovi sinovi „poredni“, t. j. narodni. Zato ni nič kaj vesel, ker ve, da ni zasejal nemčurskega semena. Le redke je tak, ki umre s prepričanjem, da bo njegov sin naslednik ravnotako hud nemčur, kakor je bil on sam. Da narodnjak zapušča narodne sinove, je naravno, čeprav so tudi izjeme, pa večidel po njegovi, oziroma materini krivdi.

3. Hišni gospodar v predmestju. (*Dominus domesticus vulgaris.*) Ta je že bolj mogočen. Kaže se vsakemu prebivavcu v vsej svoji slavi in veličastnosti. Ne zdi se mu vredno, da bi se hlinil, kar ni; vsakemu pokaže, da je gospodar, ker dobro pozna svoje ljudi. Njegova povelja niso vselej razžaljiva ali brezobzirna, a vendar natančna, odločna. Prejšnja dva lastnika dosega gledé vednosti — le v računstvu. Ker stane s svojo rodbino sam v najlepšem oddelku svojega poslopja, je on sam najgorši kras hiše. Ime hiše mu veliko velja. On sam je jako reden in to zahteva tudi od svojih najemnikov. Tem odpové brez usmiljenja, če le dobi boljše. On je hišni gospodar in vratar v eni osebi. Zato je

vežni ključ večjega pomena, in kdor ne pride domov o pravem času, mora trkati, da se ga kdo — le malokdaj gospodar — usmili. Zaradi tega se takemu predmestnemu gospodarju tudi stranke — navadno delavci ali obrtniki — ponižno odkrivajo in se morajo šteti že med jako spoštovane, če se gospodar gosposko-priljudno zahvali za pozdrav. Čemu naj bi bil vljuden in postrežljiv? Saj vé, da ljudje morajo biti pod streho, in če eni gredo, pa pridejo drugi.

Naroden je pa ta gospodar že tako, da druge kar straši. Kaj bi ne bil? Saj se je tega naučil od očeta in matere; in če ni naroden, se je izpridil le pozneje. Vobče je trden steber za vsako domačo reč; njegovo domoljubje ni le tiho, marveč se pokaže dejansko in včasih tudi — preglasno.

Razen teh lastnikov je še neka skaza hišnih gospodarjev — skaza zaraditega, ker so le najemniki vse hiše, katero potem zopet dajejo nadrobno v najem. Toda ti nimajo posebnih lastnosti, ker se bližajo po navadi in omiki tej ali oni navedenih vrst. Torej pustimo to bažo gospodarjev pri miru, da bodo tudi oni nas pustili. Izkušnja namreč uči, da kdor nima svoje hiše, mora marsikaj pretrpeti — in za potrpljenje, ki ga ima s hišnim gospodarjem, še celo hvaležen biti.

Trgovec.

(Homo agens vel risicans.)

Trgovec ne živi zase, on živi za druge, ker jim je potreben tako kakor oni njemu. Ako bi bili na svetu sami Diogeni, bi trgovci kmalu čisto izginili. Mesta so njihova tla, dasi so se tudi na kmetih že ukorenili. Trgovec mora biti za to že rojen. Sicer se že še tudi potem naredi ali pripravi kakor smotka; toda nekaj lastnosti za ta stan mora že s seboj prinesiti na svet. Ni treba, da je to ravno krivi judovski nos; da je le kaj zvitega na bodočem trgovcu, pa je; kajti kdor je preraven, se prepogosto otolče. Vsekako mora imeti vsak trgovec primerno široko vest, gladek jezik in ne preveč usmiljenja do bližnjega.

Od mladosti že navajen delovanja, je trgovec zgleden v vsakem oziru. „Barantati“ je njegovo geslo; v njegovi slovnici je beseda „plačati“ glavne ime; odstotki so samoposebi razumljivi prilogi; dobiček je posnemek, pa tudi glagol, včasih celó negacija; v takem slučaju se mu pokaže „konkurs“. Posebno navajen je trgovec gibati se med „aktivom“ in „pasivom“; če sta oba enaka, on nič ne tehta. Znanje latinškega jezika sega pri trgovcu le do besede „kredit“; „debet“ kaj rad pozabi. Bolj izurjen je pa večinoma vsak trgovec v laščini, tako da dobro pozna razloček med „netto“, „brutto“, „sporco“ itd. Nemški in slovenski zna le toliko, da prodaja; če bi še tega ne znal, bi ne mogel

govoriti. Sploh pa, kadar kupuje, govori trgovec rad nemški; če pa prodaja, zna dobro slovenski.

Računstvo je trgovcu konj. Številke trgovčeve ne morejo biti ličneje, pisava njegova težko čednejša, spisi njegovi ne krajši in suhoparnejši — prav brez vse poezije. „Čas je denar“, je trgovčev pregovor, njegov bog pa denar. On je le materialist, nikakor ne idealist; zato sovraži tudi vse utrudljive duševne vaje — razen računstva. Vsakega človeka ceni trgovec le po njegovi denarni vrednosti; a vendar ima brez izjeme za vsakega kupca smehljiv, prijazen obraz in priliznjen jezik. Kadar trgovec hvali in priporoča svoje blago, mu ni para v zgovornosti: njegovo blago je vselej najlepše, najbolj primerno noši in času, njegova obleka se ga prijema, kakor da bi bil ravnokar izlezel iz vode. Pripravljen je trgovec vedno sprejemati naročila in vsakemu postreči; tudi že po obrazu ugane, po kaj si prišel, in bo vselej natanko zadel tvoj okus ter ti povedal, kaj bi se ti najbolj podalo.

Podložnikom navadno trgovec veliko zaupa ter jim razkrije svoje največje skrivnosti; v prodajalnici ali štacuni se razloči od njih le po zapaženem samotnem prostoru. Ta prostor mu je svetišče, v katerem stoji navadno tudi skrinja zaveze in sprave, „Wertheimovka“. Ko je trgovec zvečer „naredil kaso“, odloži svoje veličanstvo in postane zopet človek. To se pravi: gre v kako društveno sejo ali z družino v gledališče ali pa v gostilnico ali v kavarno. Tu se

pa zopet rad pogovarja o kupčiji ali pa se loti politike, če ni navajen na biljard ali karte.

V narodnem oziru je ljubljanski trgovec še vedno škodljiv; je namreč preveč tujec, pa premalo domačin. Toda to ni njegova, ampak naša krivda. Ne znamo ali ne maramo si namreč prirediti tujih in nam nasprotnih ljudi za svojo slovensko deželo. Tako povečem še daje trgovec Ljubljani nemško podobo in je trden steber nemškutariji. Če bi mu Slovenci huje stopali na nogo, bi se kmalu izpreobrnil in naučil v slovenski deželi živeti slovenski.

Tudi ta vrsta trgovskih ljudi se deli v več razredov. Od teh je pa najti v Ljubljani skoro le dva; tretji, špekulant na borzi, se dobi le v posameznih eksemplarih, ki so pa prvima podobni. Pa nič ne škodi, če si podrobneje ogledamo nekatere razrede teh dvonogatih človeških sesavk.

1. Trgovec z blagom za obleko. (Homo agens finus.) Njegov brlog se odlikuje po vnanji bliščobi. Nad trgovino opaziš svetlo tablo z nemškim ali vsaj ponemčenim napisom, ki kaže mnogo nepotrebnih črk, nad katerimi si Slovenec lahko izpahne jezik ali skrha grlo. Za izkušnjava na ogled razstavljeno in razobešeno blago je navadno najlepše, kar ga premore tak trgovec. Kdor pa misli, da bo tako blago tudi kupil, se večkrat zmoti. „Ni vse svila, kar je svilnato“ — velja o teh ljudeh. Zato se sliši malo resnice v takih trgovskih prodajalnicah. Laži pa trgovec ne pozna, marveč je vse res, kar on pove.

Njegovo blago je najfinejše, največ vredno, a najcenejše; za tak kup kakor pri njem, ga še celo iz fabrike ne dobiš. Vsak tak trgovec je polzek kot riba in gibčen kot veverica; razentega pa izobražen in gosposko omikan, da je veselje. V njegovi štacuni slišijo mlade in stare, lepe in grde gospe ter gospice najokusnejše prilizke, da jih morajo verjeti — če ne slišijo tega, kar se govori za njimi. Tudi politično je tak trgovec izobražen, ker gre vsak večer za četrto ure brat časnike, in kadar pride kak kupec (kundšaft) s kmetov kupovat blaga, dobi od takega trgovca povrhu še mikavnih novic, kak list ali spis, proti koncu leta pa celo „Pratiko“ za prihodnje leto. Pogovor v taki štacuni je skoro brez izjeme nemški ali pravzaprav „kuheltajč“. Le z ljudmi v kratkih hlačah ali v kmetiških krilih se govori „kranjski“ — ker bi drugače ne bilo kupčije. Strežniki v štacuni — če se sme dati tem gospodom to poniževalno ime — so počesani, oglajeni in okrtučeni kakor vprega deželnega predsednika; obleka jim je narejena natanko po životu in se jih tako prijema, da ne vidiš gube na njej. Zato pa trgovec tudi dobro plačuje take strežnike. — Edina mera v taki prodajalnici je meter; po vatlih se meri le še pod mizo in le kmetom, ki pa zato plačajo nekoliko dražje.

V javnem življenju se kaže take vrste trgovec v raznih podobah. Omike prave sicer nima; če se že hoče bahati z njo, mora si jo pridobiti pri romanih, konverzacijskih leksikih ali v gleda-

lišči. Če je pa tak trgovec bogat, mu pa tudi tega treba ni. Pomanjkanje prave izobrazbe se pokrije z lepo obleko in s svetlo kočijo. Le bolj ponižni trgovci, ki še nimajo denarja na kupih in ne še po več hiš, taki so še za kak pogovor s preprostim ljudstvom; bogatin se pa meni le z baroni in s svétniki deželne sodnije.

Gledališče — seveda le nemško, ker le to je nobel — se zelo obraja. Loža v njem je prvo, kar si napravi tak trgovec ne toliko zase, kolikor za svojo rodbino. Če ima tak trgovec otroke, jih pošilja podnevi v nemško gledališče, in ker se doma tudi nemški kramlja, ni čuda, da že vse oddaleč smrdi po tujščini. — Odrastle hčere take rodbine dopolnijo svojo izobrazbo pod nadzorstvom matere v gledališču, na plesih, izprehajališčih in pri domačih zabavah — šivati in kuhati učiti se bi bila sramota. Ko so le-ta bitja nekolikokrat srečno prestala bolezen prve ljubezni, jih dobi v zakon navadno kak častnik ali uradnik — v svoj stan se nič kaj rade ne može. Potem se večkrat kaj sliši o njih, kar bi najrajši vedele samezase. — Sinovi takih trgovcev tudi niso prav po „Hauptbuchu“; le malo-kateri mara za stan svojega očeta že pred smrtjo njegovo, marveč postane rad vevnica, po kateri se trosi očetov denar med druge ljudi. V boljših časih — še pred kakimi 10 leti — je bila vsa Ljubljana polna teh „levov“. Njih posebni ponos je bil ta, da so zapravljali očetov denar z nemškimi igravkami, razentega izgubljali pri kartah desetake in stotake v prid ljudem, ki so pre-

žali na take cipe. Zdaj je pa to precej zelo minulo; vendar je še par nadepolnih mladeničev tega stanu, ki še nekoliko „kavalirijo“, pa so od nekdanjih le senca — nemške igravke to najboljše vedo. Tudi jahanja in drugega baharijskega rogoviljenja po mestu več ni, ker manjka glavne reči — denarja. Vsa baharija je pravzaprav le kmetiška, in če pride kako „mleko“ vmes, se očetova mošnja hipoma zadrigne; mladi junak mora za pult h knjigi, da piše puste številke ali kvečemu borna pisma, ker za drugačno rabo ni.

Na ime svoje hiše vsak tak trgovec strašno veliko „drži“, zato ga je nazunaj sam lesk in blesk, zlato in srebro. Njegova rodbina se vozi v lastni kočiji, žena in hčere morajo biti vse v svili, in to mu spravi večkrat na glavo — konkurs. To je huda jetika, ki jo prestane le še mlad trgovec, star ne več. Kadar tak trgovec umre, ga položijo v rakev, katero si je prej plačal; spominka pa ne dobi ne na pokopališču, ne v zgodovini. Naznani se njegova smrt po mrtvaških listih, potem enako po časnikih; temu sledi zahvala „obilnim“ pogrebcom, in — bil je.

V tej vrsti trgovcev je pač nekaj tudi narodnjakov, pa mnogo premalo za Ljubljano. Ti narodnjaki so deloma drugačni ljudje, ki koristijo narodu, deloma pa tudi ne. Trgovec je namreč trgovec, kakor je denar — denar.

2. *Specerijski trgovec.* (*Homo agens luxuriosus.*) Ta trgovec bi se lahko imenoval tudi „trgovec s spakarijami“, ker prodaja

mного reči, ki so ljudem le v spakovanje, in so jih — zlasti pri nas — še pred 100 leti prav malo poznali. Zdaj, ko je ves svet spačen, ko ne moremo več živeti brez kave, sladkorja, cikorije, bonbonov, fig, rožičev, mandelnov, cvebov itd., zdaj je ta mož res dobrotnik vseh svojih „kuntov“, ker daje še celó „na bukvice“. Njegova štacuna je godlja vseh prijetnih in neprijetnih dišav in je navlečena odprtih zabojev, kakor bi bili nalašč nastavljeni kupovalcem pod nos. Postava, po kateri se tu ravna z ljudmi, je „kilo“ in „liter“, pa se dobi tudi še na funte kaj — pa to le primeroma, natanko ne, kolikor namreč strežnik ali gospodar sam izprevrže v naglici novo vago na staro. Je namreč še nekaj starih ljudi, ki ne zaupajo novi vagi in rajši vzamejo in plačajo pol kile za funt, nego bi dobili pol kile namesto funta. Že iz tega je razvidno, kako politično izobražen mora biti tak trgovec, da more ustreči vsem. Navadno že dobro pozna skoro vse mestne ljudi, zlasti krščence (dekle in kuharice) in jim daje vedno najboljšo robo; za novo leto pa še kaj posebnega povrhu, nalašč zanje: kak srebrnjak ali kako ruto. Krščence takih družin, ki jemljejo potrebščine za kuhinjo in svečavo pri njem, dobivajo od njegovih strežnikov razne sladke priimke, ki jih tako zmešajo, da večkrat nič ne prinesó domov, če so šle s steklenico po kaj. Ako pa pripeljejo take kršence s seboj kakega mladiča svoje gospode, dobi ta kak rožič, figo ali sladkarijo, da to mami pove doma. To je reklama, ki veliko več zaleže

in veliko manj stane kakor n. pr. najdaljše naznanilo v kakem časniku. V špecerijski štacuni se sliši že veliko več slovenščine, kar je naravno, ker krščence navadno ne znajo nemški.

V drugih zadevah je pa ta trgovec popolnoma podoben prvemu; večidel se tudi pri njem doma nemškutari, t. j. nemško kramlja, kosi, večerja, spi, prepira, joka — in umre. Hčere in sinovi špecerijskih trgovcev so podobni onim prej opisanega trgovca, in je tudi tukaj še premalo narodnjakov. Vsekako smeš staviti na to: če boš izpregovoril v tej ali oni štacuni nemški, ti bo priletel postreč prvi strežnik (komi), če ne sam gospodar; nasproti pa, če boš zahteval česa slovenski, ti bo postregel le „lerfant“.

Nekateri izmed špecerijskih trgovcev so veliki dobrotniki tistih žganjarskih bratcev, katerih želodec ne prenese druge pijače kot „glažek grenkega“. Ne le, da se dobiva pri njih v štacuni tako izvirno blago za dva nova, imajo še zadaj za štacuno posebno luknjo, v kateri se toči in pije ta s špiritom zalita pekoča voda. Da so te vrste gostje dobre volje, priča že oddaleč njihovo rjojenje, zlasti ob petkih in nedeljah, ko si naberó po hišah drobiža. Tako gre mnogo tistih krajcarjev, katere darujejo dobra srca ubogim iz blagih namenov, še nepogrelih kar naravnost k tem „očetom revnih“, ki te dvakrat nesrečne reveže napajajo s svojo „vodo življenja“ iz špiritnih sodov in iz svojih vodnjakov. Tak mož-trgovec je res dobrotnik tem ljudem, pa tudi mestu, ker skrbi za to, da

vidimo po ulicah tako krasne podobe žganjarjev, ki so mestu gotovo — če ne v posebnost — vsaj v velik kras. Vsaj za nežna ženska čuvstva ni lepšega nego taka povaljana, umazana in razcapana podoba, prislunjena ob kak zid ali pa iskajoča na svojih nogah ravnotežja. Tudi za mladino so to zgledne žive podobe, na katerih se vidi marsikaj lepega in vzvišenega. Nekoliko zasluge za to pada seveda nazaj na trgovca, ker je baš on mnogo kriv, da so ti ljudje taki, kakršni so.

3. Žitni trgovec. (Homo agens grandiosus vel korusa.) Pri prejšnjih dveh trgovcih ni ravno neobhodno potreben veliki kapital, ampak je le dobro, če je ta „nervus rerum“ zmeraj pri rokah, da se kar odpre kasa, pa se seže vanjo po denar. Tudi lahko začneta trgovec z blagom in specerist svojo kupčijo z malim ali celo z nič, kar se res tudi večkrat zgodi in traja navadno do konkurza. Žitni trgovec pa mora biti težak mož, ker s par stotaki ne more napolniti svojih magazinov. In res, težak je ta trgovec; v Ljubljani so ti možje večidel borza, živeč kapital, takozvana „denarna aristokracija“, ki se pa za tako tudi čuti. Če zabredeš v družbi mednje, brž si boš postal svest svoje ničvrednosti, kajti tu se govori le o tisočakah; navadno se pa še v družbo ne vzame, kdor nima najmanj 50.000. Srca je tak trgovec trdega; usmiljenje do bližnjega mu je neznan občutek; najbolj srečen je, kadar kaže slaba žitna letina, on ima pa magazine polne do vrha. Kadar žito lepo stoji,

mu je polje grozen kraj — ne sme se ozreti po njem. Gotovo bi šel na božjo pot prosit toče in hudega vremena, če bi bil prepričan, da bo kaj pomagalo. Pri takem značaju zato ni čuda, da je le malokateri izmed te vrste sesavk narodnjak; povečem so vsi nemškutarji, in še prve vrste.

Izobrazba žitnega trgovca dosega njegovo mogočnost in domišljavost le v številkah; jezikov zna navadno po več, pa zanj ni pisana nobena slovnica, posebno klasiki nobenega naroda niso pisali zanj. Zato je žitnemu trgovcu tudi vsak učenjaški razgovor neprijeten; če le more, ga pretrga s „kurscetelnom“, na katerega pade v časnikih najprej njegovo oko. Dalje pogleda še žitno ceno in išče med novicami le še kake povodnji, toče, mraza in slane — vse drugo mu je „preneumno“; kdo bo bral dolge uvodne članke, katere pišejo le „berači“! Vendar se vtakne včasih tak trgovec tudi v politiko, če se namreč zbudi v njem častilakomnost. Takrat obiskuje volilne shode, in če ga postavijo za kandidata, tudi res kandidira, in je voljen za poslanca — kar ni posebno težko, dokler je v Ljubljani tako, kakor je. Pri tej priliki pride med svet marsikak desetak, ki bi drugače nikoli ne bil prišel.

V vsem drugem življenju je pa žitni trgovec enak prejšnjima dvema: ima po eno ali več hiš; če ima rodbino, podedova ta za njim premoženje, kadar umre; če je pa nima, pa drugi, ker k Sv. Krištofu ne vzame nihče nič cvenka s seboj. Tam dobi žitni trgovec spominek iz kamena, ki potem pol stoletja oznanja ljudem,

da leži tukaj nekdo, ki ni mogel več živeti, čeravno je imel polne shrambe žita. V kamenu ostane njegov spomin dlje kot v srcih ljudi.

4. Bukvar ali knjigotržec. (Homo agens productis literaribus.) Tega trgovca pa ni ustvaril Bog, ampak naredil se je šele, ko so drugi iznašli papir in jeli pisati nanj sveto in nesveto, lepo in grdo, koristno in škodljivo. Prav oživil se je pa šele potem, ko je iznašel Gutenberg tisk, drugi pa še marsikaj drugega, s čimer se zdaj polni prazni papir. Knjigotržec sam pa vsega tega ni iznašel, ampak je prišel na svoje mesto kakor prodajalec, ki sprejema, kar so naredili drugi, in daje to naprej — ker če bi ostalo njemu, bi ne vedel, kaj početi z blagom.

V Ljubljano je prišel ta rod za kulturo, kakor pride za vojakom v deželo branjevec. Prišel je iz tujine, zato je prinesel najprvo k nam tuje blago, kakor ima tudi vojaški branjevec pri sebi le take reči, katerih so vojaki navajeni. Šele pozneje se je ozrl na druge in nakupil po deželi pridelkov, kar jih je dobil, da je imel potem tudi za tiste kaj, ki tuje hrane še niso bili navajeni.

Iz tega vzroka so ljubljanski knjigotržci po večini naši narodnosti škodljivi ljudje. Oni so — kolikortoliko — tiste cevi, po katerih se še zmeraj pretaka tuj duh v naše duševne posode. Domači pridelki jim diše le, če se vidi že naprej, da bo polovico dobička ali nemara še več kot ves — ostal njim; pri tujih izdelkih pa nimajo tako tanke vesti.

Glavna hrana teh trgovcev so odstotki, t. j. navadno po 25 kr. od goldinarja. Nekaterim je pa to premalo; zato zakladajo knjige, t. j. kupijo izdelke drugih ljudi in jih dajo tiskati na svoje troške; torej naj bodo tudi trgovci sami razdeljeni v dve vrsti:

a) Samó prodajalec knjig. (Homo agens libris aliorum.) Ta trgovec ne zastavi svojega kapitala v zalogo; večji del njegove zaloge je lastnina drugih ljudi; on jo ima le na prodaj ali v „komisiji“. Če proda kaj, obdrži četrtno kupa zase; česar pa ne proda, gre pa spomladi o „lipskem semnju“ svojo pot nazaj (taka roba se imenuje „rak“), ali pa še dalje ostane v njegovem predalu. Nevarnosti pri tem za te vrste trgovca ni nobene, ker se ogibajo tega blaga še celo tatovi. Na plen pa ta trgovec ne čaka samo v svojem brlogu, ampak pošilja svojim „kuntom“ najnovejša dela tudi „na ogled“ domov, in če kdo take vrinjene reči ne pošlje nenačete nazaj, mora plačati — ne pomaga nič. Poseben dobrotnik je tak pajk slovenskemu pisatelju, ker jemlje tudi od njega četrtno, če mu izroči svoje delo za prodajo; s tem je zavarovan pisatelj in založnik zoper vsak dobiček, kajti od 100 knjig že 25 ni več njegovih, brž ko jih je poslal knjigarju; od prodanih pa ne vidi nobenega krajcarja leto in dan, ker tako veli „knjigotržni red“. Zato pride na svetlo tako malo slovenskih knjig, kajti pisatelj sam, če jih že dá v tisk na svoje troške, jih vendar ne bo sam nosil prodajat po svetu.

Za slovensko književnost ima torej ta knjigo-tržec vsekako velike zasluge; zato pa tudi on pri njih veliko ne zasluži. Čeravno se peča tudi še z drugimi raznimi brkljarijami, vendar le životari; do lastne hiše ne pride — in če pride, ni tako trdna, da bi se ne mogla podreti. Ta rastlina je namreč pri nas tuja, in zato ne pride do pravega cvetja, čeravno se ji tuptam priliva iz višave.

b) **Knjigotržec založnik.** (Homo agens literaribus productis editor.) Če govorimo o se-savkah te vrste v Ljubljani, je toliko, kakor bi jih navedli z imeni, ker jih je pičlo malo. Nemškega izvirnega ne pride v Ljubljani skoro nič na dan, in kdor kaj takega založi, se pozneje praska za ušesom, hiš si pa ne zida. Boljše se že godi tistemu, ki daje na svetlo slovenske reči za ljudstvo. Če zadene dobro in se spozna na vreme, ni ravno silnega dobička, a pošten zaslužek in lepe obresti. Najboljše pa izhajajo založniki pobožnih slovenskih knjig. Pisatelji takih knjig so le duhovniki, torej dobre duše, ki pičlo malo zahtevajo za svoj rokopis. Ta rokopis kupi knjigo-tržec, ki pa je po svoji izobrazbi in poslu le knjigovez; kupi ga le enkrat, a knjigo dá na svetlo po večkrat — tako, da je njegov dobiček ogromen. To pričajo hiše, ki jih dá tak trgovec počasi prepisati na svoje ime. Čeravno ima torej tak možakar svoje bogastvo le od slovenskih peres (a ta peresa od tega ne obogaté), vendar ni taka narodna ščuka, kakor bi moral biti po vsem tem. Marsikateri je še celó tak nehvaležnež,

da gre volit ob volitvah nemškutarje, od katerih si ni prislužil nobenega krajcarja. Srce ima namreč tak sesavec iz papirja; bogatí se od tujih peres. Če pa pride pisatelj, ki je pomagal s svojim peresom trgovcu do te ali one hiše, v zadrego in ga prosi pomoči, dobi en goldinar za vselej; in če spomni trgovca na dobiček, mu bo znal ta celo po knjigah dokazati, da je imel pri njegovem delu vselej izgubo. Če je trgovec pri vsem tem naroden, njegova narodnost ni mnogo vredna; kajti to je gotovo, da se za narod ne bo ruiniral, še manj pa se dal zapreti. Sicer mu pa tudi ni treba; saj lahko tako živi.

5. Branjevec. (Homo agens ordinarius.)

Ta je prejšnjim sesavkam te vrste le v toliko podoben, da prodaja in kupuje; v drugih ozirih pa ni podoben čisto nič; v trgovini je branjevec že bolj to, kar so pri vinu tropine ali pri kavi „zoc“. Brloge imajo branjevci po mestih, še bolj pa po predmestjih v lastnih prostorih ali pa v najetih, celó po vežah, prislunjene k steni. Njihovi „kunti“ so le nižjega stanu; največ se računí po krajcarjih in desetih, do goldinarjev skoro ne prideš. Zato je pri branjevcu zmeraj nekoliko funtov drobiža — tega prešteva zvečer. Kupčijsko knjigo ima v glavi, dnevni zapisnik pa so navadno vrata ali kaka deska, pero roka, črnilo kreda. Meja kredita, ki ga daje branjevec svojim „kuntom“, je silno nizka; do goldinarja ali do dveh — dalje ne sega. Vljuden branjevec ni; ne odkriva in ne priklanja se svojim „kuntom“ celo nič. Istotako nima višje omike; če

zna brati ali pisati več kot številke, je že veliko. Vkljub temu pa si kupi hišo. Narodn pa je, da ga je veselje videti; za narodno reč ne le da marsikaj dá, če ga pravi človek za to ogovori; ampak če bi bilo treba, bi se za narod tudi udaril. To je seveda le povečini; posamezniki so pa tudi nemčurji ali pa nič.

6. Stari kramar ali starinar. (Homo licitator.) Ta sesavec je pa kakor lovski pes: če je lov, mora loviti, ne more drugače; ravno tako stari kramar; če je licitacija, mora licitirati; mu že vest ne dá mirú. Zato je starinar dober znanec javnega mestnega razbobnovavca. Temu da še kak krajcar, da mu pride posebe povedat, kadar je kje kaka in kaj vredna dražba. V to je tako zarit, da ne verjamem, da bi mogel umreti; in tudi če bo storil to neumnost, bo prišel gotovo nazaj, kadar bo kje kaka licitacija premakljivega blaga in raznih brkljarij. — A starinar ne kupuje samo, ampak tudi prodaja. Zato ima tudi prodajalnico, podobno razstavi obnošene in obrabljene robe vseh stanov, let in noš. Tu vidiš vsake vrste obleke od delavske kratke in borne do najdaljše in najkрасnejše gosposke. Po njegovi pomoči dobi lahko cestni pometač suktnjo deželnega svetovavca za par grošev. Starinarjevo oko je bistro kakor orlovo; kadar kupuje, ni nobena reč nič vredna; kadar pa prodaja, je vsaka reč vredna več kot nova. Kadar je kupec, je silno kratkih besedi; če pa prodaja, mu je jezik namazan, in kupce kliče še nazaj. Govorica starinarjeva je enaka bra-

njevčevi — namreč zmes vseh v deželi rabljivih jezikov, katerih pa nobenega dobro ne zna. Kar se tiče politične vere, je starinar kozmopolit; bodi Slovenec, nemškutar ali nič, spoštoval te bo, če le kaj kupiš pri njem. Ker ima starinar mnogo opraviti z revščino, je proti njej že popolnoma neobčutljiv in neusmiljen — kakor postava.

S tem je površno naslikan trgovski stan. Na vrsto pride zdaj drug stan, ki pač spada k trgovskemu, pa trgovski še ni; se šele dela, a vendar ljubljanski svet precéj meša.

Kupčijski strežnik ali „komi“.

(Dominus servus.)

Sesavka tega imena ne pride na svet že taka, kakršna je, kadar je že gotova, „fait accompli“, marveč je le nekako prehodni stan med nič in trgovcem — torej le nekaj. Pri nas se povečem nareja iz šolarjev, ki nimajo za pero in učne knjige pravega uma in veselja, ali katerim odstriže nemila usoda vsako drugo pot. Matura je tem ljudem že vsako šolsko izpričevalo, iz katerega je razvidno, da vedo, kako se bere in piše. Ni pa treba, da bi to v resnici dobro znali. Po raznih neizgodah pride revče iz mesta ali s kmetov v kak kot prodajalnice (štacune) ali zaloge (magazina), kjer je njegov prvi poveljnik hlapec, razen tega pa še vsak komi, ki ga sme pošiljati križem mesta po karkoli ali s čimerkoli. Strahovanje teh vajencev je

prav vojaško, še celo o klofutah in breah se govori. Za te poslednje je pa že bolj občutljiv nego za razne priimke, katerih dobiva obilno. Tak je štacunski učenec ali „lerfant“, ki nima drugih pravic kakor to, da v svojem kotu svobodno sope; dolžnosti pa ima toliko, kolikor je v štacuni oseb nad njim.

Sčasoma se navadi „lerfant“ od svojih gospodarjev raznih reči. Najprvo tistih priliznjenih fraz, s katerimi se streže po štacuni zlasti ženskemu spolu. Razentega pa se ga prime kolikortoliko besedi kritike, ki jo sliši za odišlimi kupovavci. Tako jame kmalu spoznavati prebivavce mesta, posebno tiste, katerim nosi razna pisemca ali kaj drugega. Vendar ne sme pokazati napredovanja v tej stroki, ampak prihrani ga za tisti čas, ko postane tudi on komi. Za ta stan si izkuša pridobiti še drugih potrebnih lastnosti in natihem posnema vedenje svojih prednikov. Ko gre zadnje leto h koncu, ga vidiš že — kolikor mu je mogoče — nališpanega ob nedeljah. Marsikak večer prebije pri plesouku, da si pridobi zadnji „šlif“; v žepu pa ima vedno romane, kakršne vidi pri svojih gospodih, in tudi „Briefstellerja“, iz katerega se nauči iz glave za pogovor z ženstvom potrebnih laskarij za prihodnjo rabo.

Tako postane komi popolnoma zrel za svet. Tedaj vrže v kot svojo delavno obleko in postane gospod — ne le za nedelje in praznike, ampak tudi za delavnike. Odslej ga vidiš oblečenega in počesanega vedno le po najnovejši

noši, kakor da ga je oblezel polž. Zdaj je tak mladič sposoben za vsak salon ali za dvorano. Zato se hiti zapisat v tista društva, v katerih so vpisani njegovi nekdanji gospodje in sedanji „kolegi“. Te posnema brž v tem, da začne sanjati o gospicah in jim pošiljati zaljubljena pisma, katera prepíše iz kakega „Briefstellerja“ ali pa da kakemu pismouku par desetec, da mu jih spiše. Ker v Ljubljani ne bo še tako hitro zmanjkalo gospic, se mu posreči čez nekaj časa, ko dobi pod nos že par kocin (bodisi po naravnem, ali po umetnem potu: to je po mazilih), da se ga usmili kako žensko bitje. To je ponavadi še kako nezrelo dekle (takozvani „Backfisch“), ali pa že zeló obnošena devica. Zato se taka srčna zveza kmalu razdere, ponajveč že takrat, ko izve eden izmed staršev zanjo. Pa kaj dé to! Le prvi pot je nekoliko pusto; drugi, tretji pot pa ne več.

Nezaljubljenega komija si še misliti ne moreš; kajti če ni, se pa dela. Le poslušaj ga, kako drobí zalim gospicam najnovejše fraze zaljubljenosti; kako se jim prikuplja z najsladkejšimi besedami, kakršnih je nabral po romanih — in marsikateri še kaj na uhó zašepetá. Kako daleč sme iti, že dobro vé; zato je dostojen le pri odločno solidnih, o katerih vé, da bi bilo pri njih vse njegovo trkanje zastonj; pri drugih pa je mera različna: najobširnejša pri kletaricah, pri gosposkih hišnah itd. Ljubice komijeve se vrsté navadno od plesa do plesa, potem prehajajo od enega na drugega, in ko se je leto za-

vrtilo, ima komí že lepo zbirko deklíških fotografij, kakor je tudi njegovih najti po mestu več kakor klavirjev. Najdeš res komijevo fotografijo skoro v vsakem „albumu“; razstavljená je pa tudi mimogredočim v izložbi skoro vsakega fotografa. Za svojo obleko potroši komi več kakor marsikatera družina. Ne strga se na njem ni eno oblačilo — to vedo najbolje štancunski hlapci, ki pri tem dobro živé. Zvečer je najti komija v družbah: torej v gledališču ali pa v kaki gostilnici ali v kavarni. V gledališče hodi komi zavaljo lepšega ali zavaljo kake igralke; v kavarno pa navadno zato, da igra. Kakor pa povsod, je komi tudi tukaj mogočen: privošči si drage pijače in „pikantne“, potem se spravi na biljard ali nad karte, pa ne po krajcarju — mora biti že više. Denar je komiju lahka stvar; videti je, da ima veliko z njim opraviti, zato ga tudi izguba nič ne boli. Saj ima plače več nego učenjak, ki je študiral šestnajst let; kar se pa lahko zasluži, naj gre — saj se zopet lahko dobi.

Izobražen je komí toliko, kolikor treba za njegovo okolico in za dekleta, katera lovi. Jezika ne zna komí nobenega dobro, govori pa rajši „kuheltajč“ kakor „kranjski“, ker se to v Ljubljani sploh in v njegovi navadni družbi bolj obraja. Le malo jih je, ki znajo nemški ali slovenski; prvi so tujci, drugi pa niso iz mesta domá.

Glede politíčne vere se delé trgovski strežniki v narodnjake in nemškutarje. Narodnjaki

so člani „Sokola“, „Čitalnice“ ali še kakega drugega narodnega društva. Tu je trgovski uslužbenec po svoji gibčnosti in živahnosti koristen na vse strani; dela ples in javne zabave živahne, ker privabi mnogo ženstva, in je pri napravljanju takih zabav ves ognjen, neutrudljiv. Kaj bi bili brez njega plesi, kaj tombole, kaj sokolski večeri! Tudi je komi bolj darežljiv kakor njegov gospod, ki si pride tako reč kvečjemu ogledat! Kar je pa posebno hvalevredno, je to, da je komi naroden iz srca, ne zavoljo lepšega; zato se ne hlina, četudi govori na srce gospicam, katerim se hoče prikupiti, z nemško besedo. Masikateri komi te vrste je tudi bolj izobražen kakor drugi njegovega stanu; zato oživlja skoro vsa narodna društva, ki ne merijo na golo učenost.

Nemškutarški komi je pa „turnar“ ali „fajerbêr“; če je pa ud kazine, je tam vpisan za knjigovodjo. Če je tujec iz Nemškega, zna vsaj nekoliko nemški, ako že ni predolgo v Ljubljani; vsak drugi (tudi Lah, ki se vedno pridruži nemškutarju) pa trga nemščino tako kakor slovenščino, da postane človeku skoro slabo. Osebna nasprotnika pa si komija — narodnjak in nemškutar — nista; večidel se še celó tikata. Tudi ne peče vest nemškutarja, če gre na ples v Čitalnico, kakor narodnjaka ne, če gre v kazino. Le trgovski ples, katerega napravijo vsako leto skupno, je čisto nemški; slovenska beseda bi tu žalila uho pravtako kakor slovenska surka oči.

Naposled, ko je poizkusil trgovski strežnik že skoro vse letne čase življenja po bridkosti in sladkosti ter razdelil mnogo denarja med gostilničarje, fiakarje, brivce, rokavičarje, in tudi še z marsikakim goldinarjem popravljajl prevročo ljubezen — se čuti starega; zato se misli postaviti na lastne noge. Raditega se par let „drži“, to je, več ne nori s svojimi mlajšimi „kolegi“, ampak se „posti“ ter pripravlja na ženitev. Navadno pa s svojim prihranjenim denarjem ne more pričeti prave kupčije; zato gleda po kaki bogati nevesti, in da bi se ji prikupil, popusti vse svoje prejšnje navade. Ta nevesta pa ni nobena njegovih poprejšnjih obožavank, ampak čisto nova — ki bi je prej še pogledal ne bil. Da jo zdaj mara, temu je vzrok njeno premoženje. Za bodočega trgovca je zdaj glavna reč le denar; vsega drugega je že do grla sit — o tem se prepriča žena kmalu po poroki. Če se komiju ta špekulacija posreči, postane trgovec, kakor je bil že prej popisán.

Primeri se pa tudi, da je pot takega novega trgovca jako kratka. Vzroki so različni. Včasih dobi mladi trgovec tako ženo, da najlepšo robo iz štacune nosi sama; druga pa potrebuje zase toliko, kolikor mož izkupi na dan; marsikak tak „mladi trgovec“ tudi hoče posnemati trgovske bogatine, pa ga stane življenje ogromne zneske; tudi je kateri, ki misli, da kupčija mora nesti — zato misli, da je ves denar, kar ga izkupi, že čisti dobiček, in ga potrosi ravno s tako lahko vestjo, kakor je

potrošal komi svojo mesečno plačo. Tako se zgodi, da pride že po par letih krasnega življenja po komaj nastopivšega trgovca „parkelj“ v podobi konkurza. Ta dene vso ropotijo v svojo koš, in potem je vse „glorije“ konec. Po par mesecih vidiš takega gospoda zopet kot ponižnega komija, ki še ne mara biti opomnjen, da je bil kdaj kaj več. Razložek je le ta, da je bil prej sam in se je lahko lovil okrog gospic in deklet; zdaj pa dobi na vsako priliznjeno besedo odgovor: „Kaj pa bo gospa rekla!“ Na to se mora potuhniti, in kolegi se mu vsaj smejejo natihem. Vse nekdanje znanke pa pravijo: „Dobro, da ga nisem vzela!“

Trgovski strežniki se pri nas razdelujejo le v štiri vrste. Njih posebnosti naj so tu navedene.

1. Strežnik ali komi v štacuni z oblačilnim blagom. (*Dominus servus nobilis*). To je mladenič, na čigar vnanjosti ni nobenega madeža. Tako ti je nagleštan v štacuni, da mu glede obleke najostrejši kritik ne more kaj; še škarje, ki mu gledajo iz žepa suknje, se mu dobro podajo — kar v tablico za „rome“ bi ga postavil. To pa tudi on sam dobro vé; saj se je napravil pred velikim zrcalom. Le rokovice še, pa bi šel lahko na vsak ples, kjer ni frak vstopnina. Pa kako zna prodajati! „Vašemu obrazu se bo tole blago najbolje podalo; ravno pred vami je kupila enako blago grofinja J. in svetovavka B.“ — „To blago zdaj gospodje tako jemljó, da smo morali naročiti zopet 100.000 metrov.“ — „Za otroke

ni boljšega kot to.; smo morali že vdručič naročiti.“ In če pride gospa ali gospica, s katero je bolj znan, posebno če kupuje za ples, bo rekel: „Gospica J. je kupila pri nas ono-le blago, a to je lepše, pa stane le par goldinarjev več.“ — Iz teh nagovorov se lahko vidi, kako zna tak mladenič delati reklamo za svojega gospoda in njegovo blago ter vzbujati zavist pa druge ženske in moške strasti. Za vse to mu je gospodar, ki lovi take pogovore večkrat oddaleč na uho, posebno hvaležen o Novem letu.

V nedeljo se ti pa pokaže tak komi šele v vsej svoji svetlosti; ni ga človeka, ki bi se mogel meriti z njim. Po Ljubljani je res znano, da so ob nedeljah in praznikih po obleki največji gospodje čevljarji in krojači, a to je laž; največji gospod je take dneve komi „gvantnih“ štacun (ali „komisar“, kakor mu pravijo preprosti ljudje). To se ti lesketa, bliska, škriplje in kadi za njim — nihče drugi se ne more tako postavljati. Saj se pa zato tudi pripravlja ves teden, ker je nedelja njegova, čisto njegova; za ta dan je meter zaklenjen v arestu; nadomešča ga šibka palica, ki se lepo poda k visokemu cilindru.

Hudoben pa „gvantni komi“ ni; to se mu mora priznati. Tudi hudobnosti se je treba učiti, ako hoče biti kaj vredna; tak mladenič pa sploh ni študiral, tudi hudobnosti ne, zato je le bolj pohleven človek, ki se nikomur nalašč ali rad ne zameri. Priimek „vatlar“, ki ga je imel prej, je izginil, odkar je nova mera. Ponosen je pa te vrsti komi nase najbolj, zato

ker nima tako ozebljih in ožuljenih rok kakor drugi njegovega stanu. On je tudi trnek, na katerega se dekleta in gospice rajši lové nego na vojake in na nižje ljudi njegove stroke. Marsikateri tak komi je ves „Don Juan“, in če bi mu teklo pero tako gladko kakor jezik, bi lahko pisal o sebi resnične ali izmišljene romane. Še celo v „chronique scandaleuse“ se njegovo ime večkrat imenuje. Učeni stan ga pa nič kaj ne obraja. Vzrok temu je večkrat kako zalo žensko lice, ki rajši posluša navadne laskačice kot dolgočasne učene razprave ali pa citate iz klasikov.

V Ljubljani ta vrsta dvonožcev prav zelo meša društveno in drugo življenje; zato je morala biti tudi nekoliko obširneje popisana.

2. Strežnik v sladkarijski ali specerijski štacuni. (Dominus servus vulgaris) Od prejšnjega komija se razločuje ta že po bolj oguljeni in politi obleki ter po zatekljih rokah. Dasi ni manj zgovoren od prvega, je njegovo občinstvo vendarle nižjega stanu: največ ženski spol, krščence, kuharice, hišne in samice. Z gosposkim klobukom na ženski glavi ima opraviti le redkokrat. Zato pa njegov posel ni nič lažji, marveč še težji od onega, čeravno ni treba „glihati“ ali odjenjavati v ceni, ker ima povsod že trdno nastavljene cene. Kvečjemu k vagi lahko kaj pridá ali odvzame, kar pa stori povečem na videz, da se mu nasmehne kak prijazen ženski obraz. Od tega ima on pa ravnolotoliko, kolikor ona od njegove „boljše“ vage. To

je le, da se ohranijo „kunti“. Ne misli naj pa nihče, da je to tako lahko. Vsaka ženska, bodisi višjega ali nižjega stanu, se rada razgovarja, če sliši kaj novega ali prijetnega za svoje uho. Nič lažjega pa ni, nego zameriti se ženski za vse večne čase, če jo zbodeš s svojim ogovorom. Zato mora ta strežnik — kar je pri različnosti „kuntov“ silno težko — poznati vsako ženšče, ki pride v štacuno. Tej mora povedati, kje bo najlepša pridiga; drugi, ki posebno rada lovi novic, kje se je kaj zgodilo; tretjo dražiti z ljubčkom; četrto praviti, kako je lepa, in da je ta in oni po njej vprašal; peti, da ta in ta vojaški polk zopet pride nazaj itd. itd. Bog pa varuj, da bi kaj zamenil; kajti, če kaki „prepobožni samici“ reče, da bo ta in ta večer tu in tam ples, nikdar več je ne bo videl v štacuni. Ravnotako bo odpodil mlado, ljubezni željno dekle, ako bo pravil, da se je sklenila postava, po kateri se ne sme ženiti nihče, ki ni vsaj 40 let star.

Biva pa te vrste komi najvišje, kjer se sploh še da bivati ljudem: pod streho namreč blizu miši, podgan, maček in netopirjev. Če pride zvečer v temi domov, mora biti že trezen, da pride brez nesreče do svojega gradovja. Če ga je pa dobil zvečer nekoliko več pod kapo, se mu zjutraj dobro pozna. Na svojem mestu pa mora biti, kajti on mora čakati kuharic, krščenic, ne pa té njega. Kadar takega komija bolé lasje, vedó te osebe prav dobro, ker ne dobé toliko sladkih besedi za priklado kot druge dneve.

Delavniki so pa za takega strežnika res delavni dnevi, ker mora delati, to je valiti sode iz temine na svetlo, rezati, sekati, tleči, vzdigavati, prelivati od jutra do večera — zato mu pa prideta tudi kosilo in večerja vselej o pravem času. Še nedelja je zanj delavnik — vsaj do devetih dopoldne. Potem se pa olupí, umije, počeše, namazili, nasadi pinjo na glavo, vzame šibko palčico v roke in evo kavalirja, ki gre — v cerkev? Ne, če je lep dan, gre kazat umetnosti svojega krojača na svojega telesa podobi ženskemu spolu na izprehajališča; ob slabem vremenu pa gre v gostilnico na „gabelfruštek“, pri katerem rad pravi kletaricam to, kar so slišale med tednom druge zale ženske v štacuni od njega. Potem sta praznik in nedelja tudi njegova. Tudi on gre rad v družbi iz mesta kam. Toda po gostilnicah v okolici ni tako obražtan kakor njegov „gvantni“ kolega. Tudi kmetiška dekleta obrajtajo bolj one, ki prodajajo po metrih, kakor te, ki prodajajo po vagi. Le za norce imajo oboje enako.

Kadar začne ta strežnik kupčijo na svojo roko, se navadno preskrbi s kakim kapitalom ali s premožno, če ne bogato nevesto, in ker je pameten človek rajši slabo oblečen nego lačen, in ženske ne morejo živeti brez „kofeta“ — navadno bolje izhaja kakor „gvantni“. Prejšnjih znank pa v svoji štacuni ne vidi več, ker je človeška narava že taka, da se najgorkejša ljubezen rada izpremeni v največje sovraštvo, če ni poroke.

3. Strežnik v kaki drugi štacuni. (Dominus servus universalis.) Omenjen bodi tudi ta, čeravno je prejšnjima zelo podoben. Najbolj se še kaže in postavlja papirnež ali knjigarški premetovavec (dominus servus literarius). Tega ne vidiš v brlogu, kjer čaka kupcev in naročnikov, drugače kot s peresom za ušesom, semtertja tudi z očali ali s „ščipalnikom“ na nosu in z zelo učenim obrazom; ob nedeljah boš pa mislil, da je to kak plemenitaš ali človek iz višjih stanov. Vednost njegova je pač nekoliko večja od one prejšnjih dveh, ker že iz dolgega časa prebira, kar mu pride na ogled. Doma je pa večidel iz Nemškega; če pa tudi ni, vendar pravi, da je; torej je iz nemškega v slovensko predstavljeno delo. Drugih posebnosti pa nima na sebi.

4. Potovavec. (Dominus servus Israel.) Ta posebnež je pri nas znan le kot potovalni ptič. Navadno se prikaže ravno pred semnjem in se odlikuje po svojem zakrivljenem nosu in po jako predrznem vedenju ter najnovejši nošnji. Puha najdražje smotke ter ravna z vso ostalo človeško ropotijo neizmerno zaničljivo. Po javnih prostorih vzbuja pozornost miroljubnih gostov s svojim glasnim zabavljanjem čez tukajšnje razmere, tako da se gostje včasih napravljajo, da ga vržejo čez prag, pa vendar tega ne store, temveč grede rajši sami. Ta vrsta ljudi „se čuti“; ni ji treba imeti ozira na druge, kajti ona izvira iz „izvoljenega“ ljudstva in daje v imenu hiše, katero zastopa, na upanje na tri ali šest mesecev. Vse strežnike tak

potovavec strašno zaničuje; drugim ljudem pa daje v gledališču — tam se prikaže, da zabavlja čez igravce — priložnost, da občudujejo njegovo sirovo ošabnost. Le napram gospodičnam in gospem ta nadutež skrije kremplje ošabnosti ter postane galanten; zato je pa tudi le pri teh v dobrem spominu.

Uradnik.

(Homo sacrosanctus.)

Ta človeška rastlina se prav bistveno razločuje od drugih že po vnanji obliki. Vidi se od dveh strani, od sprednje in od zadnje. Prva je obrnjena navzgor, torej vpognjena, prava podoba ponižnosti: zadnja pa je popolnoma ravna, včasih celo vdrta, tako da so prsi izbuhnjene, posebno če je kaj leskečega na njih. Pravtako je tudi vedenje uradnikovo navzgor prikupljivo in vseskozi vdanostno; a navzdol strogo, govorjenje kratko; za kako robato besedo pa uradnik ne prosi odpuščanja.

Kje se je najprvo prikazala ta rastlina in kdaj ter kako je prišla k nam, ni znano. Skoro dognano je to, da se je prikazala brž, ko so ji bila tla pognojena z davki. Zdaj je je povsod že obilo; po nekaterih krajih, n. pr. v Avstriji, še preveč. Ker ji dajo le davki možnost življenja, je tam ne najdeš, kjer ni davkov; tako je n. pr. pri divjih afrikanskih narodih še zdaj ni. Preprost zrak ji je zelo škodljiv, ne more ga prenašati; tudi kjer raste preveč demokratič-

nega osata, nič kaj ne more kvišku in ne pride do pravega cveta. Mnogobolj ji ugajajo zaprti prostori, ki se imenujejo „biró“ (bureaux); odtod se ji tudi pravi „birokracija“. V teh se razvije do popolne svoje veličastnosti.

Navadna vnanja znamenja uradnikova, kakršen ima biti, so: votla, pinji podobna posoda, ki se pred višjimi nosi v rokah, drugače pa povezne na glavo; precej osoren obraz, zarastel pod nosom z nekaterimi pustimi kocinami, katerih pa ne sme biti niti preveč, niti ne smejo biti čez postavo dolge; ostali obraz pa naj ne bo pregosto zarastel. Pod vsem tem je trd zavratnik, ki se ozko prime vrata in skriva srajco; če pa te kaj vun moli, mora biti kvišku-stoječa. Drugi život je bolj kebru podoben: nekoliko ga pokriva krilo, proti koncu izpodrezano in preklano ter podobno lastovičjemu repu; do tal pa gredo noge v ozkih hlačah, ki se izgube v čevljih. Vse to je črno, ker svetla barva ni nič kaj obrajtana in očem težko dé. Včasih je nos nekoliko daljši, kar neki prihaja od zgoraj in ni nič kaj prijetno. Pri nekaterih uradnikih se pa zadaj kaže še tudi neki izrastek, ki je zelo podoben levovemu repu, v navadnem življenju mu pa pravimo „cof“.

V svojem kraljestvu je uradnik nedotakljiv; dobro vé, da ga varuje še druga postava. Čeravno služi višjemu gospodu, je vendar tudi on velik gospod; občutljiv je le za veter od zgoraj; za veter od spodaj ne, čeravno mu je ta silno zoprno. Če uradnika razžali kak

časnik, se ni treba njemu jeziti, ker je že državni pravdnik tisti „parkelj“, ki zmeče porodne časnike v koš in grešne pisatelje izroči zasluženi kazni. Zato o tem stanu ni varno preveč pisati, ker je tako vroč, da se je že marsikdo spekel nad njim; državni pravdnik ima namreč svojo puško vedno nabasano.

Zunaj svoje pisarne — to je v človeški družbi — zataji marsikateri uradnik svoje lastnosti kolikortoliko, popolnoma skriti jih pa ne more, kakor jetičen človek kašlja ne. Ker se pri nas ravna uradnik po Dunaju, je navadno „ustavoveren“ še bolj kot ministrstvo samo; zato je tudi nemškutar in ud kazine ter „konstitucijskega društva“ — ne toliko iz prepričanja, kolikor zato, ker je to všeč vladi. Največ vidiš uradnikov skup, kadar je volitev. Takrat gredo na rotovž v celih trumah kakor žerjavi jeseni proti jugu, spolnovat svojo državljansko in občansko dolžnost, in volijo vsi enako liberalno — po svojem notranjem prepričanju in z najboljšo vestjo. V družbi se tak uradnik ogiblje kolikormogoče slovenskih rogoviležev, da ne pride po taki družbi v slabo ime ali celo na sum skrivnega rvarja. Rodovino svojo odgojuje uradnik nemški, ker ve, da bo tako bolje zanjo.

Vendar ni vsak uradnik tako zagrizeno liberalen kakor večina; marsikateri je tudi narodnjak, pa le natihem. To ti bo povedal zlasti rad, če se snideš z njim ponoči na kakem samotnem kraju, kjer še nobenega okna ni. „O,

vi ne veste, kaj bi jaz storil, če — —. O, jaz vam povem!“ Tako začne in neha, in prepričan si, da imaš pred sabo narodnjaka, proti kateremu si ti le senca; čudiš se le, da ni že vsega pogrizel in potolkel, kar mu je nasprotno.

Nekoliko, a žalibog premalo je uradnikov tudi narodnih, ki se ne boje tistega „parkeljna“, s katerim se strašijo drugi. In res, čeravno kažejo svojo narodnost očitno, jih navadno ta „parkelj“ ne vzame, kvečemu jih prenese na drugo, morebiti celó slabše mesto. Taki so vsi domačini, s čemer pa nikakor ni rečeno, da bi bili vsi uradniki, ki so slovenskega rodu, tudi narodnjaki, ker to bi ne bila resnica, in marsikak uradnik bi bil hudo žaljen, če bi mu kdo rekel, da je Slovenec; on je „Kranjec“, čeprav je doma iz Goriškega ali Štajerskega. Pravi „Slovenci“ so med uradniki le redki; morda bodo kdaj gostejši.

To so v kratkem splošne lastnosti tega posebnega stanu, ki se pa dá razdeliti še v sledeče različne vrste: od zgoraj navzdol.

1. Višji uradnik. (Homo sacrosanctus major.) Navadno se tako imenuje načelnik kakega oddelka, pa tudi tak, ki vleče po toliko plače na leto, kolikor davka plačuje že precéj velika kmetiška vas. Med svojimi je tak uradnik najvišji; po njem se ravnaajo, češejo, brijejo in strižejo drugi. Službeni priimki so takemu uradniku ljubši od tistega, ki ga ima po svojem očetu. Zato kaj rad sliši, če se mu dajo pri ogovorih le uradni naslovi, in če se pri tem

zmotiš za eno stopinjo ali dve navzgor, tega ne bo popravil; prej že, če ga deneš za eno vrsto navzdol. Ogovoriti ga pa kar tako po njegovem lastnem imenu in priimku je pa prav tako nespodobno, kakor če na primer ne rečeš doktorju ali baronu „doktor“, „baron“; goli naziv „gospod“ je pa celó razžaljiv, ker „gospod“ je vsak čevljar. Podložniki takega višjega uradnika morajo tako gladko znati iz glave vse njegove službene priimke kakor „očenaš“ — se reče: po „očenašu“ jih nikdar ne vpraša, pač pa jim daje pogosto priliko, moliti litanije vseh svojih priimkov. Pri vsem tem pa ni ravno sovražnik svojih podložnih: večkrat jim je celo oče, kolikor pač sme to biti po postavi. Pred volitvami pa je celo navadno prijazen z njimi, kadar jih opomni, da pričakuje od njih, da bodo volili „lojalno“. Razen za politično mnenje svojih podložnih se briga višji uradnik tudi za godove in rojstne dneve svojih višjih — kajti v Ljubljani ni nikogar tako visokega, da bi ne bilo še višjega nad njim. Te vrste dnevi so mu slovesni dnevi, katere obhaja „en pleine parade“ t. j. v svoji z zlatom obrobljeni obleki, s katere je prejšnji dan hišna spokala molje. Zato pa tudi tak višji uradnik gleda na to, da pridejo podložni o njegovem godu v praznični obleki kriviti hrbte pred njega, in da se vidi on ob tej priliki za glavo više iz njih. Semtertja napravi višji uradnik ob takih prilikah tudi kako pojedino doma in povabi k njej svoje podložne, da sliši nazdravice sebi in svoji rodbini. To se zgodi

posebno rado pri takih uradnikih, ki imajo po več odraslih hčerk. Pri vabilih na pojedino pa ni nikakor izbirčen. To se vidi že po družbi, ki se snide zvečer. Med njo je videti največ ne- oženjenih, če so tudi šele praktikanti, avskultanti ali adjunkti. Če se je pri taki priliki kaka hčerka preveč menila ali plesala s kakim mladim avskultantom, je oče potem ne kliče na odgovor.

Z drugimi ljudmi je zunaj kancelije višji uradnik bolj izbirčen. Navadnih ne mara in jih celo ne vidi. Z narodnjaki se ne meni rad, če so tudi boljšega stanu; pač pa trpi, da se sinovi bogatih trgovcev ali plemenitašev lahko prilizujejo njegovim hčeram. Ob takih prilikah se celo rad obrne v stran in se spusti v pogovor s kakim učenjakom o paragrafih ali o čem drugem. Takrat tudi ne gleda strogo na to, da mu dá vsak pristoječe mu naslove, kadar ga ogovori. Vpisan je višji uradnik tudi v kazino. Tja v kazino vodi svoje nadepolne hčerke na ples. Če pa takega drobiža nima ali pa, če je spravlil že vse pod streho, ga boš videl le malokje, ker ne najde lahka sebi pristojne družbe. Sinovi mu pa ne delajo toliko sitnosti, ker navadno ne čakajo dolgo na službe. V denarnih zadregah višji uradnik navadno ni, ker ima že toliko plače, da lahko pošteno izhaja tudi brez diét in drugih priboljškov, če nima preveč družine, ki bi jemala po štacunah obleko na kredo, ali v tem, ko on sedi v pisarni, hodila pod Rčžnik ali pod Turn v Švicarijo, pre-

ganjat si čas s kavo in z opravljanjem drugih ljudi.

2. Nižji uradnik. (*Homo sacrosanctus minor vel laborans.*) Prejšnjemu je enak le po imenu; po plači in po veljavi pa ne, čeravno ima navadno več dela nego višji. Prejšnje čase je bil nižji uradnik res revež; zdaj pa, ko smo — hvala Bogu — zmožni plačevati več davkov, je tudi on dobil tako plačo, da mu ni treba stradati. Tudi z delom ni preobložen. To se vidi najbolj v političnem življenju, ker ima čas hoditi k raznim konstitucijskim zborom. Narodni po večini pa ni, ker mu tega tudi ne velevajo, in še nikdar ni bilo slišati, da bi se bil moral kak nižji uradnik pokoriti za to, da se je vpisal v kazino, konstitucijsko društvo ali ker je pri volitvah volil nemškutarje in celó zanje agitiral po vsej svoji moči. Pa tudi nasprotno se ni zgodilo, namreč da bi bil kateri obešen ali zaprt, če se je zapisal v Čitalnico ali volil Slovence.

Večidel ima tudi ta uradnik, če je oženjen ali vdovec, sinove in hčere; sinovi navadno študirajo in imajo štipendije, po katerih vzdihuje marsikak kmetiški sin; in če izštirajo, se že kaj dobi zanje. Težje pa gre s hčerami. Te se vodijo po družbah in hodijo po izprehajališčih toliko, da bi lahko storile pot okoli sveta, če bi šle vedno naprej.

Pri teh uradnikih se pa že kaže pozlačeni papir. Na zunaj vse v dragih oblačilih, morda celó v svili; doma pa krompir v oblicah, kava,

in postelje v treh, štirih nadstropjih, ki se razprostrejo zvečer po tleh, kadar se ni nadejati nikogar več v hišo. Zjutraj pride večkrat kak deček ali odrastel človek z listkom; a kubarici je naročeno, naj mu pové, da gospod še spe, ali da jih ni doma. In če pride opoldne, so gospod še v pisarni, čeravno sede pri kosilu za mizo. Tega pravzaprav ni treba, kajti vsak uradnik ima dandanes toliko plače, kolikor na primer pridela najboljši kmet, torej bi mu ne bilo težko živeti. Če ne more izhajati, so vzroki drugi: zapravljalivost in pregosposka odgoja žene in otrok, ki ne znajo ali nočejo zaslužiti ne enega krajcarja. To svet ve, zato je takemu uradniku težko spečati svoje hčere možém. Dobro je zanj, da imamo zdaj pripravnice za učiteljice; tja hodi največ hčerk takih uradnikov, da se pripravljajo za to, da bi živele od davkov kakor starši. Ob davkih je namreč laglje živeti kakor od žuljev in v potu obraza — to ve najbolje Jud.

V javnem življenju je te vrste uradnik že bolj navezan na neuradno družbo, ker se je ne more in tudi ne mara popolnoma ogibati. Prijeten in kratkočasen navadno ni; le če ima s seboj svoje za ženitev zrele hčerke, je nekoliko živahnejši, zlasti ako prisede kak mladenič, o katerem je slišal govoriti že doma, ali če ga celo sam pozna, da ni navaden klen. Če je zlata ribica Slovenec, se vsa rodovina izpozabi celo tako daleč, da začne govoriti slovenski, kar navadno bolje zna nego nemški. Ko bi država dajala plačo ne le njemu, ampak tudi njegovim

hčeram po par tisoč goldinarjev dote, bi bilo seveda veliko boljše zanj in za njegovo družino.

Svoje prednike ima nižji uradnik zapisane po vrsti, in če kateri umrje, pomakne sebe za stopinjo naprej. Vendar doživi včasih veliko starost, a gre prej v pokoj — začasni ali celo k Sv. Krištofu — preden pride na vrh. Kadar pa umre, sveta ne spravi iz teka. Saj jih je za njim toliko, ki so že težko čakali, da bi se jim umaknil.

3. Avskultant ali uradniški pripravnik (*Adolescens bürocraticus*) je podoben obrzdanemu mlademu žebetju, ki se uči orati, voziti in nositi svojega gospoda na hrbtu. To je ob tla pobita mladeniška poezija; ptič s pristrizenimi peruti, z eno besedo: žalosten post po veselem dijaškem predpustu. Na gimnaziji je nagajal profesorjem in morda že tudi dekletom, potem je bil na Dunaju ali v Gradcu ves svet njegov; še celo policijo je strahoval, mešal glavo sebi in dekletom; pretočil veliko piva in vina, in ko je po vsem tem prestal svoje izkušnje, je padel iz poetične višave v prašne sobe v „Križankih“, pri krvavi sodnji ali pri finančnem uradu. Težko pozabi vse to in v družbi rad govori o lepih dnevih in nočeh na Dunaju, v Gradcu, ter o resničnih in izmišljenih dogodbah junaštva. V pisarni je pa bolj tih, ker tu je skoro najnižji. Še celo uradni sluga si upa več govoriti, in pečekurec je njegov prijatelj ali vsaj dober znanec, četudi „služi“ že dlje. Prijetno to življenje ravno ni, ker so avskultantovi predstojniki različnih očetov sinovi in

navadno trdni „ustavoverci“, on pa je večidel narodnjak. Če je posebno priden, in se je nadejati od njega, da bo po službeni lestvi nagleje splezal kvišku, ga doleti tuintam nepričakovana čast, da ga kdo njegovih predstojnikov, ki ima mlade hčere, celo povabi k sebi na dom in seznanj s svojo rodbino. Vesel pa pri vsem tem avskultant ne more biti prav iz srca, ker se mu vedno sanja o izkušnji, ki ga še čaka. Zato tudi sčasoma postane krotak in kadar pride po prestopu izkušnji v stalno službo, navadno več ne prevrača sveta — zlasti če je prislonil k sebi še mlado ženico. Izkušnja namreč uči, da ukroti najhujšega leva dobra služba in žena. Potem postane iz avskultanta uradnik kakor drugi, morda v srcu še celo naroden, ali pa tudi ne. Če je bil pa že prej nemškutar, postane potem še nemškutar.

4. Uradniški pisar. (Dominus servus serviens.) Ta spada med uradnike toliko, kolikor n. pr. cerkovnik (mežnar) med duhovnike. Poklican je k temu stanu ravnotako malo, kakor kdo k temu, da si zlomi nogo; če se mu kaj takega zgodi, je to le nesreča, katere ni vselej sam kriv. Tudi pisar se je bil namenil, da spleza na lestvi življenja do vrha, ali — — izpodletelo mu je na njej — više ali niže — in tako je „post tot discrimina rerum“ prišel na trdi stol v pusti uradniški sobi, kjer je svojega življenja le malokdaj vesel. Višja njegova previdnost že skrbi za to, da ne odebeli in ne more tožiti o preobilni plači in o prepričanem delu

ali o preveliki svobodi. Karière zanj ni nobene; ravnotako tudi ne diêtnih razredov: on ostane sluga, dokler diha in piha po dolgočasnih uradnih sobah. Vendar ima semtertja tudi kak dan veselja, boljše hrane in zaslužka. To je takrat, kadar ga vzame kak uradnik s seboj na komisijo. Pri taki priliki tudi njemu pade kaj v žep od komisijskih troškov. — V svojem poslu se pa tudi on „čuti“; zlasti nasproti ljudem, ki ga ne poznajo. Takrat je on „mi“, to je vsa kancelija, ves urad skup, in utegne biti pravtako milostljiv ali osoren z ljudmi kakor njegov predstojnik. Skrivnosti pisarn in njenih oseb so pisarju navadno bolj znane kakor vsakemu drugemu. Zato je včasih tudi jako koristen v tej ali oni stvari; zlasti mlajšim ali nanovo došlim uradnikom ve dobro iti na roko. Uradniki pač prihajajo in odhajajo; le on ostane stanoviten na enem mestu, dokler ga ne prežene kaka nesreča ali smrt. Če se mu na onem svetu ne godi boljše kakor na tem, se mu pač ne izplača umreti in potovati na oni svet; saj za to še diêt ne dobi.

5. Uradniški sluga. (Angelus infelix.) To je navadno junak, ki je preživel mladosti lepša leta s prenašanjem vojaške puške od enega kraja cesarstva do drugega; morda je ponujal tudi v kaki bitki za domovino svojo kri sovražniku, pa je naposled dobil „obšid“ in svojo službo; potem si je oskrbel ženo in otrok, da več ljudi borno živi in vzdihuje po boljši usodi. Njegov brat na kmetih, ki mu pravi ljudstvo

tudi „brič“, je mnogo bolj mogočen, prvi za glavarjem, in ljudje se ga bolj bojé kot njega. V mestu se pa tak uradniški sluga ne more razviti do vse svoje veličastnosti, ker ima vsak človek skoro dolgo suknjo in dolge hlače ter tudi vsak zna toliko nemški kot on; zato nima ničesar, s čimer bi se ponašal.

V mestu je le bolj za póta nesreče: kjer se on prikaže, navadno ni vriska ne petja v hiši, kakor za pismonošo. Malokdo ga je vesel, ko pride, in tudi malokdo mu brani, da bi zopet brž ne šel. Prijaznih besedi uradniški sluga ne sliši ne on od drugih, ne drugi od njega; in kadar ima kje rubiti, je gola, suha, neusmiljena postava. Kadar pride, človeka prime kar mrzlica; tako gre naravnost proti njemu, kakor bi bil prišel po njegova jetra. Revščine vidi mnogo, zato je pa njegovo oko suho kakor njegovo srce kamenito ali velo. Edino, kar duševno pridobi pri tem svojem poslu, je to, da bolj pozna premožnost prebivavcev kakor marsikdo drugi; in prej ve, kaj te bo zadelo, kot ti sam. Kadar ga vidijo mestni ljudje pogosto zahajati v kako hišo, jim je to znamenje, da se ji bliža boben — pravtako kakor smrt ni daleč, kadar zdravnik pogosto hodi k bolniku. Drugih posebnosti pa mož nima, kot to, da je svojim predstojnikom vojaško pokoren; le kakemu mlajšemu začetniku si upa še pokazati, da je on že bil v kanceliji, ko je oni — začetnik — hodil še v šolo.

Profesor.

(Dominus praepotens.)

Mogočna beseda, ki bi se ne smela nikdar izgovoriti brez premisleka. Profesor spada po svojem stanu med uradnike; zato ima mnogo uradniških lastnosti; razen teh pa še neke posebnosti, zaradi katerih je vreden, da si ga še posebe natančneje ogledamo.

Po rodu je profesor večidel Nmec ali Čeh; nekaj je pa tudi Slovencev, ki pa niso narodnjaki. Narodnjake že rajši presajajo v druge dežele „aus Dienstesrücksichten“, kar pa nikogar drugega brigati ne sme.

Kakor uradnik sploh, se nahaja tudi profesor tam, kjer mu je polje ugodno, torej pri šolah, kakor zvonik pri cerkvi. V Ljubljani, čeravno še nimamo višjih šol, je vendar več zavodov, pri katerih je profesor potreben, dokler mladina zahaja vanje. V teh je profesor neomejen gospodar, poveljnik in sodnik, in zoper njegovo rzsodbo ni nikakršne pritožbe. Svojim gojencem je dober ali pa hud oče, kakršnega so vredni po njegovih mislih, duha krotkega ali pa burnega. Navadno se to ravna po rojstnem kraju ali po politični veri. Večidel je profesor-domačin bolj priljubljen dijakom, ker je z njimi enake krvi; čeprav ostreje ravna z njimi, vendar izprevidijo, da to stori le njim v prid, zato „trojka“ profesorja-domačina ne skeli tako hudo kot „trojka“, ki pride od nenarodnega tujca. Tudi profesor-domačin dijakom rajši izpregleda kako v pre-

nagljenju storjeno srboritost, če je je kriva le zgolj premlada kri in če ni huda pregreha zoper šolske postave. Zato se dijaki profesorju-rojaku povsod spoštljivo odkrivajo in večji dijaki marsikako čašo izpraznijo v gostilnici na njegovo zdravje. Ob koncu leta tudi ne ščujejo h nanj kakor na druge. In naj bodo dijaki še tako razposajeni, mu vendar ne hodijo ponoči pobijati oken, in mu tudi drugače ne nagajajo. Navadno se jih njegov pouk bolj prijema, ker ga ne marajo žaliti s slabim učenjem. Kadar pa popusté šole, ga ne pozabijo, ampak se ga spominjajo dolgo, in kadar umré, mu gre za pogrebom dolga rajda bradatih mož in duhovnikov, ki so bili vsi njegovi učenci, šolska mladina pa žaluje za njim.

Nekoliko drugačen je pa profesor, ki je navdan že z dóma „furore teutonico“, ali pa se ga je navlekel pozneje. Ker ne zna ali ne mara znati slovenskega jezika, se njegov pouk le prisiljeno prijema src učencev; pravih korenin pa ne zasadi v nje. Zato ni prave zaupnosti med njim in dijaki; vse je mrzlo ali celó napeto: dijaki komaj čakajo zvonca, ki naznani konec ure. Kadar je tak profesor nezadovoljen, čemern ali slabe volje, mu tudi izkipi „furor teutonicus“, katerega je ves poln, in takrat slišijo učenci besede, ki si jih globoko zapišejo v srce, kakor bi bile zaušnice, katerih pa ne smejo brž vrniti. To čuti profesor ne le v šoli, ampak tudi zunaj nje, ker se mu dijaki umikajo, ali če se mu odkrivajo, se jim krči roka v pest,

in pogled je plašen. Kadar so pa dijaki v gostilnici sami med seboj ali v tihi noči, doné večkrat gromoviti „pereat“ na njegovo slavo, in primeri se celó, da mu pobijejo okna. Potem je tak profesor silno razkačen in se grozi narodu, ki rodi takove sinove. Kaj je torej naravneje nego to, da ob koncu leta sodba takega profesorja ni posebno mila, ali da se ji tainoni dijak odtegne prostovoljno ali pa prejemši dobrovoljni „consilium abeundi“!

A ne le v šoli — tudi zunaj nje je profesor — profesor. Navajen stroge pokorščine od dijakov, je zahteva tudi od drugih ljudi, in ker se mu mora v šoli vse verjeti, kar reče, tudi zunaj nje ne trpi ugovora, in nič lažjega ni, kot zameriti se mu, da te ne bo več pogledal. Ljudi ceni profesor samo po šolskih izpričevalih. Kdor ni študiral toliko kot on, mu nič ne ve, četudi se je znabiti več učil. Profesor vpraša le po akademičnih stopnjah, ne pa po tem, kar zna. Le če si silno bogat, ali v javnem življenju izdaten faktor, ti izpregleduje in ne popravlja tvojih jezikoslovnih pogreškov in zgodovinskih kozlov ali matematičnih kozolcev vpričo vse družbe. Če si pa oče katerega njegovih učencev, to brž izve vsak izmed družbe. Ženskemu, posebno mlajšemu spolu pa profesor vendar odpušča marsikaj, kar bi moškemu ne, in tudi ne skoči kvišku, če katero zasoljeno dobi nazaj. Starejši profesor pa ne zahaja rad v žensko družbo, ker mu je premalo študirana in že njegovih navadnih vsakdanjih besedi ne razume.

V političnem življenju je profesor trojne vrste: odločen narodnjak, odločen nemškutar ali „ustavoverec“ in „ne tič, ne miš“, ne krop, ne voda.

Narodnjak je profesor - domačin, čeravno ni vsak domačin tudi narodnjak. Tak profesor ne zatajuje svoje politične vere, ampak zahaja v Čitalnico, je ud več slovenskih društev — pri nekaterih celo odbornik — in množi s svojim peresom slovensko literaturo. Tudi pri volitvah ga boš videl na strani narodnjakov; a ker je večidel v II. (uradniškem) volilnem razredu, ne more nagniti tehtnice na narodno stran ne ob mestnih, ne ob drugih volitvah. Ne agitira pa za slovenske kandidate navadno nič, ali vsaj ne hudo.

Njegov kolega „ustavoverec“, „tevton“ ali nemškutar je pa ud kazine, „konstitucijskega“ društva in še marsikatero druge protinarodne skupščine; celo v mestni odbor se sili. A vse to navadno ne le zato, ker je že taka navada, da je vsak c. kr. uradnik na kazinski strani; ampak on je to z dušo in s telesom. K volilnim shodom ne prihaja le zato, da bi bil eden več; ampak profesor-tevton odpre tudi svoja usta in navdušuje že tako preveč navdušene poslušavce za „dobro stvar“. Njegove besede se potem tiskajo po vseh nemčurskih časnikih. S tem pa še ni zadovoljen, ampak se spravi na noge in lovi volivce po hišah, da jih pridobi za ono „dobro stvar“. Na dan volitve pa maršira praznično oblečen ponosno na rotovž, podobno

kakor se bere o starih mučenikih, da so šli v smrt, in tam dá svoj glas kazinskim kandidatom, čeprav utegne biti med njimi kdo, kateremu je dal pred nekaj leti v šoli „trojko“. Ko je pa volitev pri kraju, je profesor-nemškutar tako ponosen na njen izid, kakor je bila muha, ki se je vsedla na hrbet konju, ki je prvi pritekel do cilja.

Slovencev pa profesor-nemškutar ne mara. Če bi bili njegovi učenci, bi dal vsem skup v vedenju „trojko“. Zato tudi pomoči semtertja svoje pero v črnilo nevolje in jeze ter spiše kaj — a ne kaj poučljivega, pač pa dražljivega, in nese v kak nemški časnik. Toda tak produkt ni mnogo vreden. Še svojega namena ne doseže, ker spozna vsakdo, da ga je pisal profesor-nemškutar; a v politiki je tak profesor neokreten kakor kmet v salonu na opolzkih tleh s podkovanimi čevlji. Vendar ima profesor-nemškutar tudi v domači politiki kolikortoliko vpliva, zlasti pri starših svojih učencev, če so tako plašni, da se bojé, da sin ali hči ne dobita dobrih redov, če oče ne uboga pri volitvi profesorja.

Tretja vrsta profesorjev pa ni krop ne voda, to je: v politiko se ne vtika, ampak živi le za svoj poklic. No, lepo je že to, samo koristno ni vselej. Če bi bilo med temi več nemških profesorjev ali druge nam tuje narodnosti, bi človek nič ne rekel. Ali — ali — to je ravno slabo, da je med njimi največ Slovencev. Zakaj ti ljudje vedno čakajo boljših časov

kakor Judje Mesijo, in ne pomagajo sami, da bi ti časi čimprej prišli, to naj poravnajo sami s svojim narodnim srcem; mi jih pokrijemo s plaščem previdnosti. Marsikje je tega kriva žena, ki se je omožila na gotovo, ker uradnikove plače ne pobije toča, in je tudi slana ne vzame. Znano pa je, da se človek vozi bolj brezskrbno, dokler je na vozu sam, nego če se mu prisede kdo, ki na vsakem ovinku vpije strahú in se boji vsakega klanca. Vendar — kakor smo Slovenci še dandanes — bodimo veseli tudi profesorjev te vrste, ki nam v politiki vsaj aktivno ne škodujejo, ampak se drže le šole in svoje rodbine, kar je hvalevredno. Tudi učenci navadno o takih profesorjih nič slabega ne vedó; potrpe drug z drugim, o skriti hudobiji pa ni nič slišati.

V splošnem oziru nam je o profesorju omeniti le še nekaj reči. Plača profesorjeva je lepa; to sam pripozna, in bolj ko je star, večjo ima. Vendar so v tem stanu tudi nekateri, ki s svojo plačo ne morejo prav izhajati, zlasti če imajo požrešno ali celo nerodno rodbino — kar ni nemogoče, marveč je res najti tudi take rodbine v živih eksemplarih. Tak „oče profesor“ je pač milovanja vreden; zato si išče še postranskih zaslužkov: jemlje dijake v stanovanje in na hrano ali počne kaj drugega. Njegova gospa se ne brani perutnine, žakljev moke, loncev masla ali slanine in celo navadnih kolin, še manj pa gnjati ali česa drugega za kuhinjo. Imé darovavca pové potem svojemu možu,

in ta najde v svojem šolskem zapisniku enako ime ter si to zapomni. Hudega ali celo nepostavnega v tem nič ni; kajti nobenemu uradniku ni zapovedano po postavi, da mora vse plačati z denarjem. Pravtako se ne more nihče hudoovati nad profesorjem, če kdo povabi njega ali njegovo rodbino na kako južino ali domačo zabavo, kjer se profesor snide s svojimi učenci — sinovi hišnega gospodarja ali gospodinje. S temi je profesor o tej priliki prav prijazen in jim nikakor ne kaže profesorja kakor v šoli. S tem se vendar nihče ne podkupuje, in učenec, če je butelj, ostane butelj, naj bo gosposkega ali premožnega kmetiškega stanu, akoravno dobi izvrsten red v šoli.

S tem smo površno opisali profesorja, kakršnega vidimo v Ljubljani. Pristaviti je le še, da ima profesor po dva meseca na leto počitnice, kar jako dobro tekne njemu, še bolj pa njegovim učencem. V tem času si odpočijejo drugod drugega in ko se zopet snidejo, sta oba dela pripravljena na boj za deset mesecev.

Deblo „profesor“ se deli v več vej. Od teh ima vsaka svoje posebne lastnosti. Zato je treba pogledati vsako posebe od zgoraj navzdol, in to, kar se vsake drži.

1. Učitelj na gimnaziji. (Professor maiorum gentium vel classicus.) Prvo mesto med ljubljanskimi učitelji pripada temu profesorju zato, ker nimamo še vseučilišča; semeniški profesorji pa spadajo v čisto drug stan. Razdeljuje se gimnazijski profesor po starosti

in stopinjah v ravnatelja, deželnega šolskega svetnika ali nadzornika, v navadnega profesorja in suplenta ali začetnika, ki je podoben avskultantu. Nadrobneje pa se deli še v latinca in grka (ta je „klasičen“), v jezikoslovca novejših jezikov, v matematika, fizika, zgodovinarja, naravoslovca in v veroučitelja. Svojo stroko kaže vsak ne le v šoli svojim učencem, ampak tudi zunaj nje v družbi, zlasti tam, kjer je prilika, odlikovati se pred manj učenimi. Ugovora ali oporekanja profesor ne trpi rad; zamera je nagla, in če je le kdaj zapazil, kje imaš najslabšo žilo, te bo profesor kaj rad tipal zanjo. Še ženstvo ni v tem oziru popolnoma varno pred profesorjevimi pšicami. Kdor ni dovršil vsaj gimnazije, v profesorjevih očeh nima prave veljave. V šoli ima gimnazijski profesor še to posebnost, da se ne ozira kar nič na druge predmete, ampak goni le svojega ter zahteva, da se ga učenci tako natanko uče, kakor bi ne imeli opraviti nič drugega. V prejšnjih časih je bil gimnazijski profesor jako mogočen mož, po ulicah strah vseh učencev; a zdaj, odkar je zbog liberalizma zelo zrahljana tudi šolska disciplina, so skoro učenci profesorjev strah; zdaj se on boji, sniti se z njimi na kakem javnem kraju, n. pr. v gostilnici.

Politične vere je gimnazijski učitelj, kakor profesor sploh, dvojne: narodnjak ali nemškutar; le malokateri je čisto brez nje, ali je vsaj nikjer nalašč in odločno ne kaže. Profesor narodnjak je priljubljen v šoli, ker je velika ve-

čina njegovih dijakov slovenskega rodu. V šoli se pa ogiba vsake politike, kar je tudi popolnoma prav; če pa že kdaj ne more drugače, vsaj ne govori zaničljivo o slovanskih narodih, pa tudi ne hujska dijakov zoper Nemce. Istotako zunaj šole ne dela propagande za Germanijo, marveč včasih še po svojih močeh dela za izobrazbo svojih rojakov z besedo in s peresom — čeprav ni tak, da bi se stepel za narod ali hotel nalašč izgubiti službo zavoljo svojega prepričanja.

Ves drugačen je pa takozvani „tevton“ ali domači renegat. Ta še v šoli ne more skrivati svoje mržnje do Slovanov; vsekako pa izkuša vneti svoje učence za „véliko“ Germanijo in za „dolgi“ nemški jezik. Zato ni priljubljen v šoli; njegovih predmetov se mladina nič kaj z veseljem ne uči. Zunaj šole pa ima profesor-tevton navadno več poguma kakor njegov narodni tovariš; zahaja v protislovanska društva in med odločne slovanožrce ter se tam posebno odlikuje ne toliko z omiko, kolikor z robotimi besedami. Te splete še v mične pesmice, a ko pridejo med svet, ne mara več veljati za njihovega očeta. Zato se marsikdo čudi, da še mara tak profesor kruh jesti v tako sovraženi deželi; saj je toliko naših narodnjakov nameščenih po tujih učiliščih, da bi se mesta tevtonskih profesorjev več kot preveč napolnila z njimi. Zakaj vendar ne gre tak „tevton“ tja, kamor ga srce najbolj vleče: v blaženo Nemčijo ali Prusijo?! Tam bi obrodilo njegovo seme več sadu

kakor ga rodi pri nas ; in prebivavci bi ga bili gotovo bolj veseli, kakor smo ga mi ; dijaki bi ga ne kleli, marveč morda celo nosili na rokah.

2. Učitelj na realki. (Professor originis novae.) Ta profesor je še mlad ; vsaj pri nas nima še rodbinskega debela. Pred nekaj leti je bila realka le IV. razred normalke ; potem je pa dobila svoje ime in najprej tri razrede ; a zdaj, odkar je dobila po dobroti Kranjske hranilnice lastno poslopje, katero pa morata vzdržavati dežela in mesto, hoče biti tekmeč gimnazije. Prej je bil učitelj realke preprost človek, brez pravih izkušenj, pa tudi svoje učenosti ni nikjer kazal ; zdaj pa, ko je tudi realčni učitelj osedlan s priimkom „profesor“, pa že hodi vštric gimnazijskega učitelja in mu ne pripozna nobene prednosti pred sabo. — Sicer pa najdeš pri njem vse one službene razlike in politične lastnosti kakor pri gimnazijskem profesorju, in ga zato ni treba obširneje popisavati, ker bi le ponavljali že prej povedano.

3. Učitelj na pripravnici. (Praeceptor dominculorum et domincularum.) Ta je pa izrastek novejše dobe, odkar se je spoznalo, da je pri nas še zmeraj več učencev kakor šol in učiteljev ; ravnotako se je spoznalo, da je mnogo, posebno starejših učiteljev, premalo učenih za sedanjo mladež ; zato je treba tudi učiteljic. Tako so se napravili zavodi nalašč za one, ki imajo veselje postati ljudski učitelji, a takim zavodom je treba najprej učiteljev ali „profesorjev“ ; učenci in učenke potem že sami

in same pridejo. Učitelj na pripravnici je obojega spola, se reče: nekaj jih je moških, nekaj pa ženskih. Po svoji veljavi se meri učitelj na pripravnici s prejšnjima profesorjema le sam; svet ga ne ceni tako visoko, kakor se zdi samsebi. Kuhavnica on navadno ni, da bi prehudo mešala politično godljo: le tuptam je še kateri, ki misli, da je tuja kultura potrebna njegovim učencem in tudi drugim. Latincev in grkov med tem stanom ni, ali vsaj ne takih, ki bi bili v tem prestali izkušnje. Zato so tudi pripravniški profesorji v navadnem življenju manj ošabni od gimnazijskih in realčnih, ker se pač kmalu lahko pripeti, da nalete na koga, kateremu njihova učenost ne imponira. S svojimi učenci pa ne ravnajo prehudo, ker vedo, da bi z odpojanjem učencev izpodbijali tudi sebi tla; kajti če učencev ni, tudi njih ni treba. Nemškega duha pa tudi ni treba preveč ubijati učencem, ker postaneje tako ljudski učitelji in se ga že še pozneje nalezejo. Da tudi z učenkami ne ravnajo preostro, se že samoposebi razume, ker so to „gospice“ ali „frajlce“.

4. Učitelj na normalki. (Magister minimarum gentium nec non praepotens.) Med tem stanom je malokateri, ki bi si bil svoj stan sam izvolil; velika večina je silila više, pa nemila usoda je postavila kako ograjo, čez katero tainoni ni mogel več skočiti, zato se je obrnil v stran in postal to, kar je. Tudi ni vsakdo rojen za doktorja, za profesorja, za duhovnika ali uradnika — in kaj bi bilo, če bi

nihče ne postal učitelj normalke! Navadno je še vsak učitelj na normalki vesel tega, da je; to se vidi posebno iz tega, ker se boji vsake zamere. Morda je pa tudi posebna odlika ali dobroti, biti v Ljubljani za ljudskega učitelja! Bog vedi to!

Ljubljana ima mnogo prebivavcev; zato ima tudi za svojo mladež več ljudskih šol, ob katerih živi več ljudskih učiteljev. Različni so ti učitelji med sabo ne toliko po omiki, kolikor po tem, odkod dobivajo svojo plačo. In tako imamo:

a) državnega mestnega učitelja (magister minimarum gentium nec non prae-potens magnatus) in

b) učitelja mestnih šol (magister minimarum gentium diabolus pauper).

Prvega vidiš zunaj šole v višjih družbah. Med te pa po svoji duševni omiki ne spada; zato je med njimi pogosto „božji volek“, če-sar pa ne zapazi vselej, in če vendar-le zapazi, se mu reče, da to ne leti nanj, kar potem tudi verjame. Vnanja oblika njegova je navadno bahasta; visoki cilindri ga dela še višjega; njegovo nemško besedovanje, čeravno pravemu Nemcu trga ušesa, pa pokrije tiste nagote, kar jih cilindri ne more pokriti. Po veri je državni mestni učitelj — malo je izjem — ustavoveren ali liberalen, kolikor more. Loti se še celo peresa, in ljudje potem mislijo, da ga zna res tako sukati, kakor kaže „Schulzeitung“. Popravljaivec v tiskarni in stavec sta pač molčeča človeka; pisatelju se pa le dobro zdi, če svet

misli, da je res tak „kempelj“. Največji strah imajo pred tem mogočnjakom učitelji, mestni in po kmetih, ker je on navadno tudi šolski nadzornik in to povsod rad kaže. Ta „strah“ se njegovi domišljiji dobro prilega. Kadar se od kake take inspekcije pripelje nazaj v Ljubljano, je posebno dobre volje. Vobče pa ta mož nikakor ni nevaren, kajti kakor je zdaj vnet za sedanji šolski zistem, tako bo vnet za drugi, kadar pride, ker ne bo hotel priti ob službo zaradi svojega sedanjega prepričanja, še manj se pa dal obesiti. — Narodnjak je pa malo kateri, in če je, ne nasprotuje sedanjim šolskim postavam ter je bolj pohleven kot rogovilež. Vsaj svojega narodnjaštva ne kaže tako sijajno, ker je narodnjaštvo manj varno kakor rogovilstvo.

Učitelj mestnih šol — oh! Ne eden izmed njih ni drugega kot rojen Slovenec: vsi so v tretjem volilnem razredu, in koliko jih pride volit slovenske kandidate? Lansko leto sem stal pred „rotovžem“ in naštel — enega! Vprašaj pa takega kruhoborca, ali je res nemškutar v srcu — pridušil se ti bo, da ni, ampak da se le boji, ker je oženjen in ima toliko otrok; zato mora plašč obračati po vetru. Glavni zadržek je pri takem možu pač žena, ki ima preveč otrok in ne upa, da bi dobil mož kje drugje enako službo. Žena moža najbolje pozna. Zato boš mislil, da je v taki hiši gola revščina, pa se motiš; ob nedeljah vidiš na glavi „Njega“ visok cilinder, „Ona“ je pa tudi, čeprav ne okusno, vendar hudo gosposko nališpana, ker

si ta stan ve in zna pridobiti še postranskih zaslužkov vsled bojazljivosti staršev, učencev itd. S cilindrom na glavi ti je te vrste možak tako ponosen, da se odkrije mestnemu odborniku že na deset korakov daljave; od tebe znanca pa, če ve, da mu v službi ne moreš škodovati, pa pričakuje, da se ti njemu prej odkriješ, če si tudi po svoji stopnji desetkrat veljavnejši od njega. Če ga pa prezreš, stavim goldinar na groš, da bo tudi on tebe prezrl, zlasti če imaš otroke, ki bi utegnili priti kdaj ali celo kmalu v njegov razred. — O previsoki učenosti tu ni govoriti. Če je pa res kdo kdaj kaj več vedel, je že mnogo pozabil, ker od prevelike učenosti rada boli glava, učitelj pa mora imeti glavo zdravo.

Dijak ali študent.

(Genius universalis.)

Dijak je testo za vse stanove človeške. Iz njega utegne postati mnogo, malo ali celo nič — kakršen je že kvas v njem ali kakor more „gor iti“. Potreben je dijak v prvi vrsti profesorjem in učiteljem, vodjem in šolskim nadzornikom, kajti če ne bi bilo dijaka, ne bi bilo šol, in tudi profesorji bi ne imeli od česa dobiti svoje plače.

Rodi se dijaka največ v mestu in v okolici, nekoliko pa tudi po kmetih od prav različnih staršev. Meščanskega dijaka je zato več, ker je blizu do šole, in dozdej meščani še nimajo na-

vade, pošiljati svoje otroke na kmete v šolo. Pač pa se godi narobe, in to iz lahko umevnih vzrokov. Naš kmetič, učitelj ali karkoli je že zunaj glavnega mesta, se že dolgo časa smili samsebi in bi rad privoščil svojemu sinu kaj boljšega, nego je sam. V tem oziru ga mika posebno duhovski stan. Ta mu je vzor vsega dobrega: dokler je „gospod“ na zemlji, jé bel kruh in mu ni treba delati na polju ali kidati gnoja; kadar pa umre, pride v nebesa, kar se pa o „muštacarju“ ne ve zagotovo. Zato dá deželjan, če le količkaj more, enega ali tudi več svojih sinov v mesto v šolo, „da mu ne bo treba jesti črnega kruha, pri tem pa še težko delati“. Študirat ga pa dá le za „gospoda“, kajti ko bi le količkaj mislil, da se mu utegne „izkaziti, izvreči“, rajši bi ga poslal k živini na pašo ali ga dal služiti za hlapca.

Tako pride bodoči „gospod“ v kmetiški obleki, kvečemu v dolgih hlačah, katere mu je vrezal in naredil vaški krojač, v mesto in v varstvo ter oskrbništvo „dijaške matere“, kjer živi prva leta v družini enakih trpinov kakor vojak v vojašnici. Zvečer je postelja tik postelje; drobnica pa spi pri tleh v tružici, ki se pripelje izpod postelje višjih, in ne more kaj, če ji lezejo višji čez glavo v svoja nadstropja. Pri mizi pa ima dijaček ravno toliko prostora, kolikor je večjim prav. Tem služi tudi za postreščeka, če ima samsebe rad in če hoče, da se mu ne godí prehudo, kajti pred lasanjem je varen le v šoli, doma pa ne. „Gospodinja“ mu je mati

v vsem, in večja skrb ji je, da plačujejo starši v denarju ali v blagu dosti in o pravem času, kakor da bi bil rejenec presit. Dokler je dijak majhen, ga gospodinja tika; „oni“ postane šele od pete šole naprej. Snažiti in likati se mora sam; če za čevlje, da bi bili svetli, nima „biksa“, opravi to tudi pljunek in cunjca. Zvečer mora biti pa z mrakom doma, ker „mati“ že strogo pazi na to, da so vrata o pravem času zaprta. Večjim dijakom se v tem oziru kaj prizanese; vendar vežnega ključa ne dobe v roke — rajši „mati“ dremlje tako dolgo, da sliši trkanje in gre potem odpret, toda vselej nevoljna. Če je pa oče premožen, da more sam „špogati si študenta“, je ta seveda pri gospodinji bolj v milosti. Slabše se pa godi tistemu, ki ima hrano zunaj stanovanja, ker plačuje gospodinji le golo posteljo in par kvadratnih metrov prostora v izbi.

Tak revež tudi zunaj hiše navadno ni vesel življenja; marsikdaj gre h kosilu s težjo vestjo nego k izpovedi ali k izkušnji. Hrano imeti po hišah ni ravno prijetno, zlasti če se vsak dan drugje kuha zanj. Navadno ima tak dijaški prosjak že svoj prostor v kakem kotu ali na koncu mize in je mladim pobičem dotične rodbine vselej tuja zver, vredna da jo pridejo vsak dan ogledat in to ne površno, ampak ogleda se vse na njem: nos, usta, ušesa, suknja, hlače, čevlji. Ako so pa pri hiši odrastle ali še rastoče hčere — Bog varuj, da bi „naš študent“ prezrl ponižno se odkriti gospicam, kadar jih zunaj sreča, ali pa če bi doma ne rekel vsaki posebe

„Küss' die Hand, gnädiges Fräulein“. To je seveda dijačku silno težko, in večkrat je že sit, preden je še prvo žlico nesel v usta. Razentega se mu pa tudi primeri, da dobi vse dneve tedna le eno jed, n. pr. ričet s kislim zeljem, a drugi teden zopet vsak dan le krompir ali opresno zelje. Tako je zmeraj sit in vendar gre vselej lačen spat. Nekoliko bolje se mu pa godi, če ima dan za dnem v isti hiši hrano; nikjer se ne je vsak dan enoinisto, in ker se zanj posebe ne kuha, dobi vendar vsak dan kaj drugega. Nič kaj čislana pa ni hrana po samostanih, v semenišču in sploh po zavodih, kjer jih mnogo sedi pri mizi; toda tako slaba pa tudi ne more biti, ker se jih ob njej vendarle mnogo izšola.

Kmetiški študent izkraja tudi šole ni posebno vesel, kajti učitelj ima prevelik križ z njim — največ zavoljo nemškega jezika, ki se kmetiškega dijaka tako težko prijemlje kakor maščoba vode. Je že nekaj posebnega med našim kmetiškim stanom, da še celo popolnoma odrastel človek ne zna nemški. Kaj pa šele otrok, ki ga prižene oče v ljubljansko šolo! Če ga ogovoriš nemški, ali če mu nemški kaj razkladaš, je ravnotako, kakor če bi mu kazal zvezde. Toda pridnost zmaga vse, če ne gre prenašlo — in tako se tudi fant v čevljih na kveder sčasoma toliko nauči nemščine, da razume učitelja. Za to je že poskrbljeno po izvrstni metodi „riba — fiš, miza — tiš“. Saj se še odrastel kmetiški fant, kadar ga vtaknejo v cesarsko suknjo, nauči

„reksum“ in „linksum“, zakaj bi se pa dijak ne naučil nemščine! Saj je za to časa celih 12 let, in če to ni zadosti, se doda še katero vmes. Saj je človeško življenje dolgo, vsaj dosti dolgo za vsakega, da se nauči nemški, če živi le 30 let. In več se od poštenega človeškega življenja vendar ne sme terjati! Za slovensko življenje je to zadosti.

Kar smo povedali doslej, velja posebno o dijaku s kmetov; pogledjmo zdaj še dijaka, rojenega v mestu.

Oče mu je meščan, uradnik, trgovec, obrtnik ali delavec, tainoni je tudi plemenitega stanu, česar pa ni on kriv. Tak mestni dijak vobče niti ne ve, kaj se pravi pravzaprav študirati. On ima vse doma, česar želi; ni lačen, ne razstrgan, pozimi mu ni treba zmrzovati, ker ga zavije mama v toliko cunj, da ga ni videti iz njih, in se v šolo prišedši komaj olup. Za obleko in za hrano mu ni treba skrbeti: vse dobiva o pravem času; ravnotako mu kupi oče vse knjige in drugo ropotijo, potrebno za šolo. Da se pri vsej tej obilnosti tudi kaj uči, za to skrbi — razen dobrovoljnega učitelja — še „štruftar“, ki je večidel kak višji dijak kmetiškega stanu. Tudi nemščina mestnemu dijaku ne dela toliko zaprek kakor kmetiškemu, ker se govori doma — če ne že nemško, vsaj kolikortoliko „kuheltajč“. Razentega takega učenca učitelj laže vidi, ker je priden, t. j. razume oliko in se zna tako odkrivati kakor njegov oče, ne pa po kmetiški navadi tako, da sežeš po klobuku, kakor

da bi te bila osa pičila. Med kmetišskimi sošolci ima mestni dijak priimek „škric“, pa le zavoljo svoje bolj gosposke obleke; drugi priimek „špicelj“ pa dobi, če misli, da mora učitelj ali profesor vse izvedeti, kar kdo stori v njegovi ne-navzočnosti. S poučevanjem drugih dijakov se mestnemu ni treba ukvarjati; pač pa dobi, zlasti če je uradnika sin — štipendijo. Kmetiški sin je ne dobi tako lahko; je že preveč neokreten, kajti če ne študira slabo, se pa odkriva slabo! Štor je pač štor; najbolje da bi bil brez klobuka. Pa to je le dobro zanj; kajti izkušnja uči, da presit konj slabo vozi — in res kmetiški sin bolje študira od gosposkega, čeravno je včasih v šolskem programu za njim. Le ena napaka je pri tem. Včasih se namreč primeri, da mora revnega kmeta sin popustiti šole — ne zavoljo slabega učenja, marveč ker nima ob čem živeti. Potem se izgubi tak revež kam za pisarja ali pa tudi postane po nadaljnji pridnosti še kaj več kakor njegov gosposki sošolec, ki mu je — čeravno s slabšim izpričevalom — odjedel štipendijo, brez katere bi bil morda on laže študiral kakor oni z njo. Marsikateri dobrotnik, ki je ustanovil šolske štipendije, bi hodil danes strašit tiste, ki jih zdaj oddajajo, če bi mogel iz onega sveta nazaj, kadar bi bilo treba.

V javnem življenju je dijak, čeprav že nosi visoko pinjo na glavi in palčico v roki, povečini zelo pohlevna žival. Le kadar mu v gostilni vino ali pivo podpre greben, utegne postati drugim ljudem neprijeten; sam v svoji družbi je

pa le vesel. Če se je jel že preveč pečati s politiko, prebira tudi politične liste bolj kot svoje šolske knjige, k čemer ga pa večkrat zapelje kak „tevtonski“ profesor. Zadnja leta se je namreč šolska disciplina mnogo zrahljala; zato vidiš dijaka že kot popolnega moža, kako zahaja v gostilne, društva, v gledališče itd. Nekaj take svobode je že prav; saj ni treba, da bi bil mlad človek vedno na vrvi kakor tedaj, ko se uči plavati, toda — „omne nimium nocet“, kar je preveč, je pa preveč. To čutijo najbolj profesorji sami, ki si pa zavoljo sedanjih šolskih postav ne morejo pomagati.

Povečini je pa naš „študent“ že odločno naroden, vsaj tisti, ki sili više. Tak kar težko čaka, da se oprusti srednjih šol in gre potem na višje, odkoder dobi šele pravi potni list za nadaljnje življenje — bodisi v duhovskem ali v posvetnem stanu.

Čeravno je dijak s tem splošno precej obširno popisan, si ga bo pa vendar treba še nadrobneje ogledati, ker se tudi on deli v več razredov.

Po lastnem ali po namenu staršev in po starosti se deli študent v sledeče vrste:

1. Gimnazijec. (*Genius fidelis latinus*.) Naredi se te vrste človek iz normalca že v Ljubljani ali pa v kakem drugem kraju, kjer imajo ljudje toliko denarja, da morejo vzdržavati „glavne šole“. V Ljubljano pride tak šele tedaj, ako se zdi materi ali očetu posebno bistrega uma, „kunšten“, in mislijo, da se bo dal

„izmeštrati“ za „gospoda“. Ljubljančan gre pa že tako samposebi v šolo brez posebnega namena. Preden pa more stopiti novi gimnazijec v svetišče latinske šole in gledati njene svetosti, ga profesorji še nekoliko stresejo, kar se imenuje preizkušnja. Če se zdi to profesorjem zadosti, kar pri tej priliki pade od učenčka, odpro se mu široka vrata, in ko jih prestopi, ni več šolar, ampak študent, ki ga že vsaj nekaj profesorjev vika. Zdaj že ni več smrkovec — je že vsaj pol gospoda — to čuti sam v sebi najboljše. Tudi klečati ali stati med uro za kazen v kakem kotu, ni več spodobno zanj. Namesto tega pride v „Klassenbuch“, ki ima ob koncu leta pri klasificiranju veliko besedo in kateremu včasih že med letom pomaga do „consilium abeundi“.

Gimnazijec je dvojne vrste: gosposki in kmetiški. Prvi se odlikuje po slabi slovenski ljubljanščini, drugi pa po kmetiški nemščini, česar pa nobeden ni sam kriv. Navadno je gosposki, če se vpiše za „Nemca“, bolj razvajen, takorekoč slabo delo, katero morajo njegovi kmetiški tovariši zelo popravljati: tu z lasanjem, tam z dobrovoljnimi zaušnicami, s potezanjem ušes, s krščevanjem s šolsko gobo itd. S tem ga toliko olikajo in priredé, da pusti „špiceljna“ in postane kolega, s katerim se more izhajati. Vendar se tehdob tudi to ne da popolnoma doseči, ampak sta po dve stranki do osme šole: prva, večja — iz kmetiških in nekoliko iz meščanskih sinov — je slovenska in še kako! — druga — povečem iz uradniških in odličnejših

nemškutarskih sinov — je pa nemčurska in veliko-tevtonskemu profesorju mnogo bolj pridna od prve.

Sploh se začenja politika pri tem dijaku že mnogo prezgodaj. Časnike, politične in druge knjige vidiš v rokah že tam, kjer bi morala biti edinole šolska knjiga. Nasledek tega je, da marsikateri dijak študira prepočasi, a drugi preneglo: to je, da že s peto, šesto ali vsaj z osmo šolo misli, da se je učil že zadosti za vse življenje, ali pa se mu pripeti kaj drugega, kar ga ustavi na poti učenja. Mnogo dijakov pa pobero tudi k vojakom, česar pa niso sami krivi. Tako se uniči marsikateri materi in očetu lepa nada na prihodnost — proč je vse veselje, ki sta ga imela dotja s svojim sinom; včasih pride celo premoženje po njem na kant, in zato ga sovražijo bratje in sestre, ki so morali delati doma, ko je ta trgal po šolah hlače.

Javno življenje je gimnazijcu malo odprto. Šolske postave mu prepovedujejo skoro vse, kar smejo uživati drugi ljudje; zato pa delajo dijaki to v „kontrabant“ — naskrivnem in to tem laže, ker so tudi te postave zdaj že večidel le na papirju. Dovoljeno je višjegimnazijcem le gledališče, posebno nemško; v društva zahajajo le skrivaj, istotako v gostilne in v kavarne; pa se že ne boje več tako, ker dobro vedo, da postave oko miži, čeprav jih gleda. Tudi smotka v ustih dijaka ni tak greh, da bi jo skrili go-rečo v žep ali za rokav, kadar zagleda profe-

sorja. V družbi tujih ljudi je pa vedenje dijaka-gimnazijca bolj neokretno, če ne hodi po dvakrat na teden k plesnim vajam. Pri teh se shaja pozneje tudi s komiji in z najetimi plesavkami, pa tudi z drugimi puncami, ki zahajajo tja pod varstvom mater ali pa nikogar. Tako se splete tupatam vkljub strogi šolski postavi kaka srčna zveza, in ta je vzrok, da se sanja ponoči dijaku vedno o neizmerni sreči, podnevi je pa razmišljen in študira zaljubljena pisma, profesor ga pa zasači večkrat nepripravljenega. Nekaj jih je pa tudi pri vsem tem tako „mrzlih“, da na gimnazijski stezi ne zaidejo ne na levo, ne na desno, marveč srečno pridejo do „mature“ in še čeznjo. Ko je pa matura premagana, je pa slovesen „valete“, h kateremu se povabijo tudi profesorji. Priljubljenim se izreče ob tej priliki zahvala za dobrote in za potrpljenje; nepriljubljenim pa se vse odpusti. Potem se dijaki razidejo, in vsega kolegija je konec. Nekaj jih popolnoma odide, da se več ne vidijo; drugih gre nekoliko — pa zdaj premalo — v semenišče, nekoliko na Dunaj ali v Gradec; vsi se pa v življenju nikdar več ne snidejo. — O počitnicah so potem še marsikje hudi boji s starši, ki bi najrajši videli, da bi šel sin v semenišče. Večinoma pa pri tem zmaga sin in odide na vseučilišče, čeravno mu groze starši, da se ne sme več prikazati v hišo. Sedanjega časa duh pač le preveč jemlje mladeničem veselje do duhovskega stanu; zato dere vse le vun — koliko jih tam pride do cilja, koliko se jih ne pogubi? Sprava med starši in

vseučiliščnikom je pa navadno šele pozna, ko se je jeza poglela, in so se starši vdali v voljo božjo ali pa prišli na smrtno posteljo.

2. Realec. (Dominus puer.) Omenjeno je že bilo, da je višja realka v Ljubljani še mlada. Rodil jo je šele liberalizem, materializem in druge lepe prikazni zadnjih deset let. Potrebna pa mora že biti, ker živi od nje toliko profesorjev, kajti sedanja vnema za šole seveda nič nepotrebne ne ustvari. Učenci na tem, zdaj toliko čislanjem zavodu so povečem podobni gimnazijcem, le da niso „latinci“ in „grki“, ampak v prvi vrsti „nemci“, potem pa „lahi“ in „francozi“, in — če se staršem potrebno zdi — tudi „slovenci“, akoravno na realki slovenski jezik ni potreben za dobro napredovanje. S sovrstnikom gimnazijcem pa realec ni v dobrem razmerju; sta si kakor pes in mačka. Je pa tudi res na realki mnogo več gospode; s kmetov da svojega sina le malokdo v realko, ker bi potem res ne vedel kam z njim, četudi bi še tako dobro izdelal vse razrede. Tak dijak potem ni ne za semenišče, ne za profesorja starih jezikov, ne za doktorja in ne za uradnika, kateremu je tudi treba višjih šol. — Drugega se pa o realcu ne da mnogo povedati; lastnosti ima enake z gimnazijcem — le slabših še nekoliko več, ker je kot sin meščana navadno še bolj razposajen in to kaže posebno na javnih krajih, zlasti po gostilnicah tako, da se ga boje že skoro njegovi profesorji. Ker se na realki mnogo več ponemčuje nego na gimnaziji, je

realec na svojo „nemščino“ zelo ponosen in sploh tudi bolj prevzetan. To pokaže večkrat s tem, da na ulicah glasno zasramuje znane mu narodnjake — se reče: ne vsak realec, pač pa masikateri, ki ima na glavi cilinder in je nadepoln sin kakega nemčurskega prvaka. — Ko je realec dokončal svoje študije, se izgubi v kako službo, ali pa prevzame domačo kupčijo, ali pa gre na tehniko. Za izobrazbo ljudstva pa ni, marveč le zase, ker postane materialist.

3. Učiteljski pripravnik. (Magister adolescens.) To je večidel revež, ki je opešal na poti po gimnaziji ali realki bodisi po lastni ali po tuji krivdi. Tega dijaka je nesreče tolkač že toliko otolkel na vse strani, in so ga že tako zgnetle roke raznih profesorskih pekov, da nima nič več prave korajže. Zato se pa o njem tudi ne sliši mnogo, ne dobrega, ne slabega; ljubljanskega sveta ne meša. Vesel je le bolj natihem, in če je že nekoliko starejši, se tuintam kaj pripeti, česar je pa kriva njegova sovrstnica — ki pride precej za njim na vrsto — ali pa tudi kako drugo mlado dekle, ker učiteljski pripravnik že sme obljubiti ženitev čez par, ne pa čez deset ali še več let. Najbolj je pa te vrste dijak vesel, kadar dobi izpričevalo, da sme iti kam za podučitelja ali pa tudi le na poizkušnjo. Takrat šele spozna, kako malo je vredno življenje, dokler nima človek gotove službe, ker ga oblasti lahko kucajo semtertja, kolikor se jim ljubi. Skoro bi bil rajši še dalje pripravnik.

Pozneje pa, če je priden in všeč predstojnikom, postane učitelj. Kaj je učitelj, pa tako vsak ve.

4. Učiteljska kandidatinja. (*Dominula scholastica majorum gentium.*) Da bi prav nadrobno popisali to vrsto dijakov, tukaj ni prostora. To je neka prav nova vrsta, ki jo je iznašlo šele novo šolstvo. Po vnanji podobi je to dijak v čisto ženski obleki, ki je narejena popolnoma po modi; na glavi ima veliko kepo tujih las in še celo živinske dlake; okrog te kepe je pa ovitih nekoliko lastnih las v podobi kit; nad to goro sedi pa neka posoda, nekoliko podobna klobuku, pa še obšita s trakovi in celo obsajena s cveticami. Tudi druga obleka je tako sestavljena, da je malokateri kos cel, pri vsem tem je pa blaga v njem mnogo preveč. Obraz kandidatnje je mlad, prijeten ali pa ne; vsekakor pa gleda že po vseh štirih delih sveta in čaka, kdaj se mu bo odkril kak moški. Poleti nosi kandidatinja v eni roki solnčnik, da ne more solnce videti, kaj ima gospica pod klobučkom; v drugi pa, kadar gre v šolo ali pa iz šole, nese nekoliko zvezkov ali knjig, med katerimi je skrit včasih tudi kak „lipsprif“, ki se le pokaže, a se ne pove, odkod je prišel. V šolo, posebno pa iz šole tak dijak večidel ne hodi sam, ampak ga spremlja drug dijak v suknji in s pravim klobukom ter brez solnčnika, in mu tudi ozka, vreči podobna ženska obleka ne nagaja. Pripeti se pa tudi, da tak par iz šole ne gre domov po tisti poti, ki se zdi drugim — ampak po tisti, ki se zdi njima najkrajša.

Te vrste dijak je večidel hči kakega uradnika, vsekako pa meščana, in ker imajo uradniki malo premoženja, pa navadno po več hčerâ, tudi ni skrbi, da bi zmanjkalo tega dijaka, dokler so državne štipendije. Žvrgoljenje teh dijakov je skoro izključno nemško, kolikor je namreč v ljubljanskem „kuheltajču“ prave nemščine. Med sabo se navadno ogovarjajo: „Sie, frajlen“; tikanje ni spodobno. Ravnotako jim mora reči učitelj ali učiteljica v šoli „frajlen“, in če jih učitelj sreča, se jim mora skoro naprej odkriti. Koliko in kako se uči tak dijak, ni drugim ljudem nič mar; vsak dijak pravi, da preveč. Ali Bog se usmili učitelja, če ne da dobrega izpričevala! Ne kolnejo ga sicer ne; pač pa skrbe, da pride kolikor mogoče po vsem mestu v govorico. — Ko dobi čez par let ta dijak svoje izpričevalo, lahko postane „učitelj v kijklji“ na kmetih ali pa v mestu, kar je neki prav dobro za šole in za njega. Če pa tega ne mara, postane kaj drugega ali pa se oženi — ne, omoži se. Marsikateri tak ženski dijak pa „študira“ le zavoljo lepšega, ne da bi hotel postati učitelj v kijklji. Če bi bila zraven šole tudi kuhinja, bi bilo to popolnoma prav.

Jezični doktor.

(Homo processarius.)

Dokler ni bilo na svetu hudobnih ljudi, tudi ni bilo ne državnih pravnikov, ne sodnikov, še manj pa jezičnih doktorjev. Bog je ustvaril le dobre ljudi, hudobni so se sami naredili; zato je jasno, da tudi jezičnega doktorja ni ustvaril Bog, ampak se je pozneje zaredil — kakor uš na človeku. Dandanes je pa hudobnih ljudi čimdalje več na svetu, zato pa tudi jezičnih doktorjev; dobri ljudje jih potrebujejo le zavoljo hudobnih, pošteni pa zavoljo nepoštenih; ravnotako pa tudi hudobni in nepošteni ljudje zavoljo dobrih in pravičnih ljudi.

Naredi se jezični doktor iz dijaka kakor buba iz gosenice; ta buba, ki se imenuje koncipient, se potem še godi ali madi kakih sedem let, da postane dosti zvijačna za pravega doktorja in da ume razne paragrafe ovijati okrog prstov. Z zadnjo izkušnjo pa prejé meh, in vun zleti pravi metulj, kakršen bodi tu vobče nekoliko natančneje popisano.

Jezični doktor živi ob dolgih računih, ki se imenujejo „ekspenzari“. Te plačujejo hudobni in nevedni ljudje, pa tudi dobri in pošteni — zadnji večidel le zavoljo prvih. Vsi skupaj se imenujejo „stranke“ — menda zato, ker nihče ne pride k advokatu, če je na „pravem“ potu. Brlog advokatov se imenuje pisarna ali kancelija. Ima po več oddelkov, a le eden je svetišče. V to svetišče smejo advokatovi podlož-

niki le v sili; drugim se pa odpre, če so posebno debeli kapuni.

V tej svoji pisarni je advokat neomejen vladar. Za svoje osobje nima besedi ne preveč, ne preprijaznih; v pogovore se spušča le o posebnih, nujnih prilikah. Ko vstopiš v kancelijo, vidiš vse sedeti pri mizah in mazati beli papir s črnilom, da se sliši le praskanje. Papirja se ne zdi nikomur škoda; saj ga tako plačajo stranke, in čim več je pol, tem večji je tudi račun. Kdor tako piše, ne kupuje papirja sam. Kadar se odpro vrata, pa vse pogleda, kdo prihaja, a vse zopet nagne glave na svoje pole; le eden vstane in te pelje k „šefu“, ki te — če ne ve, kaj bi rad — gotovo prijazno sprejme in ti ponudi stol, morda celo smotko, ali če si že prišel ž njo, ti poda prižgano žveplenko fine vrste. Po razgovoru se včasih advokatov prijazni obraz ves izpremeni, in če mu tvoja reč ni po volji, te bo odhajajočega morda spremil, a kvečjemu do vrat, katere bo pa zelo trdo zaprl za tabo. Če si mu pa po volji, te bo spremil po vsej pisarni, in od vseh miz se ti bodo nagibali ponižni prikloni.

Nekoliko drugače je pa s kmetom. Ta, če ni tič, ki je pustil že marsikaj perja pri advokatu, a ga še ima, da se da še skubiti — se že v svetišče ne pusti. Pride kvečjemu do koncipienta. Pri tem kmalu opravi — kaj ali pa nič. V prvem slučaju mora dati are ali predplače 5 ali 10 gld., pa tudi še več, kakršna je že pravda. Preden jo doktor prevzame, se zna za-

varovati, da mu plača ne odide, če že pravdo izgubi ali dobi. Pravzaprav je advokatu to in ono enoinisto; vsaj v Ljubljani še nikdar ni bilo slišati, da bi se bil kak doktor „grimal“ zavoljo izgubljene pravde, če je „kliente“ še toliko stala. To je pa tudi potrebno, kajti kje bi bil še kak doktor, če bi se vsak ustrelil zavoljo kake izgubljene pravde? Izreče se „klientu“ obžalovanje, da ni bilo mogoče dobiti pravde, in če ta misli, da je njegov „doktor“ silno jezen na „doktorja“ njegovega nasprotnika, se zelo moti. Utegne oba dobiti v gostilnici kjer se prav prijateljsko smejeta na troške drugih.

Pravde, ki jih ima advokat so dvojne vrste: civilne in kazenske. Civilne, kjer se gre le za denar, so navadno bolj mastne; tudi je advokatu prosto, sprejeti jih ali pa ne. Pri kazenskih pravadah pa ni tako, kajti pri človeku, ki ima priti na Žabjek ali pa na Grad, če mu morda celo ne nameravajo zadrgniti vratu, pri takem ni dosti perja več. Take zagovarja advokat le „ex offo“, to je: ker jih mora; po tem se pa tudi ravna njegova gorečnost. Če je pa tak kandidat za ječo še zmožen plačila — neglede na to, bo li dobil ali izgubil — se poprime advokat njegove reči z vso svojo govorniško in juristično močjo, in če je klient še tako črn, bo vedel advokat najti na njem vendar še kaj belega in hvalevrednega: ni treba, da bi advokat to sam verjel; da le sodnija ali porotniki verjamejo. Če je v kakem paragrafu le kaka luknja, brž je iztakne, da bi njegov klient ušel skoz njo,

in čeravno je zatoženec tudi po njegovih mislih kriv, bo vendar ponosen na to, da ga je s svojo zgovornostjo in bistroumnostjo „izkopal“. Po končani obravnavi mu tudi pove: „Vidiš, sreča tvoja, da sem te jaz zagovarjal, drugače bi bil gotovo obsojen.“

V javnem in političnem življenju je „jezični doktor“ zelo važna oseba. Ker ne zmanjka hudobnih in pravdeželjnih ljudi, je tudi on materielno trden, zlasti če si je pridobil dobro ime bodisi po svoji spretnosti, bodisi po politični veljavnosti. Prvo je mnogo težje od drugega, zato je malokateri jezični doktor edinole advokat; večidel se stavlja v politiki na višje, če ne na prvo mesto, ker je že z doma navajen prepira, ob katerem živi. Po tem se loči advokat tudi v nemškutarja, v narodnjaka in v tihega; zadnji živi le ob svojih klientih; za vse drugo mu ni nič mar. Njegovo prepričanje je namreč to, da se bodo ljudje pravdali, dokler bo stal svet, naj bo večina v Ljubljani nemčurska ali slovenska — čemu bi se torej tualitam zameril? Prva dva — advokat-nemškutar in narodnjak — sta si enaka le v tem, da se piše v njunih pisarnah samo nemški in da se sprejemajo klienti brez ozira na narodnost in na politično mišljenje; kadar se pa srečata na političnem polju, sta si pa huda nasprotnika.

Oglejmo si jezičnega doktorja-nemškutarja v političnem življenju. To ti je gospod, da se mu kar vidi! Po svojih opravilih in zvezah ima veliko vpliva pri volivcih. Tem — če ne narav-

nost, pa vsaj lahko umevno — žuga ali miga, kakor je tu ali tam potrebno. Zato postane mestni svetovavec, deželni poslanec, deželni odbornik ali celo državni poslanec. Na taki stopinji se njemu boljše godi nego volivcem, in to je posebno dobro za mesto, deželo in državo. Kdor tega ne verjame, plača groš. Razentega tako časti slovenski jezik, da ne vzame brez potrebe ne ene slovenske besede v usta, in tudi svoji kanceliji veli, da enako govore z njim. V njegovi navzočnosti se ne sme slovenski govoriti; ali če se že govori, se on dela, kakor bi ne slišal, ker noče biti deležen greha zoper nemčurski princip. Po njem se ravna tudi vsa njegova rodbina od gospe „doktorice“ — tej moraš v nagovoru vselej dati ta priimek — do najmanjšega otroka. Z otroci govoriti slovenski, je pa še celo poslom strogo prepovedano.

V političnem življenju se torej advokatomškutar povsod odločno stavi na čelo narodnih nasprotnikov, in ker so mu vladne zvezde mile, tudi večidel dospe do zaželenega cilja. Le tuptatam se kateremu primeri, da propade o volitvah in odide z dolgim nosom. Tega pa ni kriv on, pač pa njegovi volivci, ki ne marajo za njegove medene besede in zlate obljube in so tako neprevidni, da namesto njega volijo rajši najpreprostejšega človeka, ki komaj ve, kaj je paragraf.

Njegov narodni vrstnik je pa v drugem advokatu-nemškutarju čisto podoben, le da ima za narod več srca ali ga vsaj kaže. V Ljubljani

je advokat-narodnjak redek, pa pri ljudstvu vendar bolj číslan, ker zna vsaj slovenski in se ne sramuje govoriti slovenski, čeprav se piše tudi v njegovi pisarni le nemški in to baje iz „oportunitetnih ozírov“, ker je bolj koristno in sodnije rajši vidijo nemške spise in jih bolj razumejo od slovenskih. V politíčnem življenju advokat-narodnjak ne dosega svojega nemčurskega vrstnika; vsaj tako drzen ni kot oni, in če se že spenja po častnih in tudi mastnih javnih službah, je pri tem bolj pohleven ter vedno gleda nazaj, če je za hrbtom vse varno in če si morda ne bo s svojim velikim pogumom spredaj, zagrabil kake poti zadaj. Previdnost je pač zlata vredna — predrzen je le tolovaj, kateremu se ni za nič bati, ali pa človek, ki ima za sabo policijo, žandarje ali celo vojake. Zato se advokat-narodnjak nikjer preveč ne izpostavi in včasih ne reče „ne tók ne tók“, da ne bi pozneje kdo dejal, da je rekel „tók ali tók“. Če zleze tak narodnjak na kako višjo stopinjo, ostane značajen in ne pozabi volivcev ter se bolj briga za javno kritiko kakor njegov vrstni nemškutar, ki je zdaj še naslonjen ob vlado.

Jezičnemu doktorju po opraviilih najbližji in deloma še nad njim je

beležnik ali notar (*advocatus privilegio sigilli*). Še pred malo leti je bil ta mož mnogo manj potreben, nego je zdaj. A po novi postavi ne velja nobena večja pogodba, če ni spisana ali vsaj podpisana pri notarju in potrjena s pečatom. S tožbami se notar navadno ne

peča; on ima le mirne „stranke“, in če se te v njegovi pisarni razbesedijo in spričkajo, jim to zaračuni po uri. Pri notarju se „delajo pisma“, n. pr. ženitovanjska; potem prodajalne, izročevalne pogodbe, odstopna pisma in še marsikaj drugega, na čemer mora biti kolek. Oporoke dela notar tudi po hišah; istotako izvršuje zapuščine, vodi razprodaje, hrani rodbinska pisma in skrivnosti itd. Državi zasluži notar mnogo — zakaj bi tudi sebi ne? V družabnem, javnem in političnem življenju je pa podoben advokatu — le s tem razločkom, da če je naroden, se delajo pri njem tudi slovenska pisma, ako jih „stranka“ zahteva; če je pa nemškutar, stori to nerad in le, če se izplača, in si še potem umije roke. Kancelija in osonce notarjevo je pa vse kakor pri advokatu. Doktorske diplome mu ni treba; že lahko opravi brez nje, — „stranke“ mu pa vendar pravijo „doktor“; se mu pa tudi vsak prikupi, ako ga ogovori za „doktorja“, čeprav to ni. Splošno pa je tudi on le zato na svetu, ker ljudje drugdrugemu ne zaupajo. Če bi še povsod veljala „mož beseda“, bi tudi notarja treba ne bilo, ker se na gole in poštene roke ne pritiskajo pečati; in besedi, od možaka možaku dani, ni treba legaliziranja, ne koleka.

K o n c i p i e n t (candidatus processarius nec non capellanus advocatorius vel notariatorius) spada k advokatu in notarju zato, ker še ni to, za kar se pripravlja. Priimek „doktorski kaplan“ se mu spodobi zato, ker je večkrat tudi že doktor, pa še nima „konkurza“, t. j. zadnje iz-

kušnje in te ne sme narediti prej, nego mu preteče postavno število let. Pri vsem tem pa opravlja posel svojega predstojnika; včasih se ceni po njegovi spretnosti celo vrednost pisarne — posebno, če ima „doktor“ sam preveč drugih opravil ali če mu je o novih postavah že oslabel um. Takemu koncipientu „šef“ le podpisuje in jemlje na svoje rame odgovornost za njegove grehe. Plačevan je koncipient primeroma dobro — zlasti, če zna razen svojega posla še kaj drugih imenitnosti. Zato se pa tudi postavlja, in dekleta — pardon! gospice — se rade ozirajo po njem kakor on po njih. Navadno pa iz vsega tega ljubkovanja in norenja nazadnje ni nič; vse se razleti, in če postane koncipient sam advokat ali notar in se razglasi, da se bo oženil, osupne ves ženski spol, ker je večidel nevesta čisto druga, nego je svet pričakoval, in je koncipient v letih svojega fantovanja še poznal ni. Po poroki je pa velika nevolja med prejšnjimi znankami koncipientovimi — zamera vsaj po polovici ulic, v katerih stanuje.

Politične barve je koncipient povečini vpijoče-narodne, ker vsaj na Kranjskem ne rode nemškutarji več takih sinov, da bi se spravili do „doktorstva“; jim prej duh opeša. Če pa ni koncipient odločno naroden, je pa vsaj na skrivnem in čaka, da bo mogel pokazati roge. Ako je pa nemškutar, sme pa kvečjemu kje med kazinarji stati v kotu, če je spodobno oblečen: namreč v fraku in s cilindrom v roki, ter čakati na plesu, da katera bolj obnošena obsedi

kje na klopi, da jo potem sme parkrat zasukati. Sploh ni drugje pravega duha in prave živahnosti nego v narodni krvi, po narodnih žilah; vse drugo je polževo, prenapeto, nenaravno in tuje. Zato upajmo, da bomo imeli v Ljubljani kdaj več narodnih advokatov in notarjev, nego jih je zdaj. Vsekako pa se držimo nemškega pregovora: „Unter zwei Übeln das kleinere wählen“, in če že moramo k advokatu ali k notarju, idimo k narodnemu, ali vsaj k takemu, ki ima narodnega koncipienta.

Doktor zdravnik.

(Adlatus morbi.)

Ta mož je zli nasledek greha prvih staršev. Če bi Adam in Eva ne bila grešila, bi ne bilo treba smrti, pa tudi „doktorja“ ne. Naredi se doktor-zdravnik lahko iz vsakega človeka, ki ni prezabit. Kakih 16 let šole, potem par let vaje ob človeškem mesu, pa je doktor gotov. Pravico, da sme skazovati svoje umetnosti in poizkušati na živih človeških telesih, dobi zdravnik šele po nekem inštrumentu, ki se mu pravi „diplom“ in je pisan na oslovski koži. S tem diplomom v žepu se nasloni doktor najprej ob kako bolnišnico in je „sekundarij“, t. j. pomočnik prvega zdravnika. Ko dobi toliko „pacientov“ (t. j. trpinov, ki se mu dajo za poizkušnje), da si upa živeti ob njih samih, začne kupčijo na svojo roko v Ljubljani ali kje drugje;

če pa ne, gre pa kam za okrajnega zdravnika ali pa dobi službo pri kakem zavodu; razen tega je pa njegova pomoč vendar še na ponudbo vsakemu brez ozira na stan, spol, starost, narodnost in vero.

Zdravnik je torej vsekako izdatna in važna oseba v človeški družbi, čeravno bolniki lajše umirajo brez njega, nego on živi brez njih. Bolnike zdravi doktor-zdravnik s podolgastimi kosčki papirja, s takozvanimi „recepti“, dragimi nakaznicami, za katere se dobe v „latinski kuhinji“, po domače „lekarni“, razne pijače, mazila, štupe, svaljki in druge nenaravne reči, katerih zdravemu človeku ni treba. Da bi taka „zdravila“ bolniku vselej in gotovo škodovala, se ne more trditi; kvečjemu večkrat nič ne pomagajo. Navadno jih pa bolnik uživa, dokler more, ko jih več ne more, ga spravijo k Svetemu Krištofu, dediči pa plačajo za njim vse, kar stane smrt, torej tudi zdravnika in lekarnarja. Koristna so pa taka zdravila vsekako, če ne bolniku, pa zdravniku in lekarnarju, ki ob novem letu tudi kaj stisne v roke „doktorju“, če je bila letina dobra.

Razentega zdravi zdravnik tudi z raznim železnim in drugim orodjem, vsled česar človek večkrat izgubi bolezen, z njo vred pa tudi kak ud ali vsaj kos živega mesa, da potem ni več cel, ampak le človeška podrtija. Vendar vsak bolnik rajši hodi po svetu še tako obrezan, nego bi cel ležal pri Sv. Krištofu. Boli to, kar stori, pomagalo ali ne, za to zdravnik ne pre-

vzame nobene odgovornosti. Zato večkrat, kadar kdo umre, pravijo ljudje, da ga je zdravnik spravil pod zemljo. Ali kaj se briga doktor za take besede nevednosti! On zahteva svojo plačo, „honorar“ imenovano, ob kateri živi. Če se mu pa kak ozdravljeni bolnik za umetno pomoč izkaže hvaležnega še s posebnim darilom, je zdravnik tega še bolj vesel. Odtod prihaja menda latinski pregovor: „Praesente medico nihil nocet“, kar bi se v slovenskem jeziku najbolje reklo: „^{denar}prezenti zdravniku nič ne škodujejo“. Naši ljudje imajo pa še drug pregovor — kakor o sv. Matiju in ledu — namreč: „Zdravnik pravi — bolne zdravi; če jih ni, — jih pa naredi.“ In res zdravniku ni bolj nenaravne stvari, večjega škandala kakor popolnoma zdrav človek. Tak mu je kakor tatu Wertheimova železna blagajna, kateri nikakor ne more priti do živega. Še bolj pa sovraži zdravnik one vrste ljudi, ki zdravijo brez pismene pravice. Te imenuje sleparje, mazače ter jih preganja kakor lovec lisico, ki mu pobira zajce. Najbolj pa čišla zdravnik tiste, ki so njega in njegovih zdravil že tako navajeni, da ne morejo živeti brez njih; to so mu kravice, ki vedno dajejo mleko.

V političnem življenju je doktor, bodisi v tem ali v onem taboru, kolikortoliko veljavna oseba. Vidiš ga v raznih odborih in društvih; tu ni molčeč, ampak govori in dela. Navadno si pridobi tudi premoženja, kar je naravno, ker še smrt ni zastonj, in tako živi, číslan kolikortoliko, tako dolgo, da tudi ponj pride smrt, s

katero se je dobro seznanil že v življenju. Potem pa pride tudi on k Sv. Krištofu, kjer najde že toliko in toliko svojih bivših „pacientov“.

Penzionist.

(Homo otiosus et agitator vivax.)

Kar je na kmetih „stari“ ali „stara“ v kotu, to je v mestu penzionist — le vse drugače. Po misli pametnega človeka bi moral biti penzionist podrtija človeka, ki je tako opešal v službi po delu in starosti ali pa po nesreči, da ne le svoje nekdanje službe ne more več opravljati, ampak tudi za nobeno drugo koristno delo več ni. Toda to ni tako; zato ne, ker ima država dosti denarja.

Penzionist se naredi iz državnega uradnika raznih strok in iz vojaškega častnika. Vzroki za tako izpremembo so različni. Najbolj pravičen vzrok je starost in onemoglost v službi; kajti kdor je zvesto in marljivo služil toliko časa, da je opešal in radi visoke starosti pri vsej dobri volji ni več za rabo, ta je zaslužil v resnici, da na stara leta skrbi zanj tisti, kateremu je posvetil najlepša leta, najboljše moči svojega življenja — in to je država. Vsak človek spoštuje tako sivo glavo in ji iz srca privoščí, da more starček zadnje dni svojega življenja prebiti brez skrbi in truda. To ni več kot pošteno in pravično, in nihče ne bo nevoščljiv takemu doslužencu.

Toda vsak uslužbenec ne pride na tak način v pokoj. Mnogo preveč je namreč takih, o katerih se človek čudi, kako so prišli do pravice, živeti brez dela — ob davkih avstrijskih podložnikov. Tu vidiš krepkega človeka, ki bi lahko še mlatil ali kosil, vsekako pa opravljal svoj prejšnji posel, če je sploh kdaj bil sposoben zanj. Ljudje pa pravijo, da je prišel v pokoj zato, ker se je zameril svojim načelnikom. Dobro, ali če je to res, zakaj mu pa penzije ne plačujejo ti načelniki, ampak državna kasa, zakaj sploh dobiva penzijo?

Tam zopet vidiš gospoda, katerega že od zadaj poznaš, ker ga vidiš ves ljubi dan, kamorkoli prideš, in to že 15, 20 ali celo 25 let. Opraviti nima prav nič, zato ves dan pohajkuje: hodi od gostilne do gostilne, od kavarne do kavarne, zvečer pa zaide tudi v gledališče, da je nekoliko izpremembe. Ljudje ga ogovarjajo s „stotnikom“, z „majorjem“ itd. in starejši se tudi spominjajo, da je pred 15., 20., 25. leti po končani vojski prišel sem in je postal „disponibel“. In tu ostane do smrti, t. j. vsaj 30 let. Torej je bil tačas, ko je začel živeti na državne troške, 30, kvečjemu 35 let star — telesno nepoškodovan, a vendar že zanič!

Zopet dobiš drugega, ki je oblečen bolj revno, celo umazano. Ljudje ti povedo, da je bil „nekaj naredil“, zato je šel pred časom v pokoj, in penzija njegova je majhna. Da si boljše življenje odjeda kruh drugim revežem in se vriva v javne in privatne pisarne, zato je

hud trn v peti vsem pisarjem in drugim ljudem, ki iščejo privatnih služb. Pa res! Če je za kaj, naj bi bil ostal v svoji službi; če pa ni za nič, zakaj se vriva drugje!

Grozno se pa moti, kdor misli, da penzionist ni za nič več. O, je, je in še kako! Saj ima tudi dosti časa za vse. Nemški pregovor pravi: „Müßiggang ist aller Laster Anfang.“ Vedno le doma sedeti, se izprehajati in klatiti po gostilnah ter kavarnah, tega se vendar človek naveliča, če je še pri takih močeh, da vse to zmore. Zato se loti penzionist politike in tu služi drugim, ki nimajo toliko časa kot on, prav za pota-postreščka. Pred vsako volitvijo si nabrusi penzionist pete in je noč in dan na nogah, da tam izpodbuja bojazljivce, utrjuje omahljivce v ustavovernosti; pozabljivce pa spominja na ustavoverno dolžnost, zlasti pa daje konstitucijskim zborom potrebno število „publikuma“ za zborovanje, če drugih ljudi ne pride zadosti. Za politične agitacije je penzionist izvrsten. Volilnega dne ne bo pozabil nikdar, kakor onega ne, ko potegne svojo penzijo. Na dan volitve pride penzionist od vseh strani in v trumah večidel tako, da drug drugega vidi, in tu voli vselej z vlado, kar je tudi prav, ker dobiva svojo plačo od vlade, ne pa od davkoplačevavcev, kakor mislijo nevedni ljudje. Le malokateri je, da voli narodno. Zato se marsikdo čudi, kako da penzionist ni več za rabo v nekdanjem poslu, če v pokoju še toliko služb lahko opravlja in je tako vsestransko koristen.

Sicer je pa v občevanju penzionist drugim ljudem večidel siten, neprenesljiv, ker misli, da je še zmeraj to, kar je bil nekdanj; pogovor z njim je pust. Nabavi si penzionist tudi psov, vsaj enega, in tega potem trpinči, kakor je trpinčil v službi ljudi; jemlje ga s seboj, kamorkoli gre, da nadleguje ljudi in straši otroke. V gostilnah mu pa daje penzionist jesti iz istih posod, ki so tudi za ljudi, in nima nič zoper to, če pes kje kaj ukrade. Slednjič pride tudi po penzionista smrt in ustreže s tem najbolj davkoplačevavcem.

Gostilničar.

(Homo spirituosus.)

Po svojem poslu spada gostilničar med sesavke ali celó med polipe. Njegova sesala, s katerimi srka mozeg iz ljudi, so natararji ali natararice. Nekateri štejejo gostilničarja tudi med barvarje, ker ima to lastnost, da rad barva vodo in beli vodo; še drugi pa ga štejejo med kemike, ker včasih pijača, ki jo podaja ljudem, ni le pobarvana in okisana voda, ampak so v njej še druge reči — le žabe ne, ker bi v taki robu ne mogle živeti. Naredi se gostilničar iz razne robe, tudi iz natararja; višjih šol mu ni treba, tudi posebnega diploma ne, — tega nadomesti „patent“. Omike torej gostilničar ni take, da bi dajal zgodovini imenitne može; vendar je toliko izobražen, da zna s svojimi gosti „hoditi v caker“. Bistroumen pa je bolj

kot marsikdo. Brž presodi človeka po vrednosti in potem tudi vé, ravnati se. Izurjen je gostilničar le v računstvu, čeravno tudi tu ni nezmojljiv; a če se zmoti, se to ne zgodi na njegovo škodo. Vest mu je zelo široka, usmiljenja ne pozná. Plena čaka v svojem brlogu, ki se imenuje gostilna. Tu ima po več oddelkov, kjer je nastavljeno ljudem brez razločka. Pri vstopu se ne plača nič, pač pa pri odhodu.

Gostilničar pozna le dvojno vrsto ljudi: take, ki imajo denar: te visoko spoštuje, kar kaže s priklanjanjem in čez mero ponižnimi besedami; in take, ki nimajo denarja: pred temi pa ne skriva svojega zaničevanja. Po njegovih mislih je vsak človek le zato na svetu, da hodi v njegovo gostilno; zato se mu gnusi vsakdo, kdor ne zahaja v njo, če bi to lahko storil po svojih dohodkih in premoženju. Ker so pa na svetu vse vrste ljudje, in tudi taki, ki jedó in pijejo na upanje, se gostilničarju tudi pripeti, da mu kdo obvisi na kredit; vendar tega ne obesi na veliki zvon, zlasti ne, če je dotičnik vsaj par mesecev pred svojim obvisenjem plačeval redno, in torej pustil že toliko dlake, da se ta znesek z njo lahko pobriše.

Čeravno sta gostilničarjeva kuhinja in klet odprti vsakemu, ima vendar nje lastnik kolikor-toliko politične vere in mora zavoljo nje marsikaj pretrpeti ob volitvah, ker ga vlečejo ti na eno, a drugi na drugo stran. Včasih se pa mož odtegne obojim in za par dni kam izgine.

Odločno nemčurske ali odločno slovenske vere je pa malokateri; to se ravna po večini njegovih „dobrih“ gostov. Jezikov govori več, pa le malokaterega dobro. V Ljubljani se dobe celó taki, ki ne znajo in ne marajo znati slovenski.

Po svoji vnanji obliki in opravi brloga je razločevati med gostilničarji posebno štiri vrste.

a) Gostilničar za gospodo. (Polypus nobilis.) Tak gostilničar ima svoj brlog navadno bolj v mestu ali na bolj obiskovanih krajih, kakor tudi pajk le tam nastavlja mreže, kjer je več muh. V takem brlogu je vse politirano in svetlo; še celo tla so skoraj tako lepa, da bi se človek le malo pomazal, če bi sedel nanje. Vse je v taki gostilni prav gosposko; mize svetlo ali pisano pogrnjene ali kamenite; ob stenah pa zrcala in podobe — in vse to se blešči zvečer v plinovi svečavi kakor v cerkvi. Natararji so črno oblečeni, v belih srajcah, škripajočih čevljih, — le frak je včasih nekoliko oguljen. Če bi tak mladenič ne imel brisavnice v roki ali na rami, bi ga imel vsakdo za bogatega gizdalina. Kjer so pa v gostilni kletarice, so bolj podobne mladim gospodičnam in nališpanim igravkam na gledališčnem odru, nego strežljivim boginjam. Gospodar gostilničar sam se pokaže le semtertja med strežaji, govori s kakim bolj odličnim gostom ali znancem par besedi, potem pa zopet odide in zvečer več ne ve, kaj je govoril s tem, kaj z onim gostom. Tukatam tudi sam postreže kateremu

gostu; denarja pa ne pobira sam, ampak ima za to posebnega ministra, nadkletarja, ki vsak večer poklada račun in oddaja podnevi nabrani denar. Z moškim svojim objemom je gospodar kratkih besedi, z ženskim pa včasih bolj vljuden, nego je ljubo njegovi dragi, ki je navadno načelnica v kuhinji. Čeravno je v takem gostilniškem kraljestvu vladajoči jezik povečini nemški, se govori vendar tudi slabo „kranjski“ ali nekoliko boljše laški. Ogovori se pač vsak gost, ki je v gosposki suknji, nemški, če ni znano o njem, da tega ne mara; vendar — ako na to pade odgovor v drugem jeziku, se mu tudi v tem postreže. Pri vsem tem pa jed in pijača pri gosposkem gostilničarju ni dražja kakor v kaki gostilnici ljubljanske okolice; pa tudi vino ne boljše, ker to lastnost imajo vsi gosposki gostilničarji v Ljubljani, da dobrega vina ne točijo: od pol litra te že mora boleti glava, če si le božji. Tudi golaš, narejen iz ostankov prejšnjega, če ne prejšnjih dni, je posebnost take gostilne in ti zaleže toliko, da se vsaj leto dni vselej streseš, kadar kdo izgovori to besedo, ali če ga vidiš na mizi. Preobjesti se ti je pa v taki gostilni težko; prej bo tvoj mošnjček prazen nego želodec poln — ako se ti že po kaki pusti maščobi ali po kakem drugem duhu ne zapahne grlo. Preden pa greš iz tega brloga, se moraš odkupiti ne le s toliko denarjem, da misliš, da si požiral desetice in pil dvajsetice, ampak moraš dati še natararju par krajcarjev, navadno toliko, koli-

kor ti jih našteje iz desetice na mizo. To je po vrhu ali „za tobak“ (Trinkgeld).

Več gostilničarjev te vrste ima pa zraven gostilne tudi prenočišče za tujce, pa tudi domače. Od domačih pride kateri le tedaj na prenočišče, če je pozabil ključ doma in ne more v hišo; ali pa iz kakega drugega vzroka, pri katerem se mora zatisniti vsaj eno oko, če ne oba. Taka prenočišča so zelo podobna samostanom, ker so celice le majhne; če so pa večje, so pa tako drage, da bi bilo že ceneje, če bi človek spal vso noč v kavarni na biljardu. Tarif samnasebi še ni tako grozen; toda sveča — če jo prižgeš ali ne — velja 40 kr.; strežnik — če se prikaže ali ne — vsaj 10 kr.; vse drugo osobje pa tudi moli roke po desetih ali dvajsetih in še po večjem denarju, če si več dni in noči bil prebivavec take ozke celice. Tudi cena jedi in pijače, prinesene ti v sobico, se ti pomnoži enkrat ali dvakrat, kakor je. — Pest drv, s katerimi se ti zakuri pozimi, da se le ogenj pokaže, velja najmanj 40 kr. ali še več; in če se pelješ z vozom na kolodvor ali s kolodvora deset minut daleč, te stane to toliko, da se lahko za ta denar pelješ po železnici iz Ljubljane do Litije, do Logatca ali Podnarta, torej vsekakor deset ur daleč. Ako pa vsega tega ne maraš, ampak si zadovoljen le z golo posteljo, ne zapustiš dobrega spomina ne v srcih službujočih duhov, ne pri gostilničarju. Dobe se pa še nekatera poštena prenočišča, ki niso tako draga; a ta tudi niso tako „nobelj“. Sicer

pa mora imeti vse to táko ceno — kako bi pa gostilničar, ki se navadno ni nič učil in je začel brez denarja, mogel obogateti, če bi mu ljudje tako ne nosili skup! No, vsakemu gostilničarju pa tudi ni sreča tako mila; nasprotno se primeri kateremu, da pade z najvišje stopinje na najnižjo nazaj in se potem seli vsake kvatre od enega kraja do drugega kakor planinski pastir s svojo čredo. Nekoliko je tega kriv gostilničar sam, ker išče preveč dobička; nekoliko pa tudi drugi, ker drago plačevati ne marajo slabe jedi in pijače, marveč so tako hudobni, da hodijo rajši v manj „nobel“ gostilne, kjer pač dobro jedo in pijo, zato pa tudi manj plačajo. Je pač križ na svetu, da so ljudje tako trdoglavi in nesramni, da hočejo za dober in drag denar tudi dobre jedi in pijače.

b) Krčmar boljše vrste. (Pater familiaris.) Njegov brlog je že manj olepšan. Mize so pač še pogrnené ali vsaj prevlečene z usnjnim platnom; ob stenah visi tudi še kako zrcalo ali kaka podoba; morda je še celó plinova svečava namesto petroleja — toda vse je na nižji stopinji; prav gosposkega ni mnogo. Za postrežbo je gostilničar sam ali pa njegova rodbina. Le tedaj, če nima tak gostilničar svoje družine, je za postrežbo kak tuj posel, pa že bolj kmetiškega stanu in bolj poštenega obraza. Tu v taki gostilni je že vse bolj po domače po jeziku in pogovoru. Krčmar sam je večidel narodnjak, ravnotako tudi njegova rodbina; gosti mu niso tuji ljudje, ampak dobri znanci

njemu in med sabo; govori se vse navzkriž in tudi krčmar včasih reče katero. Pijača je v taki gostilni boljša, če že ne prav dobra, ker se toči nepokvarjeno domače vino; jed je okusna in porcijoni veliki, pa ne predragi. Razentega že tudi „mati“, ki vodi kuhinjo, vé, kako je všeč temu ali onemu gostu. To pozornost „materne“ povračajo gostje s tem, da redno prihajajo in ima skoraj že vsak svoj prostor za mizo, in strežnici ni treba šele vpraševati, kaj naj prinese. Preden gost sede, že ima vse, česar želi. Zaradi jedi je pomenek ustmen; jedilnega lista ni, kakor je v gosposki gostilni. Krčma te vrste ni samo za Ljubljancane, ampak tudi za kmete. Tem se ravno tako postreže in jih nihče ne gleda postrani, marveč se še drugi gostje spuščajo z njimi v pogovor. Oko „očeta“ gostilničarja je pa vedno odprto in gleda, da nikomur ni prazen kozarec — zlasti, če pojó pri kaki mizi karte, in ljudje bolj gledajo vanje kakor v kozarce. S slabimi plačevavci je pa tak gostilničar kratkih besedi. Kadar je njegova vrsta — s kredo napisanih števil — dosti dolga, pa naredi krčmar črto, in pri kraju je. Gostje smejo v taki gostilni biti le veseli, pijani pa ne; pijanim se pipa tisti hip zapre. Sploh je te vrste gostilna taka, kakršne bi morale vse biti — poštena skozinskoz.

c) Krčmar nižje vrste. (Homo copulator speculans.) Tega oštirja brlog je pa že ves na nižji stopinji. Mize niso pogrnjene, ali če so, vselej le z umazanim ali raztrganim pe-

rilom; stoli so okorni, tla nesnažna, duh neprijeten. Postrežba je ženska. Natararici se vidi na obrazu in na vsi postavi burna preteklost. Kadar ni gostov, se postavi tako ženšče na prag, ali pa gleda skozi okno — oblečena s kako jopo oguljenega blagá, a vendar žive, rdeče, višnjeve ali zelene barve, da se lahko razloči od drugih žensk. Pijača in jed v taki gostilni ni za razvajene ljudi; še celo za kmeta ne, kvečjemu za kakega mestnega postopača najnižje vrste. Kleti ni, sodček vina se pa že kje spravi, in več kot vedro ga tak gostilničar navadno tudi ne premore. Tudi shramba za razna jedila je odveč, ker se vsa zaloga jedilnega blaga lahko spravi v omarico. Za solnčno luč ta lokal ni napravljen, podnevi res ne boš videl iti znanega človeka v tak brlog. Zato krčmarju tudi ni treba skrbeti ne za kuhinjo, ne za klet, pač pa za take ženske, ki so z vsakim „prijazne“. Preveč obnošene pa ne smejo biti, da gostu ne jemlje „apetita“, sicer gre, še preden je izpraznil prvi četrt litra godlje, narejene iz vina in vode, in ni ga več. Podnevi torej ta krčmar ne žanje; šele zvečer, proti polnoči se prične njegova žetev. Pri tej mu vrlo pomagajo njegove natararice na različne načine. Kadar oštir zapazi, da je odveč v sobi in da kletarica gostu dela dobro družčino, izgine kam in pride nazaj šele, ko se mu zdi, da bo imel gost že prazno posodo. Sploh skrbi tak krčmar vestno, da gost ni žejen in lačen, in če sam ne použije zadosti, mu pomaga tudi on in nata-

karica ali pa še njegova žena, kuharica in kar je živega pri hiši. Vse to je tako žejno in lačno, kakor bi ves dan ne bili nič jedli in pili. Ko je gost tako oskubljen, da nima več perja ali pa ga ne mara več dati, se mu naznani, da je bila policija že dvakrat tu, in da se mora zapreti. Potem se vse poizgubi; le krčmar ali krčmarica, včasih pa tudi natarica, posveti gostu do vrat, ki se potem zapro za njim. On pa gre in računi, koliko perja je pustil v taki krčmi, in prisega, da ne bo šel več v to jamo. Kaj takega se pa tudi krčmarju zdi, zato že prvokrat oskubi ponočnega tiča, kolikor more. Oskubljeni ptič pa na svojem potu proti domu ne sreča nikogar, kvečjemu kako ponočno stražo. — V brlogu je bil sam, kajti če se dobita v njem dva taka ptiča, je bil vsak prvičkrat tu in je slučajno sem naletel — ne pozna pa nikogar v krčmi. Krčmar to nalogo ume in tudi izreče, da obeh gospodov še nikdar ni videl pri sebi; žensko osobstvo pa ostane na drugi strani in se približa mizi šele, če sta oba, ali če se jih počasi nabere več, vsi že stari znanci in si drug pred drugim nimajo ničesar prikrihati. Potem se začne šele pravo razveseljevanje: kuhano vino in pečena piška pride na mizo, krčmar zapre vežna vrata in okna, da ni videti luči — in drugo jutro so „gospodje“ suhi, nobeden nima vinarja v žepu, in vsakega bolé lasje če še kaj hujšega ni. Sploh je te vrste krčmar škodljiva zver; zato jo tudi policija pridno preganja, toda ne more ji prav do kože.

d) Ž g a n j á r. (Homo veneno vivens.) S tem smo pa že tam, kjer se prične človeška revščina najnižje vrste. Brlog tega moža, — pravijo mu tudi „šnopsarija“ — je nečeden, temen, zrak v njem zadehel, prekajen s špiritom, s smrdljivim tobakom, pa še z drugimi dišavami; mize so težke in tesane površno; stolov je malo, večidel klopi, po mizah ni kruha, žveplenk, soli in popra itd. Če se tega prostora drži kuhinja, ni za goste, ampak le za „birta“ in za njegovo družino. Gosti tudi ne hodijo k njemu jest, ampak le pit, in to ne iz žeje, ampak iz navade ali iz obupnosti. Pijača, ki se jim daje, ima različna imena, pa je le voda in špirit; morda je še kaj kakega cveta v nji, ki ji dá duh, po katerem se razloči. Gosti takega brloga so ljudje nižjega stanu: delavci, lenuhi, berači. Zadnji tu zamenjujejo svoje priberačene krajcarje za goriomenjeno pijačo. Med temi je tudi marsikateri, ki je videl nekdanj boljši dneve, pa je prišel po nesreči ali po svoji krivdi na ta stan, iz katerega se ne more ali ne mara več izkupati. Vsak obiskovavec takega „hotela“ se odlikuje po raztrgani, oguljeni in umazani obleki, po razmršenih laseh in po zabuhlem obrazu. Na kredo nobeden nič ne dobi; nasprotno je še celó navada, da se položi denar na mizo, še preden je nalit mali kozarec. Kadar pa ni nič več okroglega v žepu, krčmar še vode ne dá, gluh je za vse prošnje, in ne ganejo ga ne obljube, ne kletev, ne žuganje, pač pa se pomaga prošnjiku, če je preveč siten, čez prag prej, nego je njegova

volja. Najživahneje je po takih hramih v petek in v soboto. Takrat vidiš te goste, moške in ženske, kako iz zakristij, kjer so dobili miloščino, kar v procesijah — kakor mravlje — naravnost marširajo v žganjarijo. Iz te je potem slišati že dopoldne vriskanje in popevanje pouličnih pesmi. Gostilničar pa pozna svoje ljudi in jemlje plačo tudi v blagu, večidel v obleki, ki jo je dobil gost za pokritje svojega napol nagega života. Za količkaj še rabljivo srajco dá tak oštir po en glažek ali celó dva; za suknjo pa toliko, da se ga gost napije dodobrega in potem sladkeje spi v kakem grabnu za plotom v dežju in mrazu kakor kak drug človek v najmehkejši postelji. Čeravno ima ta gostilničar svoje navadne in zanesljive goste, vendar se mu pripeti, da dobi tudi nenavadne vnanje, posebno o semanjih dneh ali kadar se nabirajo vojaki. To so kmetje. Tem pa že toliko zaupa, da ne zahteva plače naprej ali pa iz roke v roko. Kadar pa pridejo iz tega hrama, se jim navadno pozna tako, da sliši vsa okolica, in včasih ne gredo domov, ampak na rotovž v luknjo, prespat se. Ostudna krčmarija torej te vrste krčmarju že nese. Gostov se mu ne manjka, ker pijanost pri njem ni tako draga kakor tam, kjer se toči vino in pivo. Za 10 do 15 kr. one grdobije v životu se bolj pozna kakor za 50 do 80 kr. piva ali vina. Zato tak gostilničar tudi nikoli ne bo izgubil svojih gostov, dokler bodo ljudje pili iz tega namena, da se upijanijo. Nasprotno: čim manj bo denarja, tem več bo dobil tak oštir gostov

Ta mož je torej vsekako škodljiv črv v človeški družbi, ker pomaga moriti ljudem duha in telo. Koristen pa je njegov vrstnik kuhar ali „Auskoch“ (*coquus popularis*). Ta ima v svojem hramu že bolj pošteno občinstvo: delavce, poštenejše berače, branjevke, stare ženice in ljudi, ki nimajo doma kuhinje, pa tudi ne toliko, da bi si privoščili zajtrk v kavarni, kosilo in večerjo pa v kaki krčmi. Izbirčni ti gostje niso; vseč jim je vse, kar se dobi za deset krajcarjev ali še ceneje, in to kar v skledici brez vilic, brez noža in obrisavnice na goli mizi. Pijača ni zapovedana; le če kdo hoče kozarec vina ali žganjčka (kratkega), ga dobi, da použito robo z njim zabeli. Zadnja leta hodi takemu ljudskemu kuharju ona kuhinja na Strelišču zeló v škodo, zato mu je skoro ne smeš vzeti v misel. Vendar ima še svoje stare goste in to zato, ker obrajtajo povrh še „glažek kratkega“ — tega pa na Strelišču ne dobe. Tudi večerje doli ni; pri kuharju pa dobi delavec zvečer za šest krajcarjev kislega fižola, na katerem je še par cinkov olja, salate ali krompirja pa toliko, da si dodobrega napolni prazni želodec ter potem prav lahko gre spat na kak hlev v mrvo. Pri kuharju se torej ne gleda toliko na dobroto jedil, kolikor na množino. Po tem se ravna in si ohrani svoje goste vkljub Ljudski kuhinji, kjer se za isti denar dobi morda boljše, pa zato manj. — V svojem obnašanju je tak kuhar bolj krščanski; pijanosti ne trpi, pa tudi kletvine ne; kadar zvoni poldan ali „ave Marijo“, sname kapico z glave ter moli

svojim gostom angelsko češčenje. Njegov hram torej ni jama raznih strasti; zvečer se kmalu zapre, in policija nikdar ne goni njegovih gostov spat; zato mu nikdar ni treba plačati kazni radi prepoznega zapiranja, kar doleteva druge gostilničarje celó pogosto. —

Tako bi bil popisan gostilničar po vseh svojih razlikah; le nekaj še ostane, kar se ga drži, in to je:

n a t a k a r a l i k l e t a r. (Spiritus serviens.) Nahaja se te baže človek le po gosposkih gostilnah in je tuja, k nam presajena rastlina. Največ ga zdaj prihaja k nam iz Nemčije, kjer se tega blaga mnogo prideluje. Zato zna malokateri slovenski in se strašno čudi, če ga ogovoriš v gosposki obleki slovenski. V obraz ti svojega zaničevanja zaradi te nevednosti sicer ne pokaže; pač pa na varnem kraju v družbi svojih tovarišev, izmed katerih ti bo potem prinesel jedi in pijače najnižji. Pri plačevanju pa moraš paziti, da te tvoja nevednost ne stane 10 do 20 kr. preveč. Oblečen je natak ar elegantno, belo in črno; počesan pa, kakor bi ga bil oblezel polž. Če stoji vštric tebe, bo rekel vsakdo, da je on gospod, a ti ne. Naučen je posebno na „Trinkgeld“: po tem te ceni in se ti tudi tako obnaša; če plačaš vedno samo to, kar si zajedel in zпил, obrnil ti bo hrbet; ako pa mu pustiš drobiž ali celó desetico, ti bo pomagal obleči suknjo, podal ti bo klobuk in te spremil do vrat s prikloni in z raznimi priimki, do katerih še nimaš pravice.

Od svojega gospodarja se razlikuje natakár še po tem, da ne cení gostov po bogastvu ali tem, kar so v življenju, ampak po „Trinkgeldu“. Zato boš lahko opazil, kako velikim gospodom, ki plačajo le to, kar zajedo in zapijo, ravnotako počasi streže kakor revežu, ki ima komaj toliko, da pije četrť litra vina ali vrček piva. Če za to sliši kako robato, je ne dá nazaj, ampak si jo le zapomni in jo povrača s tem, da dotičnemu nosi najslabšo pijačo in jed, kar se je more dobiti. Tudi ga pri računu rad vseka. Posebno izurjen je v tej reči takrat, če piše gostu račun na listek. Kakor bi trenil, se utegne izpremeniti n. pr. dvojka (2) v 12, 22, 32 itd., in to največ takrat, kadar je mnogo ljudi. Če ga pri tem zasačiš, se bo izgovarjal, da se je zmotil in ti bo dal nazaj, kar si preveč plačal. Navadno pa ga ne bo nazaj, če boš še tako vpil. Ako to potožiš gospodarju, ga bo ta pred tabo sicer oštél, a le navidez, zavoljo lepšega; zameril pa mu tega ne bo, ker je sam, ko je bil natakár, ravnotako delal.

Kadar bje njemu prosta ura, je pa večji gospod kakor ti, ki si mu par ur prej dal „Trinkgeld“. Če ga potem dobiš v kavarni, te še pogleda ne; za par petakov mu ni nič. Tudi si špoga ljubico, kako natakárico ali kaj takega. To morda celo vzame kesneje, ko mu je greben toliko zrastel, da hoče začeti na svojo roko. Potem postane to, kar je bil njegov gospodar katerega v vsem posmema.

Kavarnar.

(Coquus nerus.)

Kakor pride za slabo pijačo tista neprijetnost, ki ji pravi Nemeec „Katzenjammer“, mi pa pravimo, da nas „bole lasje“, tako je za krčmarjem na vrsti kavarnar. S kavarno navadno zjutraj začne meščan svoje delo in ga s kavarno zvečer konča. Sploh je kavarna v mestu dandanes to, kar tobak ali smotka: potrebna ni, ker se že tudi opravi brez nje; a prijetna je, in če si se je navadil, jo boš težko opustil.

Ljubljanski kavarnar ni še na tako visoki stopinji kakor njegov brat po večjih mestih; vendar je že toliko napredoval, da ima v javnem življenju svoje mesto. Sesavka te vrste se rodi kje na Nemškem ali na Laškem, največ pa v Švici, ali pa tudi pri nas, pa le v Idriji ali v Ljubljani. Znanstvene podlage je kavarnarju kmalu dovolj; po šolskih izpričevalih se ne vpraša; vseučilišče je pri ognjišču v kuhinji, za pomivalno mizo, potem pri biljardu, kjer se mladi kavarnar nauči šteti, in ko je mladenič dosti močan, sme streči izkraja bolj kmetiškim in šele pozneje gosposkim gostom. Tako postane kavarnar, kakršen je v Ljubljani, skoro vsak brez izjeme.

Kavarnarjev brlog je navadno pri tleh in tako nastavljen, da ga ni treba dolgo iskati. Znotraj je okinčan z „biljardom“ — to je štirivoglata, s suknom prevlečena in obrobljena, „deri“

podobna miza, ki ima to lastnost, da toliko nese, kolikor precéj veliko kmetiško posestvo; nadalje z drugimi mizami, s takozvano „pudljo“, t. j. sedežem, kjer gospodar sam ali pa njegov namestnik prejema denar; obstenah pa je več velikih zrcal, podob in druge robe, tiskane na papir in namenjene za reklamo, tudi zemljevidi itd. Vse to pa ni obešeno za kavarnarje in za njegove služabnike, ampak za goste. Istotako je po mizah časnikov vsake vrste in raznih jezikov, največ seveda nemških, ker jih Slovenci najrajši beró, in je v Ljubljani največ Slovencev. Kakor gostilna je tudi kavarna odprta vsakemu brez ozira na spol, na narodnost, starost ali vero. Vendar je vsak človek, ki ne pride v kmetiških blačah ali ni znan slovenski rogovilež, kavarnarju le Nmec; zato vsakega tudi ogovori nemški ali vsaj laški prej nego slovenski. Sploh pa je kavarnar silno prijazen; vsakemu postreže urnih rok in nog, nekateremu še celó z možnjičkom, če mu je dober gost; ne zameri pa nikomur. Potrpljenje kavarnarjevo je velikansko. Kjer bi vsakemu drugemu izkipela jeza, se kavarnar prijazno nasmeje — robatega boš težko videl. Kvečjemu je sirov s človekom, ki je drugim gostom neprijeten in jih odganja. S takim je pa tudi kavarnar kratkih besedi, in kmalu se zapro vrata za njim. Zaradi žeje in lakote ljudje ne hodijo h kavarnarju; on nima ničesar, s čimer bi nasitil lačne. Zato vidi pri sebi le ljudi, ki so že siti, ali celo take, ki imajo vsega preveč. In ti že lahko plačajo pijačo tako

drago, da smejo drugi, ki sede po več ur ob golem „črnem“ za mizo, pri plinovi svečavi prebirati časnike. Ti zadnji gostje so pa kavarnarju tudi gnusoba, čeravno jim tega ne pokaže očitno ne on, ne njegovi podložni, ki imajo od gospodarja zapoved, da smejo strogo postopati le s takimi gosti, ki se branijo plačati použito robo, češ da nimajo denarja. Najljubši so kavarnarju gosti, ki se mnogo izkušajo po biljardu, zato ima vsak „zeleni travnik“ svojega posebnega nadzornika (markerja), da ga čedi, krtači in glešta, streže pri njem gostom ter tudi sam igra, če gost ne dobi družnika. Če v tem slučaju dobi kako partijo gost, ki ni še na tem inštrumentu prestal mature, je tega kriva le markerjeva dobrovoljnost, ker mu je ležeče na tem, da se gost prekmalu ne naveliča.

Kavarne so v Ljubljani dvojne: za gospodo in za vsakega. Vendar meja ni tako natančna, da bi v prve ne smel kmet ali preprost človek; v druge pa ne „gospod“. Nasprotno — gospôski kavarnar prav rad vidi kmeta in mu še celó sam pride postréč; če pa kak „gospod“ stopi v kavarno druge vrste, zarožlja brž vsa posoda in vsi strežniki skočijo kvišku ter prilete poizvedet njegove želje. V kavarni zadnje vrste se pa gode včasih proti polnoči ali že zgodaj zjutraj skoro ravnotake reči kakor v krčmi, „bajzel“ imenovani. To posebno pozimi, ko se hodijo vanjo gret propale podobe zanemarjene vnanjosti, ki se potem lotijo kake igre, zlasti če dobe medse kakega kmeta ali kakega drugega

neprevidnega človeka. Gorje takemu ! Oskuben gre domov, oni pa razdele njegovo perje med seboj. Pijača v taki kavarni je dobra, če je ne piješ ; kava pa črna voda, ki ne diši po ničemer. Druge pijače so pa take, da te mora kar na mestu ali vsaj drugi dan boleti glava, če jo le imaš. Če si pa v kavarni boljše vrste, te navadno glava ne boli ne po pijači, ne po tovarišiji.

Noč je kavarnarju zmeraj enako kratka ; komaj štiri ure dolga, dan pa po 20 ur. Zjutraj se odpre kavarne gostoljubni hram najpozneje ob šestih za pridne ljudi ; ponoči pa je odprt do dveh po polnoči za tiste, katerim vse bolj diši nego postelja ; ki noč preminjajo v dan, dan v noč ; ki jutranje zarje nikdar ne vidijo ; katerim tudi jutranje solnce ne sije ; ki se še opoldne pozdravljajo z „dobrim jutrom“. Kavarna je torej tista reč, ki najdalje moti ponočni mir. Šele ko se ona zapre, je v mestu res noč.

Politične vere je kavarnar nemške ali pa nobene, kar pa on imenuje „pravičnost vsem strankam“. Če je Švicar, nima volilne pravice ; zato plačuje le davek, nič pa za to ne dobiva. Toda prebrisani glavi je to ravno prav, drugače bi se moral zameriti ob volitvah temu ali onemu, ali pa celó obema, in to bi bila njegova škoda. Tako ga pa puščajo stranke pri miru ; on žanje in žanje, dokler toliko nažanje, da lahko vse skup pelje nazaj v svojo priljubljeno Švico, ker si domovinske pravice v Avstriji ne mara pridobiti — že zato ne, da ni treba njegovim sinovom „služiti cesarja“, to je : biti vojakom.

Pri vsem tem pa ne kalé ti ljudje nikomur miru; se ne vtikajo v naše politične zadeve, ampak žive bolj med sabo in záse. Zato ne presedajo nikomur, in marsikateri kavarnarji so še kolikor-toliko priljubljeni. Našega jezika se nauče le za silo; med sabo pa govore svoj materin jezik, ki je nekoliko podoben laškemu.

Drugačen je pa kavarnar, katerega je rodila Ljubljana ali Idrija. Če ni odločen nemškutar, je pa vsaj „šviga-švaga čez dva praga“, to je: ne tič, ne miš, le naroden ni. To pokaže ob volitvah. Kajti če gre na „rotovž“, staviš lahko groš na krajcar, da bo dal svoj glas nemškutarjem. Najrajši se pa odtegne tako, da izgine za par dni iz Ljubljane po opravkih ali pa se naredi bolnega.

V njegovi kavarni dobiš vseh časnikov več kot slovenskih. Ako se nad tem začudiš, ti bo odgovoril, da slovenskih nihče ne bere. Slovenec je pač dober in prizanesljiv človek; to tak kavarnar dobro vé in se na to tudi zanaša. In res hodi slovenski ljud pit k takemu kavarnarju kavo in drage pijače ter brat tuje časnike in odgovarja strežnikom nemški ali laški, če ne znajo slovenski ali ne marajo znati. V narodnem oziru je tak mož kolikortoliko škodljiv, ker pomaga na ta način širiti tujo kulturo med nami, in to celo na naše troške.

Kakor gostilničarja, takó se drži tudi kavarnarja še nekaj, brez česar bi kavarna ne izhajala, in to je:

strežaj ali markêr. (Spiritus velocipedalis.) Nekoliko smo že popisali začetek kavarnarja, ki se more le iz markêrja popolnoma razviti. Tudi markêrju je tekla zibelka v Švici, v Ljubljani ali v Idriji; kar jih je od drugod, so vsi prišli sem že „izobraženi“. Dasiravno ima markêr s svojim sovrstnikom — gostilničnim natakarjem — večidel lastnosti enakih, se vendar od njega razločuje nekaj po vnanji obliki, nekaj pa tudi po svojih zmožnostih. Pač velja tudi pri njem to načelo, da ogovori vsakega količkaj gosposkega človeka nemški; toda če si le parkrat naročil „črnega“ in ne „švarcen“ ali „un nero“ — te bo že poznal in ti bo prinesel cel kup časnikov takih, o katerih ve ali slutí, da ti bodo po volji. To se godi posebno vsakdanjim gostom ali takim, ki dajo „Trinkgeld“. To reč namreč tudi ta mladenič zelo obraja. Kdor mu da năpitnino, takemu gostu se marsikaj prizanese, kar bi se drugim ne, in stori se mu marsikako ljubav. Tudi smejo priti taki gostje v kavarno samo na časnike, ne pa na pijačo — česar pa v gostilnici ni. Ako se torej markêrju ne držiš resast kakor sodnik za zeleno mizo, ali robot kakor kak davkarski uradnik, ti postane celó prijazen, se pogovarja s teboj in ti izkaže marsikako ljubav, ki je sicer ni v njegovi zapovedi. Ako si pa robot in ščetinast ter ne pokažeš nikdar nič okroglega čez tarifo, potem ima pa tudi on pravico, da se ti pokaže mrzlega in drugim postreže urneje nego tebi. — Novo leto je pa markêrjev dan. Takrat nastavi svojim

gostom lepo pogrnjeno mizo s cveticami in s svečavo. S „črnim“ vred ti prinese lep koledarček, za katerega daš, kolikor ti drago — velikodušnosti se ne stavijo meje. Ne sili te pa k temu nič; le v svoje srce te zapiše, če si mu dal koledarček nazaj, ali pa če te po Novem letu ves teden ni bilo videti. Navidez spoštuje markêr vse goste; a vendar je tudi nekaj takih, ki njega spoštujejo. Tak človek ga pokliče na stran v kak kot, in po kratki konferenci se zgodi, da mu dá spraviti kako zlatnino ali srebrnino; za to pa dobi od markerja nekaj goldinarjev izrečno le za par dni, a večidel za vselej. Tudi je najti takih, ki imajo markêrja za svojega kasirja, če jim zmanjka zvečer ali pa pri igri drobiža. To so navadno tički, ki jim je za 10 gld. več kot drugo jutro za 12. Tako se množi natakarjeva kasa — in kar naenkrat, ne da bi kdo mislil, postane sam kavarnar. Nedelj pa marker nima, ker nedelje in prazniki so mu najhujši delavniki. Pri vsem svojem obilnem delu pa najde vendar toliko časa, da se tudi on pokaže gospoda z ljubico in z drugim dostojanstvom. Takrat teče vino, pojo noži in vilice, in za denar mu ni žal. — Vobče je pa veliko prijetnejša oseba od gostilničarskega natakarja, ker gostovi mošnji ni tako nevaren kot ta.

Pesnik.

(Poëta natus.)

Pesnik je živalca, ki živi najrajši v tihotnem gaju, pa se vendar tuinsem tudi preseli med viharnost človeškega življenja. Pesnik prve vrste vzbuja nežna čuvstva in povzdiga srca — zemeljske ruše držečega se človeštva — proti zvezdam, kamor se zaganja on s svojim letečim konjem „Pegazom“; druge vrste pesnik pa goni srca v boj človeških strasti; le redki so tak, ki poje zgolj zase kakor ptica v gozdu, ne oziraje se okrog sebe, ga li kdo posluša ali ne.

O starih pesnikih se pripoveduje, da so jim bile rojenice Vile, in da so jim čebele nosile že otročičem méd v usta, da se jim je cedil iz njih. Zdaj je pa nekoliko drugače. Le redki so še taki, ki jih zibljejo Vile; zlasti Ljubljana se ne more bahati z njimi. Veliko več je pa takih, ki so manj znani z Vilami nego z vilami — in to zato, ker je Ljubljana jako neugoden kraj za prave pesnike; preveč je še nemčurske megle nad njo. Tudi čebel ni več okoli ust novorojenega pesnika, marveč le še muhe, ki si ogledujejo njegov obraz. Pravega pesnika je zato še težje najti nego pravega narodnjaka. Tudi ne poje ljubljanski pesnik toliko iz pravega nagiba, ampak veliko več iz drugih vnanjih vzrokov, ki mu sprožijo pevsko žilo, in ta potem drdra toliko časa, za kolikor je bila prej navita. Čas je pač prematerialen, Slovenec preveč tlačén,

in zato se tudi pesnik ne more vzdigniti kvišku, ker je njegov „Pegaz“ preslabo rejen in brž opeša, ko je s svojimi peruti le parkrat mahnil po zraku. S tem pa ni rečeno, da bi ne imeli Slovenci pesnikov. Imamo jih — to pričajo razne slavnostne prilike, o katerih spuščajo pesniki svojega duha raketeljne kvišku; a videti pesnikov ni toliko, da bi se kazali v mestnem življenju. Tisti pa, ki se kažejo, so pa kakor ure, ki stoje, in torej nič ne bijejo. Če se o njih govori, se to zgodi le zato, ker se svetu čudno zdi, zakaj se nič ne oglasijo, in če se jim je morda že posušila pevska žila. Kaj hasne najlepša ura, če pa ne gre!

Nemški pevec v Ljubljani je pa v sredi votel, okoli kraja ga pa nič ni. To je kakor nož brez rogu in kline. Pač se najde tuptatam kdo, ki nekaj skuje in splete iz raznih besedi, kar pa ni podobno nikomur. Pesniškega duha je v taki robi toliko, kolikor vina v narejenem vinu: navdušiti taka prisiljena skisana reč človeka ne more. Kako-li bi pa slavček pel, če mu izdereš njegov jezik in mu vsadiš kavranovega! Renegatstvo nima pesmi; in če jih ima, niso pesmi, ampak popevke hripavih pijancev.

S tem smo pri kraji s pesnikom. Preidimo k tovarišu, ki mu je najbolj podoben.

Pisatelj.

(Poëta factus.)

Pesnik se rodi, a pisatelj se naredi. Sedanji čas, ko večkrat „talmi“ nadomestuje pravo zlato, ko se celó iz steklenine (glažovine) dela srebro, tudi pisatelj lahko nadomestuje pesnika, in to tembolj, ker ljudje rajši segajo po cenejšem, nego po več vrednem blagu.

Pisatelj se naredi — to je: treba ga je piliti, likati, sklanjati itd. — kar se godi navadno po šolah — preden more med svet. Pritem je najbolj čudno to, da za pisatelja pravzaprav ni ne nižje, ne višje šole. Naredi se pisatelj, kakor se naredi na hrastu ježica iz preprostega, za prešiče namenjenega želoda: prileti tista majhna rumenkasta osa, piči mladi želodič, vsadi vanj svoje jajce, in jame se delati ježica, ki ni več za prešiče, ampak že za strojenje kož različnih živali — torej mnogo več vredna od želoda. Vendar vsak želod ni za ježico; zato se na vsakega ne vsede osa. Izbere si namreč le take, ki se ji zde najbolj sposobni; o katerih se nadeja, da se položena jajca v njih ne bodo posušila.

Tako tudi ne piči pisateljska osa vsakega mladeniča, ki se uči branja in pisanja ter še mnogo drugih koristnih in nekoristnih reči. Ogiba se posebno tistih, ki so si dali izrvati svoj materin jezik in tistega želoda, ki raste pri nas na tujih hrastih. Včasih zapazi umen profesor v svojem

učencu že v šoli jajce take pisateljske ose, a ker postava šolska ne pusti, da bi se iz želoda že javno naredila ježica, se more to jajce goditi le na skrivnem, in šele ko se odtegne šolskemu nadzorstvu, se sme pokazati v javnosti, kar se zgodi navadno v kakem časopisu, redkeje v kaki knjižici, najprvo z izmišljenim imenom. Marsikateri mladenič se pa poprime pisateljstva tako, kakor krava voznje: dobro ne vozi nikdar, a vozi vendarle, kolikor more, čeravno jo pisano gledajo voli in konji in jo breajo, kjerkoli morejo. Taki pisatelji so dandanes tudi potrebna pomoč drugim dobrim, a počasnejšim pisateljem, ko mora vse hitro naprej in ko se ne gleda tako ostro na delo, kakor na to, da je storjeno. Tako se pisatelj naredi ali res pičen po pisateljski osi, ali pa, ker ga srbi, in zato misli, da je tudi njega pičila ta osa. V Ljubljani imamo pisateljev dva stebila, ki se pa razdelita še na več vrst; zato si bo treba ogledati vsako steblo posebe.

1. Slovs^tvenik. (Početa factus literarius.) V javnem življenju se odlikuje slovs^tvenik s kako javno službo, ob kateri mu ni ravno treba stradati. Vsakdanji kruh ima, s peresom si pa žgance le boljše zabeli; zato piše semtertja tudi za „božji lon“. Piše pa le to, kar je njemu všeč. Ne ravna se toliko po okusu drugih ljudi, kakor po svojem lastnem. Zato pridejo od njega na dan tudi dela, ki jih bero le tisti, ki jih morajo, ali pa mala peščica njegovih prijateljev. To je posebno rado takrat, če je pisatelj profesor in izda celó kako nemško delo.

Posebna pošast je slovstveniku ljudski pisatelj, ki se ne drži njegovih slovstvenih oblik, ampak piše preprostemu narodu podomače. Tega bi slovstvenik najrajši kar zgrizel; ena, sama beseda ali oblika, ki je neprijetna njegovemu ušesu, ga utegne tako spraviti iz kože, da boš slišal iz njegovih ust besede, kakršnih njegovo pero nikdar ne piše ali jih vsaj ne daje v tisk. Svoje spise spravlja slovstvenik med svet navadno po kakem znanstvenem društvu, torej po „Slov. Matici“, po „Mohorjevem“ in po „Dramatičnem društvu“; ali tudi — pa le redko — na svojo roko ali v zalogi kakega knjigarja. Posebno izpodbodljivo tako delovanje s peresom ni, ker dozdej še ni dobil noben slovenski pisatelj od zgoraj pripoznanja za svoje delo, pač pa je že imel marsikateri izdatne sitnosti. Obogatel pa tudi slovenski pisatelj ob svojem delu še nobeden ni, pač pa je že marsikateri obubožal. Zakaj? Koder brije nemčurska burja, ne morejo rasti slovenske rožice. Toda čudo! Vendar jih raste več in kmalu bodo potrle tuje trnje, ki jim brani razgled na vse strani in prosto gibanje — zadušile bodo celó to trnje! Slovensko slovstvo se množi — gotovo ne po krivdi naših nasprotnikov — in državni pravdnik ima tudi svoje paragrafe, s katerimi mora dobro podpreti vsako konfiskacijo. Če bi bil še živ rajni grof Zelenec (Anastazij Grün-Auersperg) bi ne mogel več nesti slovenske literature v rutici, ampak bi moral vpreči že vse konje in vole, kar jih je imel, da bi jo pe-

ljali; pa še ne vem, če bi šlo; bi že še moral on sam in marsikateri drugi potiskati.

Vse drugače je pa z nemškim pisateljstvom. To ti je revščina, beračija! Še to, kar tupatam pride na dan, je podobno le bolj šolskim nalogam, ne pa delom nemške literature. Zato je pravi nemški pisatelj skoro bela vrana. Le med profesorji se še kateri pokaže, pa se navadno ljudje ne tepó za njegove izdelke, večidel jih mora še sam ponujati. O pravem talentu in o poklicu je med temi ljudmi tako malo govorjenja kakor pri suhem drevesu o cvetju: vse je jalovo, nenaravno, neokusno kakor medvedove hruške ali nezrele lesnike. In ravno to je božja kazen, da renegatstvo nima ne pesniške ne pisateljske žile — pravi nemški talenti se pa ne izgubljajo k nam. Zato smo z nemškim pisateljem kmalu pri kraju; kajti to, česar ni, tudi nima nobenih, ne slabih, ne dobrih lastnosti. Vse, kar se naredi, so nemški gledališčni listi, naznanila po voglih, oklici do volivcev, pa vse to že v taki nemščini, da zbada oči in trga ušesa — in kvečemu še jedilni listi po gostilnah. Pisateljev tega nemškega slovstva pa ne bomo natančneje ogledovali, ampak preidimo do drugega številnejšega stanu — do časnikarja.

2. Časnikar. (*Literatus quotidianus*.) Ta ne jemlje v roke peresa le takrat, kadar mu je godna kaka misel; tudi ne čaka, da bi se mu odprla samaodsebe pisateljska žila, ampak če se noče odpreti, jo zvija in stiska, da kaj pride iz nje, bodisi že karkoli, da le pride.

Časnikar je največ kriv, da je prišla ob nekdanjo veljavo tiskana beseda; kar on spravi na dan, ne bo nikdar postalo sv. pismo ali evangelij, da bi se ne dalo ovreči. Pa tudi ni čudno, da je tako, kajti časnikarju ne more vselej pomagati pri njegovem delu pisateljska Vila. Časnikar mora pripravljati svoje spise vsako jutro kakor pek svoje žemlje, ali pa jih mora prepeči v druge, kar je večkrat jako neprijetno delo. Največji nadležnik je časnikarju stavec, ki mu je vedno za petami kakor davkar — nikdar sit in zmeraj le vpije: „Daj, daj!“ A ne vpraša nikdar, kje bo časnikar jemal; niti mu ne da dobrih svétov o tem.

Ne vem, kateri modriján je rekel, da je časnikarstvo šesta velika moč na zemlji. Če se ni delal norca iz časnikarja, pa ni bil ta mož pri pravi pameti. Najbolj bi ga postavil v tem na laž ljubljanski časnikar, ki je vse drugo prej kot „velika moč“. Veliko dela — malo zaslužka; veliko zamer — malo časti, veliko odgovornosti — nič gotovega, in če danes odloži svoje pero, se morda jutri že ne bo nikjer zanj kuhalo kosilo. Ko je kot mlad dečko prvokrat prijel za pero, da se je učil pisati, gotovo ni bil ne njegov namen, ne njegovih staršev, da postane časnikar; to se je pozneje tako naredilo in večkrat proti volji obojih. Vendar kolikortoliko poklica mora imeti vsak časnikar za ta stan, drugače mora izpreči, preden je še začel voziti. — Ko zapazi časnikar v sebi pisateljsko žilo,

spravi kaj na papir, kar mu je že dolgo rojilo po glavi; to večkrat prebere in popravi, potem lepo prepiše in pošlje ali pa nese sam uredniku kakega časnika, in če je potem tiskano, ujet je; nobena moč ga več ne odtegne od te poti. Svoj prvi spis nosi zmeraj s seboj, ga bere sam natihem in naglas in ga kaže drugim, in če ga ti hvalijo, pisatelja obleti rdečica in se laže, da ga je spisal v sila kratkem času, drugače bi bil že še boljši. Tako je zapadel Sireni; čimdalje hujše se zapleta v njene mreže — nazaj ne more več. Popolnoma pogubljen je pa, ko ne občuduje njegovih tiskanih del le on sam ali njegovi najboljši prijatelji, ampak tudi drugi ljudje, ki se imenujejo „občinstvo“. Število tega „občinstva“ ni popolnoma določeno; včasih je zadosti, da je le dvoje, troje ali vsaj četrvero glav.

Izkraja piše časnikar le navadne reči brez politične zabele. Marsikatera popisana pola mu gre v urednikov koš, v časniku pa najde — ne članek, pač pa ob koncu lista pred inserati v oddelku za urednikove pogovore z dopisovavci opazko: „Vaš spis ni za tisk, ima premalo politične soli“, — ali pa: „Vaš spis ni za javnost“ in enako. Nad takim odgovorom se pisatelj morda zjezi, a odgovora ne pokaže nikomur. Jeza se izkadi, in kmalu je rojen drug spis, skovan bolj po pravilih lista, in ker uredniki ljubljanskih časnikov navadno nimajo preveč gradiva na izbiranje, se tiska ta novi spis, čeravno večkrat tako prenarejen, da ga pisatelj

sam ne spozna več za svoje delo. In če dobi pisatelj razen pohvale „občinstva“ še kaj plače v denarju za tako delo, ne bo več pustil peresa — prej se odpove vsi drugi sreči na svetu — deloma, ker ga veseli tako delo in se mu zdi malo težko; deloma pa, ker so mu v zgled pisatelji drugih narodov, ki so si pridobili s svojim peresom veliko bogastvo.

Toda bodi — če nagne mladeniča na časnikarsko pot pravi talent, je že še dobro; stanovni so različni, in vsak je vreden spoštovanja in potrebuje zase zmožnih ljudi. Osobito še časnikarski stan je dandanes potreben; brez časnikov ni več noben narod; časniki so omikanim ljudem skoro že to, kar navadnemu človeku vsakdanji kruh; in tudi preprosto ljudstvo se jih poprijema čimdaljebolj. Časnik je vse: on uči, navdušuje, izpodbuja, svari, prinaša novice, razveseljuje in kratkočasi — je sploh takorekoč voditelj človeku. Zato pa tudi časnikar — če je, kakor mora biti — ni navaden človek, ki se pobere na cesti, ampak skoro vse to v eni osebi, kar je drugih ljudi po več skup, ki delajo s peresi. V jeziku mora biti profesor, v pravoslovju doktor, v zgodovini in v zemljepisju izveden kakor profesor na vseučilišču itd., pri vsem tem pa mora biti ponižen, prizanesljiv, potrpežljiv, a vendar ne mrzel, ampak ognjen; poznati mora vse postave, a bati se jih ne sme; ogibati se mora tega, da drugih ne žali, bolj kot tega, da ne žalijo drugi njega. Razentega mora biti rodoviten v pisanju,

njegove misli drugim ljudem nove, s peresom izveden kakor podobar z dletom, da vé narediti iz neokornega čoka ali debla okusno in lepo podobo. Za silo mora še celó znati „iz nič kaj storiti“.

Za vse to pač ni vsakdo ustvarjen, kakor n. pr. ni vsakdo za duhovnika, profesorja, učitelja, uradnika itd. Zato je tudi v tem časnikarskem stanu mnogo izprijenega, nezmožnega; zato je mnogo časnikov, o katerih se sme reči, da bi bilo boljše, če bi jih ne bilo — če že niso naravnost škodljivi. Da to dokažemo, treba še ogledati ljubljanske časnikarje po njihovi stopinji in politični veri.

a) Urednik. (*Literatus quotidianus redactor.*) Deli se v dve vrsti: v narodnega in v nemčurskega urednika. Oglejmo si najprej prvega.

Narodni urednik (*redactor laborans*) je človek, o katerem se sme reči po vsi pravici; „quem dii odere, redactorem fecere“ (po naše: kdor je hotel poizkusiti že na zemlji pekel, je postal urednik slovenskega časnika). Je že res, da skoro nihče ni zadovoljen s svojim stanom — toda če si urednik slovenskega časnika ne zasluži nebes, potem res še dolgo ne bo sveta konec, ker se nebesa ne bodo mogla napolniti s toliko prebivavci, kolikor je gori prostora. A božja previdnost je taka: če odloči kako stvar za težko breme, ji da tudi toliko moči, da ga zamore nositi. Tako imata n. pr. slon in velblod (*kamela*) silno trden hrbet; slovenski

urednik pa je večidel obdarjen z dobro voljo in s trdo kožo manjka mu le še velblodovega želodca, da bi mu ne bilo treba jesti in piti vsak dan, pa bi bil najsrečnejši človek na svetu. Najhujši njegov preganjavec je pa državni pravdnik. Ta pogosto podere s konfiskacijo vse, kar je sezidal časnikar z velikim trudom v več dneh. Povrh pa še veli, da mora plačati ubogi časnikar vse troške, ali pa ukaže, da mora časnikar v samotno sobico na „Žabjek“, pokorit se za ono, kar se zdi greh njemu, sodnji in porotnikom. Svojega namena pa državni pravdnik vendarle ne doseže popolnoma. Uredniška zver pride namreč iz zverinjaka še ljutejša; le nekoliko previdnejša postane, ker je premišljevale spoznala v samotni sobici, da je neumno, pretepati se s človekom, ki ima v roki vse orožje, časnikar pa nič. Zato se tudi včasih nastavijo pri časnikih za urednike osebe, ki niso to, za kar jih označuje časnik. Če se potem v take zakadi jezni mož, zakadi se v dim.

Za vse to trpljenje, za obilni trud, za vedni „mišji lov“ z državnim pravdnikom, s sodnijo in z različnimi drugimi c. kr. uradi je pa vendar časnikar dobro plačan v denarju in po spoštovanju bravecev, jelite? Oha! Počasi! Povprašaj v hranilnici po njegovi vložni knjižici; išči je pri njem doma; vprašaj ga, če je že kdaj videl večjo državno obligacijo; če ima morda celo svojo hišo ali če si jo upa kupiti s tem, kar bo po letnih dohodkih prihranil sebi in svojim v 100 letih; vprašaj ga, če ima za silo kaj za-

staviti; če mu kdo posodi več kot pet goldinarjev na ime. Stavil bi, da se bo vsak branjevec bolj pohvalil s svojo kupčijo. — Tu torej ni nič! Da pride do premoženja ali celo do bogastva — če ga prej ni imel — ni prav nobenega upanja za časnikarja. Morda pa pride vendar do časti? No, v tem je že boljši: dobrih znancev in prijateljev se ne manjka; tudi dobi semtertja, od tod in tam kako mazilo za svoje narodno srce v podobi pismenega priznanja ali celo drugačnega odlikovanja, kar kaže, da si je pridobil s svojim trudom zaupanje bravcev. To toliko okreпча časnikarja, da vkljub obilim sitnostim ne opeša, ampak ostane, kar je, z dušo in telesom, če mu je prav poginiti pri tem. Največje zadoščenje mu je pa, če vidi kak sad tega, kar je sejal; če glas njegovega lista ni glas vpijočega v puščavi; če mu torej daje narod izpričevalo, da ni na slabem, ampak na dobrem potu. Miru pa ne pozna, in ga tudi ne more poznati; za to že skrbi njegov nasprotnik: nemškutarski, liberalni ali judovski časnikar tu in drugje. Uredniške škarje narodnemu časnikarju ne služijo; tiskanega rokopisa skoro ni; vse mora biti pisano, če ne z njegovim, pa z drugim peresom. Jezikov zna pa tak časnikar po več, in jih mora znati. Kar se jih ni naučil v šoli, si jih mora pa prisvojiti pozneje vsaj toliko, da razume časnike in politične knjige in se ne da lahko prodati v kakem evropskem jeziku. Dolgočasno mu pa življenje ni — še takrat ne, če se mu primeri, da se mora iti za

svoje grehe pokorit za par mesecev v samotno sobico na „Žabjek“. Kakor bi malokdo menjal z njim, tudi on ne mara menjati z nikomur; je že tako vraščen v svojo časnikarstvo, da bi ga ne popustil za še tako lepo, lahko in mastno službo ne, čeravno le životari ob svojem peresu. Od drugih ljudi se odlikuje posebno narodni časnikar po svojem majhnem spoštovanju zlatih ovratnikov in uradniških glav. Te to dobro vedo in mu tudi vračajo z enako mero, kar mu pa dela čisto malo ali pa celo nič preglavice. Pri vladi ne mara biti zapisan v zlato knjigo in res tudi ni; za besede od te strani ima slabo uho in še slabši spomin, ker se vedno bori s sedanjim sistemom. Še celo, če njegov list ni političen, vladi ne poje slave, marveč je le bolj mrzel zanjo. Kadar bo pa vlada drugačna nego zdaj, jo bo pa tudi on podpiral po svojih močeh, a ne bo mu treba izpremeniti svojih načel. ■

Tako živi slovenski urednik s svojim časnikom in je toliko nanj navezan, da ima le malo prostih ur ali celo dni; še ponoči ne more pustiti peresa pri miru. Ko ga pa več ne bo, ga bodo morda nekaj časa pogrešali; morda bo dobil celo kak spominek na grob — a ko bo tega prerastla trava, bo tudi on pozabljen, če ni zapustil narodu drugega, nego le goli list, ki mika le par dni, a gre potem pot vsega posvetnega.

Nemčurski urednik (redactor rerum alienarum) pa spada pravzaprav med krojače,

ker ima veliko več opraviti s škarjami, kakor z glavo in s peresom. Škarje so njegovo pravo orodje; s temi pobere in izstriže iz drugih nemških listov — po povelju drugih ali po svojem okusu — toliko, kolikor gre v njegov časnik. Pisanih rokopisov stavec od njega skoro ne dobi; vsaj niso urednikovi, ampak drugih ljudi. Pero ali svinčnik takega urednika maši list le z drobnicami; do članka ali daljšega spisa se njegov duh ne povzdigne še posebno zato ne, ker je z nemškim jezikom v vednem boju, drugega pa nobenega ne zna. Njegov list je torej primerno suhoparen in pust kakor trske. Zato ima pa tudi tako malo naročnikov, da lahko vse vé iz glave — komaj toliko jih je kakor dni v letu, in še ti imajo list — ne iz potrebe ali zato, ker jim je všeč, ampak iz drugih namenov. Kar je pa stavljenega v listu, tega pa razen popravljavca in morda urednika samega nobena živa duša ne prebere. Bolj živahen je list le ob posebnih prilikah, n. pr. ob volitvah, ob zasedanju deželnega zbora ali ob kakih drugih nepričakovani dogodbi, pa ne živahen po urednikovem peresu, ampak po drugih dopisnikih, ki pridejo uredniku na pomoč s cepci in svojo nemčursko kulturo. Drugače ima pa nemčurski urednik vedno pasje dneve in se živi s tujim blagom. To prežveka in včasih zarobi s kakim neslanim pristavkom svoje lastne modrosti. Trdnih načel nima, ampak služi gospodu, ki ga plačuje. Če se sploh po čem odlikuje, je to za-grizena mržnja do vsega, kar diši količkaj po

narodnjaštvu, po slovanstvu ali po nepristranosti. Nemčurski urednik je pač ali renegat ali pa k nam privandran tujec. Zato je zdaj prusak, potem lahon, mažaron, slednjič turčin, da je le zmeraj nasproten Slovincem. Zato se nič ne sramuje, danes hvaliti to, kar je včeraj grajal; ali danes grajati ono, kar je včeraj hvalil. Plačan je pa boljše kot narodni urednik, čeravno ima njegov list komaj tretjino toliko naročnikov kot slovenski. Odkod to? To sam najboljše vé. Pred državnim pravdnikom tudi nima strahu; samotnih sobic na „Žabjeku“ se mu ni treba bati, in res noben nemčurski urednik še ni pokusil „ričeta“. Saj pa revše res tudi ni nevarno državi. Kako-li bo n. pr. kalilo javni mir, ker se njegov list tiska kvečjemu za par sto ljudi! O pravem poklicu, torej tudi o pesniški in sploh pisateljski žili pri njem ni govorjenja; kvečjemu jo ima v peti. Saj pa tega tudi treba ni. Za urednika nemškega ljubljanskega časnika je sposoben vsak človek, ki zna brati in nekoliko pisati — še celo potem, ko ni za nobeno drugo rabo več. Pesniška in pisateljska Vila nemčurskega urednika ne pozna, kakor tudi on nje ne. In če je stalo ob njegovi zibelki kako žensko bitje, je bila to tista baba, ki hodi sedet pod Rožnik in pred katere jezikom ni varen noben pošten človek. Pisateljski boter mu je bil pa kak drvar z gorjačo. Škodljiv je pa nemčurski urednik razen drugega že zato, ker se onesnažil po njegovi krivdi toliko belega papirja s tiskarskim čr-

nilom, da papir potem ni za drugega kot za tisti kot, kamor se človek sam zapira. Ima pa nemčurski urednik razentega še več drugih občeškodljivih in slabih lastnosti, za katere pa vedo najbolj tisti, s katerimi se je bil seznanil. Slovenski tak mož navadno ne zna; zato se včasih hudo speče, kadar se spravi na odgovarjanje slovenskim časnikom. Pridobil si je že s tem priimek, katerega bi se še največji hribovski „butelj“ branil z zaušnico. On se ga pa le otrese kakor polit pes vode — pa je dobro.

b) Časnikarski pisatelj. (Literatus publicus.) Temu možu pa pero ni orodje, da bi si služil ž njim kruh, saj od peresa ne živi. Vendar je dvoje vrste: tak, ki piše po naročilu, torej za denar; in tak, ki piše le, kadar mu pride dobra misel, torej iz dobre volje in ne za plačo. Tukaj je že več peresne zmožnosti, vsaj pa nekaj tiste lastnosti, ki jo ima pes v nosu, da najde lovcu divjačino in jo potem sledi ter prižene pred puško. Če piše tak pisatelj za denar, se navadno ne skriva; dobrovoljec pa nerad stopi izza grma, čeprav že vse pozna tička po petju. Dela plačanega časnikarskega pisatelja niso tako dobra in popolna, da bi jih urednik ne precejel in ne preresetaval; marsikaj celo ne gre v tisk, ampak v koš. Temu se tudi ni čuditi, ker dobra misel je nekaj, kar ni naprodaj. Boljši je pa s svojim peresom drugi, ker se spravi za pisateljsko mizo le tedaj, kadar mu je gradiva za pisanje toliko, da že kar kipi iz njega. Treba je le spraviti na

papir, kar ni posebno težko, če mu ne dela jezik zaprek. Koristna sta oba taka pisatelja in tudi potrebna domačim in tujim listom, ker skrbita za to, da svet vedno vé kaj o Ljubljani in o našem narodu, pa tudi Ljubljana in narod o svetu.

Razentega se loči te vrste pisatelj še v narodnega in nemčurskega, in to po svojih delih in lastnostih. Oglejmo si oba vsaj površno.

Narodni časnikarski pisatelj (literatus publicus pro patria) je — če mu je v boju za življenje edino orožje le pero — revež, ki se pa ne smili ne sebi, ne drugim. Vesel je, če ima le količkaj povoda za to; članke in druge spise za liste mu pa narekuje prazni želodec in skrb za večerjo ali kosilo. Od dohodkov ne plačuje davka; hranilnica ni zidana zanj, pač pa zastavnica, če ima kaj zastaviti. Pred krido s kakimi 10 do 20.000 goldinarji dolga je popolnoma varen; svojo hišo pa dobi menda šele pri Sv. Krištofu, pa še tam ne bo imel miru, ker ga bodo čez nekaj let deložirali, da naredi prostor drugemu. Na tem svetu ima edino veselje še nad svojimi spisi, in nad tem, da nima nobenega gospodarja, ki bi skrbel zanj, pa se mu zato tudi ni treba nikomur uklanjati. Svojo pisarno ima tak pisatelj povsod, kamor pride; tudi ni pripet le na en list, ampak piše ob posebnih prilikah tudi drugim listom raznih jezikov, ki so Slovanom prijazni ali vsaj pravični — pa piše večidel za „božji lon“. Svojega stanu si ni izvolil sam, ampak je le padel vanj, in zdaj si v njem po-

maga, kakor vé in zna. Piše pa tudi še druge reči: knjižice za narod, kuje pesmi itd. Narod ga kolikortoliko obrajta; včasih tudi kdo izmed rojakov dejansko to pokaže, pa ne da bi spravil samsebe v preveliko škodo; a na vse to hranilnica nič ne posodi.

Njegov vrstnik — to je narodni pisatelj, ki ne piše za denar, ampak za narod in tudi iz lastnega veselja — ima pa še kak drug posel, ob katerem živi, zato mu pero ni težko, ampak lahko orodje. Iz tega vzroka se o njem ni bati, da bi se izpisal ali postal dolgočasen, če za to nima posebnega talenta. Njemu pero ne nese posebnega dobička — prej ga še kaj stane; svojo plačo pa žanje v priznanju bravcev in v zadovoljnosti s svojimi deli. Med ljudmi hodi kakor duh: ne vidijo ga, njegovo ime je urednikova skrivnost, pa te skrivnosti urednik še celo pred sodnijo ne izda. Največje veselje narodnega pisatelja je to, če povprašujejo braveci po pisatelju njegovega članka in včasih vržejo sum na koga drugega. Potreben je pa tak pisatelj za slovenske liste, ker ti nimajo toliko novca, da bi mogli plačati vsako vrsto; potreben pa je tudi za vnanje, nam prijazne liste, ki nimajo posebnih stalnih dopisnikov za denar.

Nemčurski časnikarski pisun (literatorus vulgivagus nec non infamis) pa spada pravzaprav med tiste živali, katerih Jud in Turek ne smeta jesti; pa bi se smel prištevati tudi tistim vitezom, ki preže ob cestah za grmi na popotnike in se v laškem jeziku imenujejo „bri-

gantaggio“. Svoje strupeno pero izproži tak pisun ob posebnih prilikah — toda vselej izza grma, da ga človek le sluti, a ne vidi. On je najhujši nasprotnik naroda, med katerim in ob katerem živi; od njega prihajajo tista poročila o ljudstvu in o naši deželi, ki dajejo nevednim ljudem v inozemstvu podlago za krivične in hudobne sodbe o nas. Dobrega tak dopisun o narodnjakih ne piše; če slabega ne vé, si pa izmisli; v njegovem katekizmu laž ni uvrščena med grehe. Vohunskega talenta pa ima ta mož kolikortoliko; „špicljanje“ in denunciranje mu je dobro delo, za katero se nadeja še posebne plače. Sramežljivosti ne pozna; tembolj mu je pa razvita mržnja do vsega, kar je narodno, slovensko. Poguma nima nobenega; strahu pa največ pred bukovim in leskovim oljem, ki ga pozna morda že celo iz lastne izkušnje. Pisava njegova je toliko gladka in okusna kakor n. pr. razgrajanje hripavih pijancev ali govorica razjarjenih jezičnih bab, kadar se sprimejo; ali pa tudi tepenega porednega pobalina, ki se maščuje za prejeta zasluženo kazen s tem, da rjove na vso moč in kaže jezik. Pač prav je že pred leti nekdo pel v „Triglavu“ o takem pisunu med drugim sledeče vrste:

„Gleich dem Geschlechte des Hunds, das durch plötzlich
erhobenes Bellen
Kinder nur schreckt, auch beißt, doch fürchtet des Mutigen
Peitsche, —
Oder dem Buben, der hoch vom Fenster herab auf die
Gasse
Spuckt auf jeglichen Kopf, so sich zeigt in seinem Bereiche.“

Posebno zaželjen plen je nemčurskemu pisunu kak škandal v narodnih krogih, in še celo, če se kje stepo pijanci, ali če se zlasata dva rokodelska učenca: to bo brž sporočil v kak nemški list, prirajkljano in tako zavito, kakor da tega niso krivi le slovenski prvaki in duhovščina, ampak celo ves narod od Triglava do Balkana. Seveda te smrdljive živali ne bomo ogledovali dalje, ker je vsaka njena stran ostudnejša. Le to bodi še omenjeno, da ji diši slovenski kruh pri vsem tem prav dobro, o hvaležnosti zanj pa ni nobenega govorjenja.

Še neka vrsta pesnikov in pisateljev je v Ljubljani, ki jo omenimo le zato, da bo vsa perutnina nekoliko popisana, in to je literat ali žurnalist (literatus pirata). Na gotovega ni nič navezan ta človek, tudi nikomur izključljivo ne služi, niti nima trdnega značaja, ampak se prodaja sproti za vsak slučaj tistemu, ki več da. Hodi torej s trebuhom za kruhom, in če kruha ni, ga išče po raznih potih. Njegova Vila je pripravljena služiti vsakemu, stresa za žepe razne ljudi ob posebnih prilikah, ob godovih, ob rojstnih dneh, ob ženitvah in možitvah, ob jubilejih itd. s pisanimi, pa tudi s tiskanimi deli svojega uma edino s tem namenom, da bi kaj padlo iz njih. Zato ima tudi natančen zapisek rojstnih dni in godov imenitnih oseb, po drugih zanje važnih rodbinskih izpremembah pa skrbno poizveduje, in težko mu katera uide. Politične barve tak literat ni nobene, ampak ceni vsakega človeka po tem, koliko je koristen njemu;

skuje danes tistemu slavospev, kateremu je par dni poprej, najet po njegovem sovražniku, skoval zabavljico; in se da porabiti še za marsikaj drugega, s čimer bi se pošten človek javno ne bahal.

Kdor misli, da tak literat pri vsej tej mnogostranski umetnosti dobro živi, se moti. Ljubljana je premajhna: le malo je ljudi, ki bi se radi dali proslavljati v slavospevih in v prozi po časnikih, in še manj takih, ki bi to proslavljanje dobro plačali. Dobrih dni šteje torej tak literat v letu mnogo manj kot slabih, ob katerih je vesel, če mu plača kak „mecen“ zajtrk, čašo vina ali vrček piva ter mu pomoli kako smotko, da si zopet priveže izstradano dušo. V javnem življenju pa nima skoro prostora — ali vsaj, če ga dobi, ga kmalu zopet izgubi. Do veljave se itak ne povzdigne, ne do politične, ne do socialne, še manj pa do pesniške in pisateljske, čeravno sam sebe zelo časti.

Pisatelja in pesnika se pa drži še nekaj, po čemer njegova dela šele dobe noge, in to je: *stavec* (*famulus literarius*). Mimogrede je bil že omenjen kot najsitnejša muha časnikarskemu uredniku, ki mu ne da miru ne podnevi ne ponoči. Živi le ob rokopisih, katerih njegov požrešni želodec nima nikdar preveč, in med katerimi skoro ni tako slabega, da bi ga ne mogel prebaviti. To opravlja stoje — kakor Izraelci, ko so zadnjikrat večerjali v Egiptu; zato je celo podoben štoklji, ki tudi malokdaj sedi. Izobražen je v političnih in v družabnih

zadevah mnogobolj, kot bi človek mislil, ne le zato, ker se ga hote ali nehote marsikaj prime od tega, kar je izpremenil s svojo umetnostjo iz pisanega v tiskano, ampak tudi raditega, ker vzame po storjenem delu v roke časnik ali knjigo in tako potolaži svojo radovednost in ukaželjnost.

Ne živi posamezno, ampak v družbi po takozvanih tiskarnah, kjer dela zase in za principala. Med stavci je več stopinj (šarž), deloma po starosti, deloma po stroki. „Rib“ nič kaj ne obraja, čeravno jih dela sam; ravnotako ne premnogih „popravkov“, bolj se mu prileže „špeh“. Časnikarske skrivnosti so mu dobro znane, ravnotako pisatelji, a vse take skrivnosti zna dobro varovati. Ako je pisatelj siten, utegne biti tudi on muhast. To zapazi pisatelj kmalu po stāvku, ker govori stavec le po črkah.

Drugače pa živi še v društvih, kjer si voli predsednika, blagajnika in odbor kakor drugi ljudje. Politične vere je dvojne: narodnjak ali nemčur (prusak). Prvi je po rodu Slovenec, drugi kopriva, iz tujega sem presajena, ali pa snetje, ki se je naredilo na domačem stebalu. No, nemčurski stavec se dobi le v eni tiskarni; tam pomaga spravljati na svetlo znane tri nemčurske liste, ki so vse prej nego deželi na čast. Razentega je stavec tudi radikalec. Marsikaterikrat mu pride iz ust beseda, kakršne nikoli ne stavi. Tako živi ta „joger Gutenbergov“ teden za tednom enako, dokler mu ne odrekó službe noge. Potem pa tudi njega položi smrt v „čoln“,

štirje možje ga „postavijo“ k Sv. Krištofu ter denejo v „makulaturu“, in tam bo ležal tako dolgo, da pošlje nekoč najvišji principal svoje „fante“ ponj, in takrat bo zadnja „korektura“ in tedenska plača.

Duhovnik.

(Dominus reverendus.)

Ne zdi se nam spodobno, da bi stavili na posvetni oder duhovnika v njegovem duhovniškem poslu, v vzvišenem njegovem poklicu kot dušnega pastirja in kot voditelja in učenika človeštva. Pač pa si ga smemo nekoliko ogledati zunaj njegovega dušnopastirskega posla, kadar odloži duhovniško suknjo in obleče navadno človeško ter gre med ljudi.

Od navadnega človeka, tudi od gosposkega, se razlikuje duhovnik že po svoji noši. Ni še dolgo tega, ko se je odlikoval po strogo črni obleki in po visokih škornjih, ki so bili podobni kanonom (odtod najbrže ime „kanonik“); zdaj je pa povečem že oblekel dolge hlače, in odločno črna suknja tudi ni več stroga zapoved. Le kakkega starejšega gospoda še vidiš v visokih, nalikanih škornjih; mladega le bolj redko. Pač pa je njegov obraz gladko obrit, lasje ne predolgi in noša vedno praznična. Kadar gre po ulicah, se mu odkrivajo ljudje — še celo taki, katerih duhovnik ne pozna. Otroci in ženske mu poljublajo roko, toda tudi ta navada se v mestu čimdalje bolj izgublja. Liberalstvo in

brezverstvo pač izprija lepe, stare katoliške navade. Vendar spoštovanje do duhovniškega stanu ne gine, čeravno kaže kak ostentativen liberalec ali izprijen gosposki pobalin svoje zaničevanje duhovniku s tem, da gre prav prevzetno mimo njega in mrmra še med zobmi kako kletev in besedo „far“.

V družabnem življenju zna biti duhovnik prav prijeten. Udeležuje se poštenega razveseljevanja in zabave, zlasti zdaj, ko se ne ogiblje tako skrbno javnega življenja, gostilen in društev kot nekdam in si včasih tudi vtakne med zobe na takih krajih kako „dolgo“ ali „kratko“. Po svoji dolžnosti in kot sin naroda je vsaj v srcu, če že ne prav očitno, naroden in zavoljo svojih vednosti, značajnosti in delavnosti koristen z besedo, s peresom in dejanjem naši pravični stvari. Raditega je trn v peti nemčurjem in mora slišati in brati marsikatero grdo zabavljico o sebi. Nemčurji ne morejo nikakor pozabiti, da nam je duhovnik največ ohranil domači jezik in s tem narodno zavest in da to še zmeraj dela z vidnim uspehom kot dober svetovavec odrastlim, kot učenik mladini in kot hraber branitelj katoliške vere. Srca je duhovnik večidel usmiljenega in zato vnet za vsako dobrodelno in človekoljubno napravo, za katero rad odpre svoj ne pretežki možnjček, pa dela zanjo tudi z besedo in peresom. Mnogo obče-koristnih ustanov je njegovo delo. Slovenskemu časnikarstvu in slovstvu je enako koristen: oboje podpira duševno in materialno. Sploh je

močan steber narodne stranke v Ljubljani, stori mnogo dobrega in zabrani marsikaj hudega. Ob volitvah, če ima volilno pravico, ga vidiš na naši strani.

Razločuje se v k o r a r j a, ki je rdeč pod vratom in bolj resnoben, pa vendar krene poleti včasih ob izprehodu na kak gostilniški vrt ter si privošči vrček Kozlerjevega piva, česar bi ne bil storil prej za noben denar; — potem v župnika, ki včasih ne gre volit, drugače je pa vendar narodnjak, — in v takega, ki še oboje to misli postati. To je takozvana dušnopastirska duhovščina pri cerkvah. Dalje so še profesorji v semenišču in po srednjih šolah. Teh se je že bolj prijel duh ponosnosti. Obraz jim ni vedno prijazen in jasen, ampak se utegne skrčiti v temne gube, iz katerih potem gromi in treska dvojke in trojke; — potem so k a t e h e t i po raznih drugih zavodih. Te imenujejo učitelji „kolege“, čeravno so učitelji le malo časa trgali hlače po šolskih klopeh; — potem vojaški duhovniki, penzionisti in beneficiati, o katerih se pa nič posebnega ne vé in ne sliši.

Omeniti je še očeta frančiškana (pater reverendus). V mestu pravijo pač tudi še drugim duhovnikom, zlasti kaplanom, samo „gospod Janez“, „gospod Jakop“, „gospod Fronc“ itd., vendar pristavijo ali pa vsaj vedo še njihov priimek, če jih vprašaš po njem. Frančiškan je pa sam zamenil krstno ime z drugim, samostanskim; priimek, to je rodbinsko ime, se mu je pa samo posušilo ter odpadlo, da malokdo še ve

zanje. Ker je patrovo samostansko ime latinsko ali grško, zato ni prav gladko za navadnega neizobraženega človeka; sliši se pogosto „pater Gamelik“, „pater Kalister“ itd. To pačenje imen se pa ne godi iz hudobije, ampak le iz nevednosti. Tudi v Ljubljani ima frančiškan veljavo in je zelo koristen v cerkvenem, pa tudi v narodnem življenju; če ima volilno pravico, pride neustrašljivo volit narodnjake. Zato nemčurji tudi „kutarja“ ne marajo in ker drugega ne morejo, se jeze v svojem časniku nad „vednim zvonjenjem“ v frančiškanski cerkvi, posebno pa še nad porciunkulo.

Duhovniškemu stanu se prišteva tudi semeniščnik ali duhovniški pripravnik. (Praeparandus semi-reverendus.) On preživi desetmesečna leta svojega pripravljanja paroma, to je: po dva in dva semeniščnika bivata v ozki sobici ob knjigah in ob suhem kruhu. Po ta kruh pa leta še šolska mladina, berači in beračice, kakor čebele na kostanj po med. Kosijo in večerjajo pa semeniščniki skupno tako dobro, kakor se primerno zdi kuharici. Vendar ni misliti, da bi bil kdaj bival v ljubljanskem semenišču tisti kandidat, ki je rekel, „da bi ne bilo greh, v sili krstiti s semeniško juho“; vsaj mi nismo slišali nobene pritožbe o jedi in pijači. — Za duševno in telesno razvedrilo ima semeniščnik večkrat na leto po nekaj dni počitka, ob koncu leta po hudi izkušnji pa velike počitnice, ob katerih se razide po svetu in se razveseljuje vsak po svoje. Ob urah, odločenih učenju in premiš-

ljevanju, so pa vrata do njegove sobe zaprta že spodaj; vun smejo pa semeniščniki le paroma ali v večji družbi. Saj je pa tudi semeniščnikova obleka tako urezana, da ne mara v nji mnogo hoditi po mestu, ker vé že vsak otrok, kaj je v nji, in ljudje, ki grdo gledajo duhovnika, tudi semeniščniku ne kažejo preprijaznih obrazov. Vobče je pa semenišče vseučilišče; med belim zidovjem po ozkih sobicah biva marsikak mladenič, ki že zdaj dela vso čast stanu, kateremu se je bil posvetil in za katerega se pripravlja. To pové tujcu tudi napis „Virtuti & Musis“ nad vratmi semenišča, kjer stražita ob strani dva prava orjaka, da se v tej hiši res nahaja to, kar napis obeta. Le škoda, da goni sedanja, duhovniškemu stanu jako neugodna vojaška postava in čimdaljebolj se razširjajoči „liberalni“ duh preveč naših mladeničev drugam, premalo pa v to hišo, iz katere ima dobivati naš narod svojih vodnikov v časnem in za večno življenje.

Zasebnik.

(Homo privatus.)

Kakor kaže že beseda, živi tak človek le zase, ne pa za druge: pač pa žive drugi zanj. Prišteva se med tiste vrste ljudi, ki so se odpovedali težavam vsakdanjega življenja, in za katere dela le še denar. Če ima zasebnik še kaj težavnega na svetu, je to računanje obresti, bra-

nje kurzov in striženje kuponov; to zadnje pa le kvečjemu po enkrat na mesec. Kako je prišel zasebnik do premoženja ali premoženje do njega, to nikogar ne briga; preteklost se dandanes tako lahko pozabi. Pač se kak hudoben jezik še tuintam spominja, da ta zasebni mož ni prišel bogat na svet, in da tudi ni podedoval bogastva. Ljudje nevoščljivega značaja in dobrega spomina pa vedó še pripovedovati o kaki „dobri kupčiji“, ki jo je ta in oni naredil s cesarskim érarom, ali o „svinjski sreči“ pri prepovedani igri, ali o barantijah, kakršne se zde neumnemu poštenemu človeku goljufije; morda celó o kakem dobitku v loteriji; celó slišati je, da ima ta in oni zasebnik na vesti marsikaterega nesrečnega človeka; da je spravil na beraško palico to ali ono rodbino, to in ono pa ob dedščino. Nekateri ljudje še vedo povedati, da je bilo nekdam le to njegovo, kar je zakrivalo njegovo nagoto, in da si premoženja ta in oni zasebnik ni pridobil po pošteni poti, z delom rok in uma, ker je prekmalu obogatel — toda dokazati vsega tega nihče ne more: pravica pa sodi le po dokazih. Kaj se zasebnik zmeni za tako zavidanje! Kaj mu more pošten revež! Zaničuje ga bogataš, ker si revež v vsej svoji poštenosti ni pridobil drugega kot to, da se mora boriti za vsakdanji kruh, in še ne ve, kaj je kupon, in čemu se razglašajo denarni kurzi po časnikih.

Iz povedanega je razvidno, da ima marsikateri zasebnik jako temno preteklost, da sam

ne mara gledati vanjo nazaj. Morda je videl že celó kako ječo odznotraj in užival vsaj par let prijetnost samostanskega življenja v njej. Toda čas in denar vse izbrišeta, in zdaj je zasebnik le to, kar je, ne pa ono, kar je bil. Svojega prijetnega življenja si še celo ne greni z ženo, ali če jo je že prej priklenil nase, navadno nima otrok. Samotno življenje si krajša s psom. Tega jemlje s seboj na vse kraje, tudi v gostilne in kavarne, kjer dela nadlego drugim ljudem in straši otroke. Žena zasebnikova pa si nabavi maček cel harem in da vsaki ime. Prave omike pa tak zasebnik nima — čemu li? Saj mu jo nadomesti denar, in dandanes je omikan vsakdo, kdor ima denar, da lahko udari na žep. Zato zasebnik tudi ni vljuden — čemu? On ne potrebuje nikogar kakor le blagajnika, ki mu menjuje kupone, in bankirja, ki mu preskrbuje obligacije.

Vendar utegne biti zasebnik tudi dobrovoljen, če se ne obrneš do njegove mošnje. Usmiljenja pa njegovo srce ne pozna. Prej boš izbil vodo iz skale, kakor iz njega še tako majhen znesek, ako mu ne daš dobrega poročstva. Na „brado“ ali na golo poštenost zasebnik nič ne dá; saj vé samposebí, koliko je vredna poštenost in kaj se pridobi z njo. Politične vere pa navadno nima nobene; njegovo berivo je kurzni in jedilni list: vse drugo mu je godlja, in včasih se še celó javno norčuje z ljudmi, ki se pogajajo za ta ali za ona politična načela. V tem je že popolnoma podoben Judu, ki mu je tudi

domoljubje čisto neznana reč. Kjer ni nič prijeti, tam pač zasebnika ne dobiš.

Če te vrste zasebnik ni koristen človeštvu, je pa zasebnik druge vrste naravnost škodljiva sesavka, ki pije ljudem kri brez razločka, brez usmiljenja, in če more, tako dolgo, da je zgrabljeni revež popolnoma izsesan, nič kot suh meh. V navadnem življenju se imenuje taka roparska žival o d e r u h. Svoje mreže ima nastavljene tako, da se človek ujame vanje, da še tega koj ne zapazi. Ko je pa v njih, pa priteguje oderuh in priteguje tako dolgo, da se revež ne more nikdar in nikakor več izkopati iz njih. Čim huje se napenja, tem trdneje se zamota. Tedaj ga pa zgrabi človeški polip in ga dere, stiska, tlači in sesa, dokler je kaj v njem. Usmiljenje je pri Bogu, pri oderuhu ga ni. Vzame revežu zadnjo srajco, vrže otročiča iz zibelke in mu vzame plenice in poveje, in če bi smel, bi reveža še na meh odrl in prodal njegove kosti v fabriko. To dela oderuh po obrestih, ki so večidel višje od posojila, nikakor pa ne pod 60 od 100, večkrat pa utegnejo zrasti celo do 120 od 100. Na videz je tak „zasebnik“ popolnoma pošten; tudi sodnija mu ne more do kože, odkar je odpravljena postava zoper oderuštvo; goljufijo mu je pa pri vsem tem tudi težko postavno dokazati. Naj ga preklinjajo odrti, kaj to njega briga! Saj ima o usmiljenji in poštenju toliko pojma kolikor volk o neumrjočnosti človeške duše.

Ko zasebnik — ta in oni — ne more več živeti, se vleže in umre — pač s protestom, za

katerega se pa smrt tako malo briga, kakor se je on prej brigal za prošnje revežev. Kar je nagrabil, pa ostane drugim ljudem, ki se večkrat tepo za dedščino. Božjega blagoslova pa tak denar nima: raztroši se navadno med ljudi še prej, nego je pozabljeno ime rajnega, torej v mnogo krajšem času, kakor je bil nabran. Če se pa zasebnika potem kdo še spominja, se to godi ne z molitvo, ampak s kletvijo. Zemlje nad njegovo jamico ne zmoči nobena solza žalosti ali hvaležnosti, pač pa se dediči večkrat že od pogreba gredé stepo za zapuščino.

„Lev.“

(Puer arrogans vel simius immitans.)

Odkar Ljubljana toliko napreduje v nemurstvu in liberalstvu, kolikor v konkurzih, je čimdalje manj živali te vrste v Ljubljani in kar je še videti, je že tudi bolj podobna rimskim grobovom — kakor znano — zunaj pobeljenim. Vendar se te posebnosti še nekaj vidi; zato se izplača, da si jo nekoliko natančneje ogledamo.

„Lev“ je beseda, iz tujega k nam prinesena. Saj tudi početje „leva“ ni domače, ampak je le posnemanje neumnih in škodljivih tujih šeg. Tak „lev“ je ponavadi srečni sin kakega očeta, ki je bogat na denarju, a reven na duhu. Študira pa tak sin po pravilu: „Čemu si bom ubijal glavo z učenjem, saj je moj oče dosti bogat“. Zato je vseučilišče „levovo“ kvečjemu Mahrova trgovska

šola. To dopolni še pozneje s tem, da se priuči jahanju, vozarjenju, biljardiranju, streljanju, kvartanju, pijančevanju in uprizarjanju neslanih burk z natakamicami. Očetovega nadzorstva — če še ima starše — se pa tak fant mnogo prej iznebi kakor drugi mladeniči; ko je prestopil 20. leto, je že popolnoma samsvoj. Denarja mu ne manjka; če ga ne dá oče ali mati, ga dá pa kdo drugi za dobre obresti. In tako se „lev“ res postavlja povsod, da se drugi ljudje preko njega kar sramujejo. Na javnih izprehajališčih ga vidiš našemljenega po najnovejši modi. Tam si ogleduje ter kritizira ženstvo po svojem okusu. V kavarni pije najdražje pijače in kadi najdražje smotke; v gostilni se pa dela s svojimi manirami kolikor mogoče neprijetnega drugim ljudem z neslanimi opazkami in se vede, kakor bi bil ves svet njegov. Njegov pogovor je o meščanskih dekletih, o kletaricah, o igravkah, o konjih, o psih in celo o lovu, akoravno je ta pogovor tak, kakor pogovor slepčev o barvah. Ne spoštuje pa tak „lev“ nobenega stanu. Sploh se mu vidi, da je premalo okusil očetovo šibo. Na njem bi se dala razbiti brez vse škode še debela butara leskovih šib, in brezovo olje bi mu bilo jako koristno. Vendar spoštujejo — vsaj na videz — tudi „leva“ taki ljudje, med katere trosi denar. To so: igravci, gostilničarji, natakarji, fiakarji, krojači, čevljarji, brivci itd.

Akoravno horizont „levovih“ vednosti ni ne širok, ne visok, je vendar zelo izurjen v

eni reči, namreč v zapeljevanju deklet. V tem bi skoro lahko naredil maturo. Pomaga mu pri tem nekaj ime, več denar in največ ženska slabost, ki se da speljati na led po imenu in denarju in s sladkimi besedami. Toda „zmota je kratka, kes je pa dolg“; zapeljano revše se potolaži, če je sitno, s tem, da dobi vrhu že prejete zlatnine in svile še par stotakov in — za njim pride drugo na vrsto. Tako je „lev“, star komaj nekoliko čez 20 let, že izkušen v vsem, kar more dati življenje človeku.

Za druge — delavne — ljudi bije ura počitka ob devetih, desetih ali vsaj o polnoči. Za „leva“ pa ne; kajti od česa bi počival, če ni ves božji dan nič delal? Po polnoči se začne pravzaprav njegovo življenje. Takrat ima rad, če se mu pridruži kak mlajši častnik ali lahkoživec višjega stanu. Šele zgodaj zjutraj, ko zvoní pri frančiškanih k prvi maši, tava domov. Navadno se mu pozna po hoji, kaj je dotja počel. Nasledki takega življenja pa tudi ne izostanejo. Če ne zapravi premoženja, se pa konča na duhu in na telesu; največkrat pa se mu primeri oboje. Kadar se mu posuše vreli, iz katerih je zajemal zaklade za [tako življenje, se izpametuje ta in oni in se poprime koristnejšega življenja, če ima še toliko telesnih in denarnih moči. Marsikateri pa tudi maloslavno pogine. Prime se ga jetika, in prekmalu zakrije tiha jamica njega in njegove grehe; škode pa — npravne in materialne, po njem storjene — seveda nihče ne popravi.

Privatni uradnik.

(Minister sine portefeuille.)

Rojen privatni uradnik ni za to, kar je; ampak v mladosti je imel sanje o lepi prihodnosti. A kar nenadoma se mu je kaj pokazilo — to ga je vrglo na suho, kjer se je pobral kolikortoliko potolčen in pomazan. Potem se je pa po moči osnažil od padca in se ozrl po kakem drugem prostorčku, kjer bi se dalo dobiti zatišje zoper burjo življenja. Marsikateri privatni uradnik je pa vendar tudi videl že boljše čase; a deloma po svoji, deloma pa po drugih krivdi, morda celo po nenadni nesreči je bil vržen s svojega tira, v katerega ni mogel več nazaj. Tako najdeš v tem stanu prav različne ljudi; ta je bil trgovec, a nekega dne so mu zaprli štacuno in pribili velik bel list na njena vrata; oni je bil javni uradnik v lepi službi s primerno visoko plačo, a nekega dne je prišla komisija in — — prihodnji mesec ni bilo več naročeno na kasi, naj mu izplačajo mesečnino; tretjemu je bingljala že častniška sablja na strani, pa nekega dne je slekel vojaško suktnjo in oblekel prej malo čislano civilno; četrtega si videl šopiriti se po salonih in vozariti ter jahati po mestu, toda čez nekaj časa so prišli upniki in so mu prodali vse do onega, kar je imel na sebi; peti je bil morda celo že v višjih študijah, v duhovniškem semenišču ali na vseučilišču, pa segla je vmes usoda in mu zagrabila prihodnost na tej poti proti postavljenemu cilju, in on je obtičal

tam, kjer je zdaj — sploh: skoro ne enega ne dobiš, kateremu bi bil njegov sedanji stan namen in cilj že izkrajaja, in ki bi ne bil nikdar nameraval, postati kaj drugega, kakor je zdaj.

Služba privatnega uradnika se v nobenem oziru ne dá primerjati s službo javnega uradnika ne po plači, ne po delu, posebno pa ne po gotovosti. Javnemu uradniku priraste vsakih 365 dni novo leto kakor jelenu nov vršiček na rogovilah; dalje ko služi, večja je njegova plača, in kar je glavna reč: kadar je doslužil na naravni ali nenaravni način, gre v pokoj in potem dobiva plačo, čeprav nič več ne dela. Zato se starih dni ne boji, saj raste z leti tudi njegova vrednost. Privatni uradnik je pa z vsakim letom manj vreden. Plačuje se mu le delo brez ozira na leta. On ne hodi samo v pisarno, ampak mora res tudi delati vse, kar pride na vrsto. Sitnih zadev ne sme odlagati ali jih celo devati „ad acta“. Če pa kaj pregreši, ni dolge disciplinarne preiskave; tudi se mu taki grehi ne pomečkajo, ampak kar vstati mu je in iti — na njegov prostor pa pride drugi, in vse je zopet v starem teku. Namesto pokojnine dobiva privatni uradnik včasih še kakih par mesecev Žabjeka. Ko pride opran vun, si išče nove službe in jo navadno tudi dobi, če ni preveč razvpit. Njegov novi gospod zatisne oko in pozabi, ker vé po raznih izkušnjah, da brez greha ni noben človek. „Wer niemals einen Rausch gehabt, der ist kein rechter Mann,“ pravi Nemeč.

V javnem življenju navadno privatni uradnik nima visoke stopinje. Vendar utegne biti tudi

tu jako koristen, ali pa tudi kolikortoliko škodljiv. V obilnosti tak mož ne živi; pač pa mu gre včasih zelo trda. Zato se v političnem mišljenju tudi ravna večidel po svojem gospodu. Ker torej ta stan ni tako zapeljiv, da bi vabil k nam tujce, dobiš v njem mnogo več domačinov kot tujcev — nekoliko pa tudi zavoljotega, ker je pri nas sedaj tak sistem, da se dobé za tujce že boljše službe, v katerih ni treba znati slovenski. Vobče je pa privatni uradnik mučena stvar, ki dela le bolj za druge kot zase.

Tudi ta uradnik se deli v več vrst. Od teh pa živita v Ljubljani v večjem številu le dve, ki naj bosta zato tudi tu nekoliko postavljeni pod luč.

1. D o k t o r s k i p i s a r. (Scriptor diurnus.) Živi po pisarnah odvetnikov in beležnikov (notarjev) pod skupnim imenom „pisarniško osebje“, le da nima številke, ampak vendar še svoje ime. Nekateri ima pa še celo pri „chefu“ naslov „gospod“. Tak je navadno ali kak starejši ali zmožnejši pisar, to je: sposobnejši za namen pisarne: kolikor mogoče naglo mnogo zaslužiti za gospoda. Delo pisarjevo je večidel prepisovanje. Za to je odgovoren le svojemu gospodu, drugim ne. Pri tem se mu pa nič ne zdi škoda papirja, ker ne piše na svojem. Tudi je njegov prepis težkokdaj tako popoln, da bi šel kar lahko v tisk. Tega tudi treba ni, kajti uradi, za katere je spis namenjen, tudi ne pišejo tako, da bi se za njimi kar lahko tiskalo. Razen svojemu gospodu pa služi pisar še drugim ljudem, ki imajo

opraviti s sodnijami in z uradi, pa se boje advokatov in notarjev, mislé, da bo „gospod šribar“ bolje opravil. To se pa godi le zunaj pisarne in se imenuje „zakotno pisarstvo“ (Winkelschreiberi). Koristno je to pisarstvo le v tem oziru, ker pripravi lahkoverne ljudi do prepričanja, da je vendar ne le boljše, ampak tudi ceneje iti v odvetniško ali beležniško pisarno s pismi, s tožbami, s pritožbami in prošnjami. Cesarski uradi sicer vsi pisano gledajo tako zakotno pisarstvo in mnogokrat je tak pisar kriv, če se kaka reč zavleče ali celo neugodno izteče za „stranko“.

— Pri vsem tem svojem obilnem in mnogostranskem opraviu pa ne pride tak pisar (z malimi izjemami) ob golem zaslužku od peresa do količkaj brezskrbnega življenja. Zato teka še tudi s sivimi lasmi in po 50 letni službi v pisarno; smrt ga ne dobi v pokoju, ampak mu vzame pero iz rok, in ko je pri Sv. Krištofu, se ga spominjajo le njegovi bivši sodelavci, svet pa ne. Marsikaterega pisarja pa najde smrt tudi kje drugje, ker stradanje in nestanovitno življenje ni posebno ugodno za to, da bi človek čakal visoko starost. Če pa vendar kateri pride do kakega premoženja, trdijo hudobni ljudje, da si ga ni pridobil po pravici. Spoštovanja uživa pisar največ od kmetiškega stanu, ker je kmetu vsak „doktor“, kogar vidi v pisarnici s peresom v roki — posebno, če se kolikormogoče zadere nad njim.

2. Zavarovalni agent. (Musca molest.) Naredi se zavarovalni agent večidel tako,

kakor je bilo sploh rečeno o privatnem uradniku; zato je tudi skoro vsega zmožen. Ta stroka je „pribežališče grešnikov“ vseh stanov. Vendar s tem ne bodi rečeno, da bi bila ta stroka le za sleparje, kajti izkušnja uči, da je med takimi agenti marsikateri tudi res pošten, tako da sam verjame to, kar obeta drugim. Njegova misel je pač ta, da se dá vsaka škoda popraviti, vsaka rana zaceliti z denarjem, pa ne z njegovim. Zato ti obeta denar za smrt, za starost, za nesrečo po bolezni, po toči, po ognju — sploh za vse, kar se ti more pripetiti, dokler si živ, in še celo po smrti. Ker je pa človeštvo dandanes — to je proti koncu 19. stoletja — še zmeraj tako trde glave, da ga je le težko prepričati, kako dobro bi bilo zanje, če bi zavarovalo sebe, ženo, otroke, konje, vole, krave, osle, prešiče, mačke, miši — sploh vse, kar je in ima — zoper ogenj, točo, smrt, doživetje itd. ter znosilo vse, kar ima, za „premije“ v zavarovalnice, je treba agentu še prav posebnega daru zgovornosti, da naredi samsebi kaj „premije“, društvu pa pridobi novih zavarovancev. Teh bi seveda imelo društvo najrajši toliko, kolikor je ljudi na svetu. Zgovornost agentova je res čudovita. Če le nisi za resnico popolnoma gluhi, te bo prepričal, da društvo, za katero on dela, ni nič drugega kot družba usmiljenih bratov, ki žele razdeliti svoje premoženje med nesrečne ljudi: dobička pa da ne išče nobeden — Bog varuj! Tudi agent je le misijonar, kateremu se ti smiliš, ker nisi še prišel do spoznanja, kako brez skrbi

boš živel potem, ko boš zavarovan. Morda te bo celo prepričal, da brez „police“ na življenje ne moreš v nebesa. Sploh se ti vidi agent tako dobra in usmiljena duša, da misliš, kar v žep bo segel in ti bo pomolil vsaj par stotakov samo za to, da se s svojim podpisom udeležiš vseh dobrot, ki jih uživajo zavarovanci njegove družbe. Pa kaj! To je le skromen oris agentovih zmožnosti. Če bo agent to bral, bo rekel: „No, ta človek, ki samo toliko vé o meni, bi si z zavarovanjem ne zaslužil niti za tobak.“ Agentovih postranskih namenov namreč ni treba vedeti nikomur. Zato ne bomo hodili dalje za njim po teh njegovih potih, ampak si ga bomo ogledali le še nekoliko od druge strani: v javnem življenju.

V javnem življenju se agent kolikortoliko „dela“, kajti od njegove veljavnosti je zelo odvisno tudi zaupanje do njegove „banke“. Saj je pa tudi že po svojem naturelu bolj nagnjen k bahariji nego k skromnosti, zato bo rajši več kazal nego ima, kakor pa skrival kaj, kar ima. Pri ljudeh pa, ki ne živijo ob zavarovalnicah, nima agent prav velike veljave. Še polovico tega mu ne verjamejo, kar govori. In če se vozi danes v kočiji ali meče desetake in še debeljši drobiž okrog sebe ter ima na sebi kilo zlata, pravijo ljudje: „Saj to ne bo dolgo trajalo, ga bo kmalu minulo.“ In res uči izkušnja, da ga večinoma kar naenkrat zmanjka, in če ga pozneje kje vidiš, ni o nekdanji krasoti in mogočnosti prav nič več na njem. „Banka“ ima pa potem v letnem računu pri njem „k dobremu“ večji ali

manjši znesek, za katerega pa ne dá ne ona, ne jud vinarja. Včasih mora agent zavoljotega še celo v temnico, čeravno nimajo „banke“ navade preganjati svoje služabnike po sodnji, ker so za svoje dobre ime jako skrbne, in tudi vedó, da se tudi z zaporom ne dá nič stresti iz človeka, ki nič nima. Le malokateri agent ostane trden na svojem mestu. Takemu se pa posreči, da pride tudi v javnem življenju do kake veljave. V političnem ima pa tudi tuintam kako besedo; utegne priti celo v kakem društvu do odbornika itd. — Agent se deli v narodnjaka in v nemčurja. Agent-narodnjak se kaže sam — in po svojih podložnih, če jih ima — včasih jako koristnega zavoljo svoje zgovornosti in gibčnosti. Oboje si je pridobil po svojem opraviilu, ker ima mnogo občevati z ljudmi raznih stanov. Drugi — to je nemčur — je pa tujec ali renegat, torej po vseh svojih lastnostih narodnosti kolikortoliko škodljiva žival. Zato se ne izplača, da bi si ga natančneje ogledovali.

Prej je bilo obojega več v Ljubljani, toda odkar se je doba tujega in domačega „švindelejna“ podrla, se izdatno zmanjšuje tudi njegovo število.

Predmeščan.

(Civis popularis.)

Meščán (civis nobilis), ki biva v mestu, t. j. v tistem delu, ki se je pred novim razdeljenjem Ljubljane imenoval „mesto“, je bil že

popisan med dosedanjimi slikami. Spada namreč med ta ali oni stan prebivavcev takozvane „boljše“ vrste, ki se nosi bolj gosposko. Tudi po predmestjih je najti meščana vsaj nekoliko; vendar biva po teh vnanjih delih še neka posebna vrsta ljudi, ki se zelo razločuje po noši, šegah in vedenju od gosposkega meščana — zato se spodobi, da si tudi to vrsto nekoliko natančneje ogledamo.

Od „gospode“ je razločiti takoj predmeščana na prvi pogled. Že postave je naravnejše, krepkejše; kaže se, kakor ga je Bog ustvaril. Njegova obleka je napol kmetiška, napol gosposka, torej polovičarska; nase ne obeša dragih, pa kot pajčevina tankih cunj tujega pridelka; njegova noša je sploh še bolj domača. Vedenje predmeščana ni pariško-fino, ampak moško, človeški vrednosti pristojnejše kakor gladko, hinavsko meščansko. Prijazen tak predmestnik ni, prej robot; tudi ob žep se zna potrkati, če je v njem kaj, kar ima cvenk. Gosposkega meščana ceni predmeščan po njegovi vrednosti, ne po tem, kakor se kaže. Posel predmeščana je različen; skoro vsak dela bolj z rokami kakor z glavo, ker je predmeščan poljedelec, obrtnik, trgovec, rokodelec, voznik, ribič itd. Zato se ne odlikuje ob delavnikih ne po praznični obleki, ne po postopanju po izprehajališčih; po gostilnicah in kavarnah ga tudi ni videti — kvečjemu le zvečer še semtertja; v gledališče pride le k slovenskim igram. Razentega se udeležuje ljudskih zabav, n. pr. če je v Ljubljani

kak „cirkus“ ali kaka druga komedija. Če začne podnevi ob delavnikih preveč zahajati v krčme, pride v slabo ime, in „boben“ ni več daleč od njega. Ves drugačen je pa ob nedeljah. Takrat pokaže tudi on s svojo družino, da ni berač in da si tudi lahko privošči kaj nenavadnega; par litrov mu ne dé nič. Ravnotako si gre ogledat v praznični obleki mesto; če je tobakar, si vtakne med zobe viržinko in krene v kako gosposko gostilnico. In prav ima: saj je tudi on gospod — mnogo gorši od kakega gosposkega postopača, ki mu je vsak dan nedelja, da le jé in pije, ne dela pa nič. Kadar gre predmeščan s svojo družino po gosposki navadi v okolico, so krčmarji mnogobolj zadovoljni z njim kakor s kakim gosposkim meščanom, ki pripelje svojo drobnico večidel pit le vodo.

Hiša predmeščanova je znotraj bolj podobna kmetiški; ravnotako vse šege: zvečer se skupno moli „roženkranc“, potem gre vse spat, in zjutraj zopet petelin vse spravi na noge. Pri marsikaterem predmeščanu se pač že začenja nositi vsaj ženska mladina gosposki; a to se vobče ne obraja, ker izkušnja uči, da predmeščanska dekleta z gosposkim klobukom in z visokim „šinjonom“, v katerem je polovico tujih las ali celó živinske dlake, niso ne za gospoda, ne za kmeta. Zato gledajo sosedje take odpadnice postrani, in če se začno smukati škrici okoli njih, jih domači fantje kaj kmalu izbrišejo izmed deklet — in ker navadno tudi gosposki popusté take „frajlice“, ko so se jih zadosti nagledali,

ostanejo slednjič brez ženina. „Svoji k svojim“ — to je pregovor predmeščana, in tega se drži trdno kakor svoje vere.

Akoravno je zdaj tudi predmeščan pridejan mestu, se šteje vendarle bolj med kmete; tudi ima predmestje bolj vaško podobo. Zvečer se hladi in počiva od svojega dela vsa predmeščanova družina pred hišo — posli se skoro ne razločujejo od domačih —, podnevi pa vidiš manjše otroke igrati in se pojati bose, gologlave, sploh oblečene kakorkoli. Le toliko je razločka med predmeščanom in kmetom zunaj mesta, da je gospodar „foter“, gospodinja pa „muter“, čeprav nimata nič otrok; sinovom pa se pravi „fantje“, hčeram pa „dekleta“ — kakor na kmetih. Razen prvih dveh besedi se pa ne sliši v hiši nemščine; večina je še ne razume ne. Le kdor ima veliko opraviti z gospodo, je zna toliko, da jo govori, kakor bi klepal koso. Vendar tudi slovenski jezik pri predmeščanu ni več ne lep, ne čist; nemška kultura ga je že toliko izpridila, da je tak kakor jezik znane „Rešpehtarjeve kuharice“ v „Brenceljnu“. Na drugo stran pa je tudi čutiti in videti dobri sad slovenske literature. Po predmestjih se pridno beró slovenski časniki in knjige, in ker predmeščan in njegova družina rada občujeta z narodnjaki, se ljuljka nemčurske kulture tudi tu vidno trebi; zlasti pri mladini je to čutiti. Sploh se prava domača omika med predmestniki čimdaljebolj širi; zato tudi ni več takih pretepov, o kakršnih je bilo večkrat slišati nekdam. Le tupa-

tam se še pripeti kakemu sitnemu „škricu“, da se mu včasih posveti v pozni noči domov, pa tudi to le, če je tega kolikortoliko potreben, ali če so svetilničarji sami nekoliko preveč razsvetljeni po vinu, pa imajo še zavoljo kakega dekleta posebno piko na „škrica“.

Politične vere je predmeščan čisto narodne, tako da je nemčurje kar strah pred njim. Redkokje dobiš še kakega omahljivca, ki sam ne vé, kaj je, in ki potrebuje pri volitvah še posebnega dregljaja, da gre volit. Še redkejši je tak, ki voli nemčurje; tak je tujec, ali pa so mu po nemčurski stranki tako zvezane roke, da si nič ne upa in ne more kreniti na narodno stran. Vsak predmeščan pa, ki se kaj briga za to, kar se godi po svetu, je naroden, in ker je večidel volivec III. razreda, pomaga narodnim kandidatom o mestnih volitvah do sijajne zmage. On je vzrok, da ne morejo priti nemčurji v tem razredu iz blamaže in da morajo svoje kandidate nevoljene nazaj spravljati v omarico. Splošna poštenost in narodnost se pač pri nas ne dasta ločiti druga od druge; predmeščan pa je pošten človek, zato tudi naroden. Za renegastvo ne daje mnogo semena, čeravno se marsikateri tudi potuhne ob volitvah, zlasti, če je v višjem razredu. Tak predmeščan je pa že kolikortoliko oblizan po nemčurski kulturi, da se mu včasih meša v možganih, in da misli, da ga bo vrag vzal, če bo volil Slovence.

To so splošne lastnosti ljubljanskega predmeščana. Med sabo pa se loči predmeščan še v

Šenpeterčana, Poljanca, Krakovca in Trnovca; druga predmestja ne veljajo toliko, ker so premajhna. Krakovec in Trnovec sta imenitna zavoljo ribištva in vrtnarstva: onadva oskrbujeta mesto s postnimi jedili in z zelenjavami. Z umetnostjo in s pridnostjo pridelata na par krajcih zemlje toliko, da se človek kar čudi. Šenpeterčan in Poljanec pa skrbita bolj za mesne jedi, zato je tu največ mesarjev. Po šegah in nošah sta prva in zadnja dva med sabo zeló različna, pa tudi po govorici se razločita. Prva dva sta vobče še bolj pridržala staro posebno nošo; zadnja dva pa nimata v noši nobene posebnosti več. V govorici imata Krakovec in Trnovec neko posebno napako, ki se nikjer drugje ne najde, in ta je, da izgovarjata prvi in četrti sklon ženskega spola enako, n. pr. „To je moja žena, — ali si videl moja žena?“ Ta napaka je tako globoko vkoreninjena, da se je še celó bolj izobraženi Krakovci in Trnovci ne morejo odvaditi. So pa še druge razlike med temi predmeščani, pa se nam ne zde tako bistvene, da bi jih tukaj pretresali nadrobneje. Sploh se sme reči, da je predmeščan še zmeraj jedro narodnjaka in poštenega možaka!

Raznoterosti.

(Diversa.)

V ta oddelek uvrstimo nekaj drobnejših stanov, ki niso sicer toliki, da bi sami zase dajali Ljubljani posebno lice, vendar. pa jih zapaziš

v javnem življenju, ker tudi mešajo svet kolkortoliko. Naj bodo torej tu naslikani vsaj z nekaterimi črtami.

1. Voznik ali fiakar. (Homo equestris.) Zaredil se je fiakar po splošnem napredovanju človeštva in živi ob ljudeh, ki mislijo, da človek nima nog le za hojo, in da štiri noge prej kam pridejo kakor dvoje nog. V Ljubljani fiakar še ni star; še plinova svečava je starejša od njega. Fiakar je mogočen vladar svojega konja in kadar sede na svoj prestol — v eni roki vajeti, v drugi bič, ki je pravo njegovo žezlo — ne trpi od svojega podložnika nikakršne opozicije. Tega štirinogatega podložnika, čeravno ga uporablja za svoje samopridne namene, pa vendar tudi redi, ga varuje kolikormogoče prehudega trpljenja in stradanja, ker fiakar vé, da je blagor tega podložnika v ozki zvezi z blagrom njegovega vladarja. Vranec fiakerjev je pa tudi pohleven podložnik; veselje do opozicije ga je večidel že minulo, ker je že zrelejše starosti. Morda je imel nekdam lepše dni; morda je nosil na svojem hrbtu generala ali druge višje častnike — in če tega ne, vsaj bogate ljudi, ki so se bahali z njim; morda je imel nekdam tovariša enake barve, misli in plemena in je bil s tem vstric krasno opravljen in okinčan, s prevzetnim kočijažem, pa vprežen pred nalikano kočijo, v kateri se je vozila velika in bogata gospoda; morda so brenčale okrog njega že kanonske krogle, a on se ni strašil strela in hudega pokanja — sploh, njegove „memoire“

utegnejo biti prav mikavne : marsikatero skrivnost bi nam vedel razkriti. Toda padal je od stopnje do stopnje, in z vsako je postala njegova vrednost manjša, in zdaj je vesel, da ima še to službo, v kateri premišljuje minljivost vsega posvetnega in nehvaležnost človeško. Morda pride odtod še v kako drugo službo, preden zapade konjedercu — gotovo pa ni ; vsekako pa bo njegova nova služba še nižja in težja, zaslužek in piča pa še slabši od te. Prihodnosti se mu torej nikakor ni veseliti ; to vé in zato je ves melanholičen, kadar jo premišljuje na svojem mestu tiho stoječ vprežen pred vozom. V tem premišljevanju se ne dá motiti po svojem gospodu, ki se zabava s tovariši po svoje, dokler ne pride kdo, ki zmoti oba v taki zabavi ter spravi njega v tek, onega pa na vzvišeni „prestol“.

Drugače je pa fiakar popolnoma podoben vsakemu drugemu človeku, in bi bil tudi lahko kaj drugega. „Dela“ le za gotovino ; krede ne pozna in na upanje vozi le tako dolgo, dokler „pasažir“ ne gre z voza. Omikan je pa fiakar toliko, kolikor se mu zdi potrebno ; šolska izpričevala tu nič ne izdajo. Izobraženost si je pridobil večidel le po izkušnjah ; uma pa je vendarle jako bistrega, spomina dolgega, da pomni leta in leta, če si mu kdaj plačal vožnjo dobro ali slabo. Vse občinstvo deli fiakar v dve vrsti, namreč v take, ki se vozijo, in v take, ki se ne vozijo, torej dajó več zaslužka čevljarju kot njemu. Ti zadnji so mu takorekoč

škandal človeštva; prve pa deli zopet v „fajn gospode“, ki ne „glijajo“ naprej, ampak sedejo kar v voz ter potem plačajo toliko ali pa še več, kot on zahteva; in v „umazance“, ki plačujejo le po tarifu in bi se za 10 kr. radi peljali do konca sveta. Sirov pa ljubljanski fiakar ni, vsaj v obraz ti ne zabavlja; svojo sodbo o tebi izreče šele, kadar si že odšel. Ker ima opraviti fiakar z raznimi ljudmi, vé tudi marsikako skrivnost, katero pa ohrani zase, če misli, da mu bo to koristno. Praznika pa nima fiakar noben dan: nedelje in prazniki so njemu najhujši delavniki. Zato take dneve in pa predpustom, ko nori ves svet, poskočijo njegovi kurzi. Državne postave o narodnostih pa fiakar vseskozi spoštuje; njegov voz in konj sta na razpolago za vsakega brez razločka: bodi Slovenec ali nemčur, gospod ali kmet — peljal te bo, če boš le plačal; zastonj pa ne vozi nikogar.

Pri vseh teh ustavovernih načelih je pa fiakar vendarle Slovenec, ker je mladika narodnega debla, in marsikdaj pošlje za kakim nemčurjem, ki je stopil z njegovega voza, željo, naj bi zdaj prišel ponj tisti, ki ga slikajo z rogmi. Kadar fiakar ni pri svojem vozu, je čisto navaden človek, ki skrbi zase in za svoje in plačuje državi svoj davek pošteno. Če pa ima volilno pravico, pa voli narodnjake; nemški pa zna kvečjemu toliko, kolikor kak učitelj s kmetov, ki je naročen na „Schulzeitung“. Seveda to ni greh, saj tudi dunajski fiakar ne zna slovenski.

2. Postrežček. (Legatus cujuscumque.) Ta posel je še mlajši od fiakarskega, in je enako temu in plinovi svečavi sad splošnega napredovanja. Od drugih ljudi se razloči postrežček po svoji obleki in po številki, ki jo ima na prsih. Za njegovo ime se nihče ne briga; to je znano večidel le njegovim tovarišem, med občinstvom pa je znana le njegova številka. Čeravno je Ljubljana slovensko mesto, ima postrežček vendarle še tuje ime; zato sta veji tega debela tudi tuji: deli se namreč v „komisionarja“ z belkasto, in v „Dienstmanna“ z višnjevo suk-njo. Ta razloček je pa le v obleki, ne pa v delu in v ceni. Vsak je za plačo na ponudbo vsakemu; ni ga skoro pota ali dela, da bi ti ga postrežček ne opravil z rokami ali nogami — če ni po postavi prepovedano ali človeku nemogoče. Pošlješ postrežčka lahko kamorkoli, le v nebesa ali pekel ne; tudi krast ne bo šel zate, ravnotako ne koga pretepat. Mesto je postrežčku znano kakor policaju; pravitako tudi njegovi prebivavci skoro od 16. leta starosti naprej. Tudi ve postrežček marsikatero skrivnost, ki jo pa obdrži zase, dokler se mu zdi to potrebno in koristno. Kakor fiakar dela tudi postrežček le za gotovino. Kupčijske knjige nima, še celó v glavi ne; zato tudi daje kredit svojim „kuntom“ le dotja, ko je opravil naročeno; od neznanih pa si daje plačevati še vnaprej. Obnašanja je postrežček kolikormogoče vljudnega; ne razžali nikogar in godrnja le, če dobi za svoje delo premalo plačila; ne pa, če

ga dobi preveč. Ako mu daš za pot, na kateri je zaslužil 10 kr., 2 ali 3 desetice, bo šel in izpil še celó kupico na tvoje zdravje in si bo dobro zapomnil tvoj obraz ter se ti odkrival po več let. Vobče je postrežček pošten človek; zato mu ljudje več zaupajo nego on misli; v zastavnico veliko znosi, posebno od ljudi, ki ne marajo svojih dragocenosti tja nositi s procesijo. Tudi za druga sitna pota ljudje radi najemajo postrežčka, za pota, ki jih ne marajo opravljati sami, in tako se je postrežček v Ljubljani udomačil, da njegovo število čimdalje bolj raste. Vsekako je postrežček koristna rastlina novejše dobe, koristnejša nego marsikaj drugega; saj je domača in se ne rekrutira iz tujih ljudi.

3. Mestni postopač ali „štatkind“ (*lupus vulgaris*) je kar naravnost škodljiva stvar, ki je je pa čimdalje manj, odkar mora vsakdo živeti ob svojem zaslužku. To smrdljivo zelišče raste le po nečednih, nemarnih kotih, kamor ne prerinejo solnčni žarki skrbne odgoje, ne gorkota prave očetovske ali materinske ljubezni. V šolo pride tak „štatkind“, a mu ni dano uživati njenih dobrot; čez par let ji že mora dati zavoljo svoje porednosti in splošnega slabega učenja slovo, in odslej je njegova šola javno življenje, katero itak le prekmalu pokusi. Tako se pripeti, da so „štatkindovi“ bivši sošolci morda komaj v četrtem, petem razredu realke ali gimnazije, a on že „študira“ na Žabjeku, odkoder pride še bolj „zrel“, nego je bil prej. Starši njegovi, če jih sploh pozna ali še ima,

so že davno izgubili svojo moč do njega; zato je postopač s 15., 16. letom že samsvoj, tako polnoleten, kakor marsikdo drugi še s 30. letom ni. Komaj 12 let starega mestnega postopača že vidiš s „čikom“ v ustih, podečega se z rokodelskimi učenci po ulicah in uganjajočega vsake vrste dostojne in nedostojne burke. Če pride potem h kakemu rokodelcu učiti se rokodelstva, utegne iz njega postati še kaj prida, a večinoma ne. Ako je pa samsebi prepuščen, se mu godi tako, kakor smo že omenili: razuzdanost v vsakem oziru; neredno, obilno in preslabo življenje mu le prekmalu pritisne svoj grdi pečat na obraz. Da ga le vidiš, že veš, kaj da je, čeprav bi ne kipela iz njegovih ust najgrša kletev, najostudnejše besede, kakršnih je omikanega ali vsaj pošteno odgojenega človeka sram in strah. Pridušanje mu je vsakdanja molitev.

Vendar mestni postopač ni vselej tako sirov in neotesan. Zna biti tudi prav sladek in se izkazuje „gospodom“ neke posebne vrste, ki se jim pravi „ponočni metulji“, prav koristnega — za dober denar seveda. Zato vé tak mestni postopač marsikako skrivnost, ki bi je prizadeti še za lep denar ne dal obesiti na veliki zvon; a obdrži jo zase, dokler se mu to zdi potrebno in koristno. On dobro ve, da je molčanje o pravem času vsaj srebra, če ne zlata vredno. Delo z rokami postopaču seveda nič kaj ne diši; zato išče zaslužka na vsak drug način prej, nego s težkim, poštenim delom. Poseda in postopa celo po krčmah in kavarnah nižje vrste.

Tam lovi kmete in druge neprevidne ljudi na karte in na druge igre, pri katerih tisti, ki izgubi, nikdar ni on. Če dobi koga v mreže, se ne zanesa na slepo srečo, ampak, če ga sreča ne mara, jo potegne na svojo stran z različnimi umetnostmi. Ker ima navadno pri tem tovariše, se potem razdeli tako „dobljeni“ denar med vse, oskubenemu se pa vsi skup smejejo v zobe. Dobiček se potem večidel naglo zapravi v družbi tovarišev in tovarišic, ki živé na drug, pa ničmanj „pošten“ način.

Tako živi mestni postopač do smrti, ki ga najde prejalislej, večidel v dozdej popisanem stanu. Vendar se pa tudi primeri, da se poprime postopač kake službice; a tudi v tej stoji še vedno v prejšnjem stanu in se večkrat tudi res vanj povrne. Pred nekoliko leti je bilo tega postopaškega plevela v Ljubljani mnogo več kot zdaj; sedanji čas pač postopačem ni več tako ugoden; nekaj zato ne, ker med „fajn gospodi“ ni več toliko denarja; nekaj pa zavoljo nove vojaške postave, ki pobira k vojakom ljudi brez izjeme; pa še iz drugih vzrokov, ki jih pa tu ne maramo omenjati. Starejši postopači so si že poiskali službice; mlajših je pa mnogo v prisilni delavnici, za katero daje ta stan največ materiala.

4. B e r a č. (Homo molestus.) V širšem oziru smo Slovenci vsi berači, ker si moramo izprositi skoro vse, kar se nam ne da v političnem življenju, čeravno nam gre po pravici. Razen teh beračev je pa v Ljubljani še dosti drugih, ki

nimajo druge kakor svojo osebno politiko brez vsake vzajemnosti; vsak velja namreč le samzase. Čeravno ima Ljubljana več dobrodelnih naprav za uboge in posebno blagajno, v katero se stekajo razne kazni, je vendar še mnogo ljudi, ki trdijo, da prav res potrebni in vredni berači iz te blagajne nič ne dobe, marveč le nevredni; zato si morajo pa „vrednejši“ še sami pomagati in dobiti to po drugi poti, kar dobe iz mestne blagajne premalo, namreč naravnost od darovavcev brez magistratnega posredovanja. Koliko jim daje magistrat premalo, tega sami ne vedo, ker beraču ni nikoli preveč — še celo dosti ne.

Mestni berač je dvojne vrste, namreč: *gospodski* (*homo molestus nobilis*) in *navadni* (*homo molestus vulgaris*). Prvi se navadno od daleč še ne pozna, ker nima nobenega vidnega znamenja na sebi; le obleka utegne biti v slabšem stanu; morda kak kos celo ni bil njemu pomerjen. Je pa ta berač tudi gladkega vedenja in zna lepo staviti besede ter ti daje pri nagovoru častne naslove, kakršnih si morda želiš, a jih boš težko kdaj dosegel. Najmanjši drobiž je zanj desetica, a še za to si ne boš pridobil od njega posebne pohvale, le iznebil se ga boš. Svoje „kunte“ ima te vrste prosjak razdeljene v boljše in slabše; tudi si dobro zapomni, kdaj je bil pri komu, kdaj ima torej zopet priti, da se mu ne bodo zaprla vrata pred nosom, ali pa da si dobrotnik ne bo njegovih nadaljnjih „vizit“ popolnoma prepovedal. Tak berač se naredi iz človeka, ki je videl že boljše

čase, pa je padel s konja po svoji ali po drugih krivdi; zdaj se pa ne more ali ne upa več spraviti nanj zavolje prepičlega znanja ali pa, ker je preveč počrnjen, ali pa tudi zato, ker se resnega dela noče več lotiti. Le malokateri takó „privatizira“, ker si res ne more pomagati; večidel je pa to človek, „ki bi še prav lahko delal“ — kakor pravi kmet. Seveda dela svoje „vizite“ bolj tajno; najrajši pride na dom in tu se zopet najprej loti mehkejših ženskih src, pri katerih več opravi kakor pri moških, ki služijo denar sami. Sploh je ta berač bolj skrivna nadloga, katere se je prav težko ubraniti, ker je vse-skozi silno sladek v govorjenju in vljuđen na vso moč; torej nimaš zoper njega orožja stro-gosti ali celo robotosti.

Navadni berač je pa ves drugačen. Ta te strese za mošnjiček povsod, kjer se mu zdi varno: doma, na poti ali v gostilnici. Spomina nima natančnega: ali mu daš ali ne, poprosil te bo, kjer je. Dasi navadno ne pozna zamere, utegneš vendarle od njega slišati besede, kakršnih nikjer ne bereš. Čeravno se ti predstavi v silno razcapani, včasih še nalašč raztrgani in povaljani obleki, vendar ni vsak revež, kakor se dela: med desetimi je res milodara vreden komaj eden. Jemlje pa vse, najrajši gotov denar ali pa reči, za katere se dobi lahko žganje ali denar. V tem beraškem stanu je namreč največ kuntov javnih in skrivnih žganjarij, in človek bi lahko stavil, da se podarjeni krajcar še ogrel ne bo v žepu beračevem; da le dobi

par, pa gre žganjarju v roko. Marsikateri berač pa nosi tudi v hranilnico ali pa nabira debele bankovce, in kadar umre na goli slami, ali na povaljani postelji, se najdejo pod njo ali v njegovih cunjah zašite hranilnične bukvice ali pa gotovina v papirju. So pa tudi taki, ki niso zadovoljni le s tem, kar se jim dá radovoljno, ampak tudi sami kaj vtaknejo v malho, če jim je sreča mila, da jih nihče ne vidi. Izbirljivi pa pri tem niso: vse je dobro, da je le kaj vredno. Zato dobé opraviti tudi s policijo; pa kaj jim dé to! Par dni ali morda tednov jih morajo pitati zastonj, pa je dobro; na svoje poštenje pa tako niso kar nič ponosni.

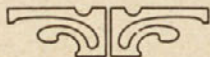
Ena lastnost je pa karakteristična pri vsem beraškem stanu, namreč zavidnost, nevoščljivost. Čeravno so vsi enakega stanu in žive ob enaki obrtniji, vendar ni nobene vzajemnosti med njimi; vsak le sebi privošči vse, drugemu tovarišu pa nobenemu nič. Pač pa ga iz vsega srca preklinja in mu želi samega vruga na vrat, če mu je kje požrl kak sold. Država beračev bi pač ne mogla biti drugačna, nego da bi imel eden vse, a drugi vsi skupaj nič. Pri vsem tem bi pa marsikateri berač ne menjal s še tako pridnim delavcem, ker živi ob svoji „obrtnji“ brez dela bolje nego obrtnik ob delu svojih rok. To beraštvo je pač smrdljivo in škodljivo zelišče na vrtu človeške družbe, a zatreti se popolnoma ne da, vsaj tako lahko ne, ker navada je železna srajca. Obleci takega berača v svilo, daj mu mošnjo zlata: šel bo, prodal svilo, oblekel

se zopet v strgane cunje, zlato pa ali zapil na žganju, ali pa ga spravil k onemu, kar si je že prihranil. Pravi, res potrebni berač se v javnem življenji ne vidi, ali pa vsaj ne nadleguje drugih ljudi; od mesta že toliko dobi, da mu tega ni treba, če ni razvajen in nima še kakih posebnih nadlog; o tem torej tukaj ne bomo dalje govorili.

5. Popotni barantač (homo agens peregrinus) je tuja tica, ki se pokaže le ob ugodnem času v Ljubljani; če se je pa tukaj stanovitno naselila, lahko staviš, da je to stori la le zato, ker ji je kraj lep in vreme zmeraj ugodno. Po jeziku, kupčiji in vnanjosti se deli v Kočevarja (judus carniolicus), v tujega žida (judus externus) in v Laha (Garibaldi domesticus). Prva dva sta znana po vsem svetu — kakor drugje, tako tudi v Ljubljani; dobre kupčije delata le pri zaljubljenih ali vinjenih ljudeh, katerim ni nič za denar, in jim je šele drugi dan žal za to, kar so izgubili na „hochnieder“ ali „unter hundert“. Pri pametnih in treznih ljudeh pa ne moreta nič zaslužiti, če ravno sta se zdaj že tudi naučila slovenski. Zato vidiš čimdalje manj teh tičev po Ljubljani. Lah (ali „lak“, kakor mu pravijo) je čisto nenevarna žival, ki le — pri nas s svojimi sladkarijami zasluženi — denar iz dežele nosi in pošilja. Če ravno je „lak“ nadležen in nisi v nobeni gostilni ali kavarni varen pred njim, kakor tudi pred prej omenjenima ne, ti vendar nič ne stori in še ne ve, kaj je to: „Italia irredenta“. Skodljiv je pa posebno staršem, ki vodijo svoje otroke

na izprehod ; tem se nastavlja tako, da moli otrokom karmoč zapeljivo pod nos svoje sladke in pocukrane spakarije in s tem izvleče marsikak sold staršem iz mošnjice.

Je pa še nekaj drobnejših slik, ki dajejo Ljubljani sedanje lice, vendar pa niso tako karakteristične, da bi bila Ljubljana po njih izdatno različna od drugih mest enake vrste. Vojaki in policaji so v vsakem mestu enaki ; ravnotako delavci, obrtniki in rokodelci, mežnarji, pa še marsikaj drugega. Torej naj pade zagrinjalo čez te moške slike, in naj pridejo na vrsto ženske.

Ženska.

(Homo generis feminini.)

Ženska!! Samo šest črk je dolga ta beseda, pa vendar — kaj vse ima v sebi! To je bitje, o katerem se na svetu največ govori. Čeravno sveta povestnica uči, da je ustvarjena ženska iz moškega rebra — kar je popolnoma verjetno, ker še zdaj ona sili za možem, mož pa za njo — vendar še nekateri trdijo, da je prišla ženska z neba, možu sladit in lajšat trnjevo pot življenja, zaradi česar jej pravijo „angel“ ali vsaj „boljša polovica“ dveh ljudi raznega spola. Drugi so pa te misli, da jo je poslal na svet satan sam, možu za nadlogo in zato, da zapeljuje moški spol, in skrbi, da za peklenski ogenj ne zmanjka drv. Jaz ne trdim ne tega, ne onega o ljubljanskem ženstvu vobče, ampak prepuščam bistrounemu bravcu, da sodi ženske po teh kratkih črticah, katere zato ne morejo biti popolne in natančne, ker do notranjih ženskinih skrivnosti ne prodere vsako radovedno oko, in se ženska ne kaže nikdar natančno táko, kakršna je.

Ker je ženska v Ljubljani — kakor tudi drugje — naslonjena ob moža, se tudi ona deli v več stanov, ki naj gredo tukaj kolikormogoče po vrsti mimo bravca.

Vélika gospa.

(Femina luxuriosa.)

Latinski priimek „luxuriosa“ se tej ženski posebno podá zato, ker za svet pravzaprav ni potrebna; tudi možu je včasih odveč ali le zavoljo lepšega; tudi plačuje od nje velik davek, ki se nemški imenuje „Luxussteuer“. Razen tega imena ima pa ta gospa po svojem stanu še druga imena, večidel nemška, francoska ali kuheltajčarska, n. pr. „dama“, „madama“, „Gnädige“, „kisdihand-frava“, „gnadljiva gospa“, itd. Če je pa plemenitega stanu, se ji mora pripoznati vselej stanovski naslov: „grofinja“ ali „baronovka“, (drugih že v Ljubljani ni). Razentega je vsaka vélika gospa, katere mož nosi cilinder in o praznikih črno suktnjo, „Frau von“ — samó „Frau“ ali „gospa“ je huda zamera, ker „gospod“ je dandanes vsak čevljar ali krojač, torej tudi njegova žena „gospa“. Če se pa mož šteje med pravo gospodo, mora biti njegova žena že „Frau von“ ali „gnadljiva gospa“, čeprav je v svojih mladih letih prala ob Ljubljani, pospravljala po sobah ali pa nosila na mizo v gostilnici ljudem brez razločka stanu jed in pijačo ter dobro obrajtala tudi „Trinkgeld“. Po službi in socialni stopinji moža se imenuje vélika gospa tudi „predsednica“, „vladna svétnica“, „sodnijska svétnica“, „državna pravdnica“, „sodnica“, „doktorica“, „direktorica“, itd.; le pridevki nižjih stopinj še niso v navadi; „gospa šribarica“ ali

„suplentovka“, itd. bi bil na primer celó razžaljiv priimek.

Po pravici in po svetovnem redu bi morala biti vélika gospa prve vrste: gospa plemenitega stanu, ki ima do tega pravico že po svojem rojstvu. Ali žalibog! Kranjsko plemstvo — to so večidel pobeljeni rimski grobi: „čevlje na biks, v aržet' pa niks“, kakor pravi neolikani kmet. Zato je pa to plemenito cvetico že prerastla potonka meščanskega in drugačnega neplemenitega bogatinstva, in kakor plemstvo dandanes ne hodi več v jeklu in z mečem na strani, tako se tudi plemenita gospa ne razloči več ne doma, ne zunaj dóma od kake druge gospé, katere mati je služila pri njeni materi za kuharico ali hišno, ali katere oče je bil nekoč tam kočijaž ali služabnik. Primeri se celo, da se predstavi kaki stari baronici mlajša grofinja, ki je bila prej pri njej hišna. Sploh je dandanes svet že tako narobe, da se ne more več vedeti, kdo je grof in kdo ni. Marsikdo bi z grofico ogovoril gospó kakega trgovca ali celó čevljarja; grofici bo pa rekel le „gospa“, kar je seveda naglaven greh. Tako se tudi krasno plemstvo ne more več kazati kakor nekdej, ker se je svet že tako globoko pogreznil, da dá za „plemiški diplom“ kvečjemu kak ušiv jud še kaj, ne posodi pa tudi nič nanj.

To vse stori, da ni „velika gospa“ plemenitega stanu le malo ali pa prav nič različna od one preprostega meščanskega stanu; zato lahko obe denem v isti koš.

Po stanu staršev in po starosti vprašati tako damo, je neolikano, nespodobno. Zadosti ti mora biti to, kar je; zato ne sili v njeno preteklost, kajti če izvé, da ti je njeno prejšnje življenje odprta knjiga, se ti morda njena usta ne bodo več prijazno smejala. To sicer ne velja o vsaki gospé; mnogo jih je tudi takih, ki bi se ne sramovale pokazati rojstnega in krstnega lista, kakor sploh na svetu še ni vse zgolj goljufija in sleparija. Marsikatera gospa je tudi res koristen ud človeške družbe: po mestu slovi za dobrotljivo, blago, in če je vrh vsega tega še lepa, se ne sliši o njej nič slabega — vsaj med moškim svetom ne. Ravnotako se dobi še katera dobra mati otrokom in zvesta ter koristna družica možu, ki ne jemlje le iz mošnje, ampak tudi nosi vanjo. Toda sedanja vzgoja ženstva že skrbi, da noben mož višjega stanu ne obogati po svoji ženi, pač pa nasprotno — kar bo morda razvidno iz sledečega.

Znanstvena izobraženost vélike gospe ali dame, kakršna se rada kaže svetu v Ljubljani, je kakor vodnják ali studenec na plitvem: če zajameš s korcem le ped globoko, je voda kalna, ali pa boš še blato zajel. Podlaga te vzgoje je seveda nemška; zato zna taka gospa slovenski le govoriti, pisati in brati pa slabo ali celó ne. Nemščina njena je pa res klasična, namreč taka, da je na Nemškem nikjer ne dobiš. Krški raki, bohinjski žganci, kranjske klobase in ljubljanska nemščina, kakršno govori ženstvo — to so štiri reči, kakršnih menda po vsem svetu nikjer ni;

le da slovi po svetu prvo troje zavoljo svoje dobrote, zadnjega se pa naša dama, še celó višjega stanu, ne sramuje.

Druge vednosti in zmožnosti take gospé so: zna nekoliko francoski ali laški, morda celó nekaj zgodovine in zemljepisja, kolikor se more tega naučiti iz romanov, ker šolski pouk je pri njej kmalu pozabljen — potem nekaj godbe na glasoviru, na citrah ali na goslih, pa navadno brez posluha in brez pravega okusa ter razuma, tako da se človeku stiska srce, če vidi lične in nežne roke tako bezljati po glasoviru ali se zapletati med strune, kakor hiti na kmetih ministrant, da razplete svoj „konfiteor“. Plesti in šivati zna taka gospa le navidez, to je: iglice jemlje v roko le, če se ji potrebno zdi zavoljo lepšega, a vselej le takrat, kadar jo kdo vidi; — potem je katera taka gospa izvedena tudi v kuhinji vsaj toliko, da zna trdo skuhati jajce, če je to moda ali če se ne boji umazanih rok. Nekatera taka gospa pa tudi poje, pa le takrat, kadar vé že vnaprej, da ji bodo poslušaveli ploskali; na javnem odru bi si seveda ne pridobila priznanja, razen iz galanterije. Ako je taka gospa lepa, sodeluje tudi pri koncertih in morda celó v gledališču; povsod pa velja plosk navadno le njej, ne temu, kar je igrala ali pela; izjeme od tega so redke, zato pa tudi vredne temvečjega priznanja.

Večkrat vidiš tako gospó tudi v kakem dobrodelnem odboru: nekaj zavoljotega, da se govori o njej, nekaj pa tudi res iz usmiljenega

srca. Vidiš tako gospó, kako opravlja razna dela v svilnati robi in z dragimi rokavicami, katera dela opravijo druge ženske z golimi, morda celo s pomazanimi rokami in s prtenim predpasnikom. Vendar utegne biti pri takih delih vélika gospa res usmiljen angel, in njen trud izda več nego trud dveh ali treh moških.

V cerkvi je velike gospé — kakor sploh ženskega spola — videti več kot moškega. Če je taka gospa res pobožna, gre v cerkev v spodobni in v nespotekljivi ali preveč očitni obleki, da bi na njej drugi pasli svojo radovednost in izrekli svoje sodbe. Drugače pa taka, ki gre v cerkev kakor na ples ali v gledališče, da pobira obleka za njo pol sežnja po tleh prah in blato in šumi kakor Peričnik ali Savica. V cerkvi se postavi taka gizdalinka na najočitnejši kraj, da jo lahko vidi in občuduje vse in da moti pobožnost drugih. To se godi seveda le ob nedeljah in praznikih in vselej le pri „gosposki“ maši v Šenklovžu, o kateri maši ljudstvo pravi, da je za lenuhe, ker je šele o poldvanajstih. To je torej prava parada za tako gospó, da mora večkrat teči skozi šibe radovednih, s palčicami in z raznimi očali oboroženih starih in mladih gizdalinov, kar je pa gospé prej vseč kot ne.

Glavna parada je pa koncert, gledališče, ples in nekoliko tudi javno izprehajališče. Tedaj obesi taka vélika gospa nase, kar zmore lastna ali soprogova mošnja, tako da je podobna premikajoči se razstavi raznovrstnega kupljenega blaga in krojaških, šiviljinih ter drugih umet-

nosti. Na glavi je pripéta misel klobučka, bolj podobnega veveričnemu gnezdju kakor človeškemu pokrivalu; obsut in obšit je pa vendar z razno robo, posebno s cveticami, ponarejenimi tako, da bi se skoro metulj zmotil nad njimi. Ne obnosi se pa tako pokrivalo ne; tudi prav-zaprav nič ne pokriva, ampak še več kaže kakor ima svojega njegova lastnica pod njim. Pravih las je pod takim klobučkom pičlomalo, komaj toliko, da pokrivajo pod njimi skrito tujo robo, to je: tuje človeške lase in živinsko dlako. Pod tem klobučkom je kolikormogoče blede lice in žive oči, najrajši s temnimi obrvmi, da se vidijo bolj žareče; usta karmoč ozka z gostimi in debelimi zobmi, svojimi in tujimi. Za tem pride život, kolikor gre, okinčan. Obrajta se bolj obilnost, a če je Bog ni dal, pomaga umetnost. Krilo je rajši zgoraj kot spodaj prekratko; posebno na plesu več razkriva, kot pokriva. Srce take ženske je pa obširno; prostora v njem ni le za enega, ampak včasih za njih več. Po raznih kotih leže tuintam popuščeni ljubimci; na prvem mestu pa ne stoluje vselej soprog — včasih ga celo v srcu ni.

Navaden človek bi mislil, da se briga taka ženska potem, ko je dosegla svoj glavni namen, namreč moža, manj za vnanji svet, ker mora obračati na dom vso svojo pozornost. Toda moti se, kdor to misli. Dandanašnja vélika gospa se po poroki ne odpove drugemu svetu, ampak takrat šele jame uživati njega veselje prav na ves stežaj. Če se mlada, neomožena gospodična lišpa

in se izkuša prikupiti moškemu svetu, dela to iz čisto naravnega namena, da bi si dobila moža; gospé pa tega ni treba. A vendar se lišpa vobče še mnogobolj. Med njo in gospodično, katero imenuje zaničljivo „nezrelo stvar“, je v tem hud boj, in zmaga večidel na strani gospé, ker je v takem boju že bolj izvedena in izkušena ter zná huje dražiti moške slabosti. Seveda je za tako življenje treba soproga, ki to pripušča ali vsaj braniti ne more. Zato je prva skrb vélike gospé ta, da si spravi moža pod noge. Zato je navadno dobila potrebnih naukov že od svoje matere, ki je imela svojega soproga, njenega očeta, tudi popolnoma v brzdah. Ni treba doseči tega ravno z grdo, zgodi se lahko tudi z lepo ali z zvijačo. Saj ima ženska pri rokah toliko raznih pripomočkov, n. pr. kujanje, omedvice, prošnje, žuganje, prilizovanje, sladkanje, očitanje, solze, smehljanje itd., da si moški obrzdan prej, kot to sam čutiš. In te brzde se ne boš iznebil drugače, kakor če jo pretrgaš s silo; potem je pa tudi konec tvoje domače sreče, miru in marsičesa drugega.

Soprog je torej taki gospe večidel le zavoljo imena, a brez drugega pomena, samo da daje in pridobiva potrebnega drobiža za njene izmišljije. Če je pa sama že z doma s seboj prinesla cvenka, potem je pa soprog še za to nepotreben, in se pri sestavljanju proračuna za predpustne veselice, za poletno potrato in za toplice niti k posvetovanju ne pokliče. Sploh je soprog le za to tu, ker je bil potreben za

premenitev stanu, in če bi ne bil ta, bi bil pa kateri drugi. Če pa umrje, dobi kmalu naslednika, ki pa navadno ni nič na boljšem, dokler taka gospa ni prestara, in je on še mlad. Včasih pa pride na soprogovo mesto kak poznejše pridobljeni ljubimec; pa le, kadar je prišla gospa že više v leta in je zapazila, da med svetom ne velja več toliko kot nekdej.

Dozdaj smo hodili za tako gospo le zunaj njenega doma in jo gledali, kakšna se kaže zunaj hiše in svoje rodovine; da jo pa še natančneje spoznamo, treba stopiti tudi čez prag v njeno domovje, da vidimo, kako se tam obnaša.

Rekli smo že, da je mož ali soprog večkrat taki véliki gospe le potreben pritikljaj, nikakor pa on ne vlada hiše, ampak je pri vsemkup skoro peto kolo. Le denarni minister utegne še biti, in njegova naloga je le ta, da skrbi za vse potrebe hiše in gospé. Morda jo je on vzel iz prave nagnjenosti, iz žive ljubezni, če zakon ni bil kaka potrebna politična, rodbinska ali finančna zveza. Velikobolj pogosto je pa to, da ga vsaj ona ni vzela iz ljubezni, torej ne zavoljo njega, ampak zavoljo sebe, ali pa iz drugih postranskih namenov. Zavoljo večje jasnosti bodi naveden le en sam zgled.

Gospodična N. je lepe vnanjosti; mladi in stari moški svet pravi, da je naravnost krasotica, zato se vedno podé cele trume moških metuljev okoli nje. Odgojena je dobro, recimo naravnost: fino; to je: zna nekoliko brenkati na glasovir, a brez vsakega umetniškega duha;

ravnotako peti. Prebrala je nekaj zvezkov romanov in slišala nekaj oper in gledaliških iger; razentega zna vse plese, in če jo kdo ogovori, se zna tudi zapeljivo nasmehljati, in tudi oblačilna umetnost ji ni nova reč. Čeravno se smuče okoli nje mnogo moških, mladih in starih, se ona venčdar ne prime nobenega trdo, in sicer zato ne, ker jo je mati tako odgojila, kakršna je sama, da namreč nima nič srca. Materin nauk je bil nekako ta-le: „Ti si lepa; ne moži se prej, da pride bogat snubač. Ko ta pride, okleni se ga z obema rokama, naj bo star ali mlad, lep ali grd. Če je še navrh „božji volek“, tembolje zate. Saj se z možitvijo ne prikleneš tako nanj, da bi ne mogla nič brez njega; ravno narobe: šele prav svobodna si potem, če deneš njega na verigo.“

Res pride tak bogat snubač; čez mesec dni je poroka, in kmalu govori vse mesto o mladi, krasni in ljubeznivi gospé, katere ne manjka pri nobeni veselici, na nobenem plesu. Mož je kmalu le senca, in če se pokaže z njo, je le njen strežnik; ji nosi plaide, parazole, in kadar gre ona ponoči domov, ji je on le varih in v znak vsaj navidezne poštenosti. Število prejšnjih častivcev se taki poročenki ne zmanjša, prej naraste, in kot žena tudi ni več tako neobčutljiva za prilizovanje, kakor je bila prej kot gospica. Kmalu je v hiši vsaj po en častivec, ki se imenuje „hišni prijatelj“, „bratranec“ itd., laški pa „cavaliere servente“. Ta ima nalogo preganjati gospé čas, kadar ima mož zunaj

doma opravke. In to nalogo „hišni prijatelj“ navadno tako dobro izpolnjuje, da ona kmalu ne more biti brez njega. Tudi kako družabnico si taka gospa razen častivca rada privzame, da svet o njej preslabo ne govori. Razentega mora biti pri hiši hišna, kuharica, po dve dekli, in če pridejo otroci, tudi še dovilja in pestunja.

Otrôk se pa taka gospa navadno boji, ker so nečedni in jo motijo pri lišpanji telesa, za katero potratí največ časa. Zato mora biti v hiši dovilja, ker pravi zdravnik — zanj je ona zlata ribica — da dojenje škoduje telesni lepoto. Lepoto ohraniti je pa vse njeno prizadevanje. Navadno taki otroci matere še vsak dan ne vidijo ne, marveč so v oskrbništvu poslov, posebno še, če tudi oče ne mara zanje, ali se ne more vedno pečati z njimi. Sploh so véliki gospé otroci le nekaj, česar se v zakonu ne more vsaka ubraniti, in če pride domov nališpana in v svili, jih podi od sebe, da bi je ne pomazali. Večkrat so taki otroci oblečeni, umazani in poredni kakor cigani, in nihče bi ne verjel, da je oni pobček, ki se valja v prahu pod mizo, sinček one krasne gospé, ki sedi v drugi sobi za klavirjem ali pa se valja po zofi, v rokah kak roman ali novo številko „Bazara“, ali pa one, ki ima zbrano okrog sebe krasno družbo gospôde.

Ljudje pravijo, da nas otroci delajo stare. Starosti-se pa mlada gospa boji huje kot smrti. Ona si hoče ohraniti mladost kolikormoč dolgo. Zato se ne pokaže rada v družbi svojih otrok,

dokler še slovi po mestu kot lepotica. Še takrat se ne odpove rada dosedanjemu življenju, ko so že hčere toliko odrastle, da so za možitve, in se začne mladi svet smukati okoli njih. Nazadnje so pa gospé dobri tudi penzionirani majorji ali svetovavci, stari samci itd., ki ji še privoščijo take prilizke, kakršne je prej slišala iz ust mlajših. Hčeram pa daje potem nauke, kakršne je sama prejemale od svoje matere, in tako se vrti to kolo naprej po nemškem pregovoru: „Das ist der Fluch der bösen Tat, daß sie fortzeugend Böses nur gebäre.“

Seveda ne gre vselej tako gladko in po sreči, kakor je navedeno v tem zgledu. Taka gospa je draga, in ni ga skoro premoženja, da bi ga ne zapravila. Tako se večkrat primeri, da mora na boben marsikako zalo posestvo in lepo premoženje; a mož potem nima nič, še žene ne, ker navadno zve, da ga ni nikdar ljubila, in da nosi on že dolgo velike rožičke. Primeri se pa tudi še marsikaj drugega, kar se ne le govori po mestu, marveč bere tudi po časnikih, in česar je mož le toliko kriv, da se je dal vkovati v spone.

Z vsem tem pa ne bodi rečeno, da je vélika gospa skozinskoz izprijena stvar — Bog varuj! Dobiš tudi tako, ki je res blagor rodbine, dobra mati, zvesta žena, skrbna gospodinja, sploh: kras hiše, ponos moža, katerega svet zavida zavoljo nje. Tudi utegne biti taka gospa duhovita, res izobrazena, blagega srca, ki ne misli le na posvetno veselje, ampak vé,

da je človek še za kaj drugega na svetu. Ali — ali — takih je premalo in jih bo čimdalje-manj — poroštvo za to daje sedanja napačna ženska odgoja, zlasti više-gosposka. Prej boš dobil deteljo s štirimi peresci kakor pa v tem stanu res dobro soprogo. Pač se v poznejših letih marsikatera izpreobrne na boljše, ko je že prestara za posvetno razveseljevanje in uživanje; a takrat je prepozno. Ni ji moč več popraviti vsega slabega, kar je prišlo po njej ali zavoljo nje na svet. Navadno pa še te želje ni; bolj pogosto se zgodi, da postane taka žena pozneje huda, obrekljiva kača — nevoščljiva sreči vsakega in vsake. Potem se shaja pod „Rožnikom“ ali kje drugje in gloda s škrbastimi zobmi drugim srečo, čast in poštenje, in zasluži po vsej pravici priimek „roparska žival“.

Pri tolikih različnostih ima pa vélika gospano lastnost vendar skupno — in po tej je naši narodnosti v mestu in zunaj njega odločno škodljiva stvar, ki ima na sebi že velike grehe, pa jih še vedno dela naprej. Ta škodljiva lastnost je zaničevanje domačega slovenskega jezika in gojenje tujega, posebno nemškega govorjenja. Gosposka ženska namreč misli, da je slovenski jezik še zmeraj le kmetiški, poselski, torej nespodoben za gosposke družbe. Zato se ga res ne priuči, da bi ga govorila gladko; če ga pa že zna z doma, govori ga le v sili. Temrajši se pa baha z nemščino, naj bo v njenih ustih še tako slaba. Berivo njeno je povečem vse le nemško — še

celo pri taki, ki hoče veljati za Slovenko. Ravno tako obiskuje le nemško gledališče, in da je videti kje le kaj rokovic ali celo svile, ji je že beseda popolnoma nemška. S tem seveda se navleče tudi nemškega duha in tako dela hoté ali nehoté, vedoma ali nevedoma za potujčenje našega naroda. In to izda silno veliko, kajti povsod se govori le o materinem, nikdar o očetovem jeziku. Kakor se otroci nauče od matere, potem veljajo za rojake tiste narodnosti, katere je materini jezik. Pri nas hočejo taki biti Nemci, čeravno izhajajo od slovenskih staršev in so rojeni na Slovenskem; odtod je pri nas toliko Nemcev, ki še nemškega ne znajo. Naj to reč nadrobneje pojasnimo v nekaterih zgledih.

Ako vzame Nemeč ali ponemčenec v zakon Nemko ali nemčurko, se samoobsebi razume, da je odgoja otrok čisto po nemškem kopitu; slovenska beseda se v hiši še slišati ne sme, celo posli morajo govoriti nemški, če še tako grdo, le da otroci ne slišijo slovenske besede. Mladi zarod se potem odgaja po nemških zavodih in šolah, in če se nauči kaj slovenskega, se to zgodi le zato, ker se ne more ubraniti, da bi se ga tuintam ne prijelo kaj tega zaničevanega in za gosposke družbe nesposobnega jezika. Kaj je potem iz takega zaroda, nam ni treba praviti, saj je zgledov več kot preveč.

Skoro nič drugače ni, če Slovenec vzame Nemko ali nemčurko. Nemka se slovenskega jezika ne uči; nemčurka pa, če ga prav neko-

liko zna, ga zaničuje. Tako je kmalu vsa hiša polna nemščine; slovenščino slišijo otroci kvečemu še od očeta — ako se ni popolnoma podal ženi — in od poslov; v šolo pa hodijo gotovo v nemško. Ker mati ne mára zahajati v slovenske družbe, ki so ji prenizke, prekmetiške, boš videl tudi njega kmalu na nemčurski strani — vsaj prej nego njo kot izpreobrnjeno Slovenko. Tako tudi iz takega zakona prihaja le nenaroden zarod; gotovo pa tak, ki domovinskega čuvstva nima prav nič.

Ako vzame Nemeč ali nemškutar Slovenko, se med 100krat zgodi 99krat, da se ona vrže popolnoma po njem — in tako je rodbina zopet nemška, čeravno zna ona slovenski in tudi govori s posli in z drugimi, ki ne znajo nemški. Res žalostno jo je slišati, kako kramlja z otroki nemški, in ti potem ne znajo nobenega jezika, ker to, kar se nauče od matere, ni nič. Tudi izgubi ona vse domovinsko čuvstvo; zaduši ji ga družba, v katero zahaja z možem ali zavoljo njega, in kjer sliši le zasmehovanje in zaničevanje slovenščine ter povzdigovanje nemščine, ki je menda edini „nobel“ jezik.

„No, pa bo vsaj takrat rodbina slovenska, če vzame Slovenec Slovenko,“ — se bo morda kdo oglasil.

Počasi, prijatelj, da ne padeš v zmoto. Tudi tu se prerado zgodi, da pride po ženi zlo v hišo. Ženska se rada lišpa s tujim perjem ne le po telesu, ampak tudi po duhu. Ona je povsem, kolikor more, sužnja m o d i. Moda je tista moč,

kateri se ta spol, gosposki ali pogosposčeni, brezpogojno klanja. Moda pa veli, da je zdaj v vsaki gosposki družbi gospodujoči jezik nemški, kakor je bil pred leti francoski. Kakor ne boš pregovoril take ženske, da bi šla v gosposko družbo v kmetiški peči — izvzemši, če gre za masko, šemo — ravnotako je ne spraviš do tega, da bi se ne kazala z nemščino vsaj tam, kjer jo drugi govore, ker se boji, da bi je ne zasramovali, češ da je ne zna. Pa je še neka druga reč, ki vsako žensko nagiblje k temu. Posel in kmet, razen teh pa le še nižji stanovi govore slovenski; „gospa“ pa, kakor se odlikuje po noši in postavlja nad te, tako se hoče postavljati tudi po govorici. Zato mora zajahati nemškega konja, in tega se sčasoma tako navadi, da ga več ne izpusti. Počasi se vrine tudi tu nemški jež tako v rodbino, da domačo lisico popolnoma prežene. V javnem in v političnem življenju sta morebiti še oba zakonska na narodni strani; slovenski jezik se doma še trpi; in celo v narodnih družbah, če se zde pristojne, se tak par še pokaže; morda znajo tudi otroci še slovensko, dokler ne pridejo v šole. Toda tukaj ravno je prva huda grča. Da otroci ne pridejo med „ušivce“, se dajo v nemške ali v ponemčevalne zavode in v šole, ker mati ne mara, da bi se bratili njeni otroci s kmetiškimi ali predmestnimi. Oče morda včasih še katero reče zoper, toda ker ga zadržujejo drugi posli, se ne more pečati vedno in vedno z otroki, in tako obvelja večidel materina volja. Tako je

razvozlati uganko, zakaj je dobiti otroke odličnih narodnjakov po nemških šolah, izpostavljene vplivu tujega duha, ki se jih sčasom mora prijeti kolikortoliko. Le redka je rodbina, ki vceplja svojim otrokom ljubezen do domovine in do naroda; zato je pa tudi vredna, da bi jo zapisali v zlato knjigo slovenskega naroda.

Velikobolj pogosto se pa zgodi, da se sčasom mestna gospa sama naleze tujega duha in potem še moža odvrča od narodnjakov, če ga že popolnoma ne odvrne. Saj je znano, da se je satan, ko je hotel zapeljati Adama, obrnil do njegove tovarišice Eve. In Evine hčere so vse ženske — posebno pa še gosposke. Koliko pripomočkov vedo za zapeljevanje moških, tega mi ni treba razkladati.

Akoravno je pa ljubljanski gosposki ženski spol tako zagrizen v nemščino, jo bo vendar popustil brž, ko bo postal slovenski jezik gosposki ali „nobel“. Dotja pa ni nobenega popolnega zdravila zoper to hudo zlo. Zmanjšati pa se pač da po eneržiji moškega spola, če bi hotel trdno stopiti na noge in bi z ženstvom ne maral govoriti drugače kot slovenski, ako le ve, da ženska to zna. Toda dokler se ne iztrebi tisti tuji kultus, tista razvada, ki stavi žensko povsod na prvo mesto in jo imenuje „krasni spol“, dotlej se tudi tega ni nadejati.

In vendar, ko bi vedele naše lepe Ljubljankanke, kako lepo doni pravilni slovenski jezik iz njihovih ust! In da bi nasprotno spoznale, kako grdo je slišati njih „kranjsko nemščino“!

V dokaz temu naj bodo tu navedene le besede nekega Nemca, ki se je mudil v Ljubljani in je izrekel o ženskem spolu sledečo sodbo: „Ljubljančanke so izredno lepe in prijaznih, milih obrazov — — dokler ne izpregovore nemški. A če odpro usta za nemško besedo, potem — žvrgolenje vrabcev, drdranje voz po kamenitem tlaku, trenje teric, regljanje žab ni nič proti temu, kar kipi iz njihovih ust. Kar izgine vsa poezija, in nevoljen se obrne človek v stran ter beži, da uide tem zoprnim glasovom. Ali same nimajo nič ušes?“

To je sodba Nemca o nemščini naše ženske gospode, in ta sodba je pravična. Res je neprijetno slišati, če pripelje taka gospa svojo deco kam in govori ž njo nemški, čeravno zna sama komaj toliko, kakor njena dekla, ki ima nalogo, da govori z otroki nemški. Morda se najame kaka Kočevarica ali celo katera iz „rajha“, da varuje otroke, da se ne bi našli strupenih slovenskih besedi. A to ji nič ne pomaga; doseže se le toliko, da — kakor mati — tudi otroci potem ne znajo nobenega jezika, in je v njihovi — kakor materini — nemščini vsaka druga beseda „aber“. Da torej slovenska reč ne napreduje tako naglo, kakor bi lahko napredovala, tega je veliko kriva naša ženska gospoda. So res tudi narodne dame med njimi, a so redke; in še te bodo prej govorile v družbi nemški nego družba zavoljo njih slovenski, če je le par nemškutaric vmes.

Gospa blagorodna.

(*Domina luxuriosa nata aut facta.*)

Vobče te gospe ni veliko razločiti od velike gospe, ne po noši, ne po vedenju in življenju, ker je ženski svet že tak, da sili v tem kar najviše more. Pragtako rojstvo in odgoja blagorodne gospe nista vidna znaka, po katerih bi zanesljivo sodil na prvo ali na drugo; o tem odločuje le stan moža in njegovo ali njeno premoženje. Ta gospa se ima zahvaliti za to, kar je, svojemu premoženju ali premoženju staršev; druga telesni lepoti; tretja svoji duhovitosti; četrta kratkovidnosti sedanjega soproga in raznim ženskimi intrigami; malokatera pa pravi srčni ljubezni, ki je zvezala srca dveh brez ozira na stan in na bogastvo.

Vzgoja blagorodne gospe je različna. Če se sama prišteva omikanim, si je pridobila to omiko kakor velika gospa; v tej stoji torej na enaki stopinji z ono — kar je pa navadno soprogu in hiši še v večjo škodo. Ta soproga je namreč večidel že tudi žena, to je: možu ni več le kakor tiček v kletki, ki lepo poje, ali kot cvetica v lončku, ki diši in lepo cvete, marveč je že bolj potrebna stvar, in če hoče biti pri hiši le zavoljo lepšega, je hiši to kmalu poznati, pa le po slabi strani.

Druga vrsta blagorodne gospe je pa taka, ki nima skoro nobene druge vzgoje, kvečemu toliko da se je naučila za silo brati in pisati, nemščino pa kleplje, kakor bi pilil zelo skrhano

žago. Noša njena, če se štuli med omikano gospodo, je pač draga, a neokusna; obnašanje njeno prevzetno, pogovor prazen, omikanemu človeku neprenesljiv; iz besedi in dejanja gleda povsod ošabnost in baharija s svojim premoženjem ali z moževo vrednostjo; toda zakon je redkokrat srečen, če se tudi domača nesreča skrbno prikriva in nikdar nalašč ne obeša na veliki zvon — ako tega ne store drugi.

Dasiravno se torej taka gospa povečem ujema z veliko gospo, ima vendar še nekaj posebnosti, po katerih je vredna, da si jo nekoliko natančneje ogledamo v posameznih razdelkih.

1. Gospa trgovca in večjega obrtnika. (*Domina centifolia*.) „Stoperesna“ se imenuje zato, ker je na njej, kadar se pokaže očitno, najmanj sto raznih reči; morda še več nego se jih more dobiti v Ljubljani. Njena preteklost ni niti posebno slavna, niti v drugem oziru pomenljiva: bila je kot dekle ali gospodična čisto navadna, ki ni slovela po posebni telesni lepoti, niti ne po prevelikem bogastvu. Če je bila pa lepa ali celo bogata in lepa, je bil njen sedanjí soprog že z doma bogat, in za konse ni sklenil po vzajemni volji ali po srčni želji, marveč po navoda staršev ali po volji njega, ki je bil že toliko premožen, da si je mogel izbrati telesno lepoto brez vse dote.

Po tem se razloči te vrste gospa druga od druge. Oglejmo si jih torej nekoliko posebe in to v posameznih zgledih, ki se pa nahajajo po večkrat.

Trgovec N. je toliko premožen, da njegov sin lahko izbira med gospicami v mestu. Izbere si torej gospico, ki nima nič dote, a slovi po mestu zavoljo lepote in dobre vzgoje. Seveda je ženin po volji — ne toliko gospici, ki je brala mnogo romanov in si želi za moža kakega viteza, profesorja ali lajtnanta, ne pa „kramarja“ — pač pa je po volji materi, in poroka je prej, nego se morejo prav razgovoriti stare jezičnice o njem in o njej. „Medeni tedni“ so potem čuda kratki. Kmalu vidiš mlado gospo, ki je nosila prej le taka krila, kakršna je zmogla drobna mošnjica staršev, po vseh javnih krajih preobloženo s svilo, z zlatom itd. Zdaj šele začne uživati vse, kar si je izmišljevala prej: ne izpusti nobenega koncerta, nobene gledališčne predstave — izvzemši slovenske — nobenega plesa v kazini, kjer je brž „kraljica plesavk“, in si pridobi toliko častivcev, da se jih še okoli gospice nikdar ni smukalo toliko. Nevoščljivi jeziki drugih bolj zanemarjenih sovrstnic vedo kmalu pripovedovati kratke, pa pikantne novice o tem in onem, ki ni zastonj lazil za gospo; o gledaliških igravcih, oficirjih, prejšnjih ljubimcih itd. In včasih se celo zgodi, da pride vmes soproj, in potem je gospa nekaj dni „bolehna“; pa se navadno vse poravna, le da svet nima v rokah vidnih dokazov. Če je pa govorica vendar že tako močna, da se ne da z lepo podreti, potem gresta pa oba k fotografu: tam se dasta skupno fotografirati tako, da ona kolikormogoče sloni na njem, in to fotografijo potem

razobesi fotograf v svoji izložbi, da jo lahko vsak vidi. „Ta dva sta pa srečna,“ pravijo potem tisti, ki ju ne poznajo; kdor pa ve, kako je, pravi: „To je le kakor v gledališču,“ in obžaluje moža, ki je priženil le žensko lepoto, a še ta ni več samo njegova. — Pri domu pa taka gospa ni za nobeno rabo. Dopoldne ni nikdar oblečena, popoldne pa gre ali pa se pelje iz mesta, če ne sprejema ali ne gre v drugo družbo. Zvečer je pa gledališče ali kaka druga zabava, in če tega ni, pa igra na glasovir, bere romane in modne časnike, da se ne zamudi nobena nova moda. Poleti mora pa „na deželo“ ali v kake toplice, ker je mesto predolgočasno. Zavoljo lepšega vzame s seboj tudi otroke, ako jih ima, z eno ali dvema pestunjama, včasih pa tudi kako družabnico, s katero si preganja čas, kadar ni moške družbe. Včasih gre pa brž za njo tudi kak častitelj, ki ni mogel v mestu prav do nje zavoljo sebe ali zavolje nje; tam se potem vse zamujeno popravi. — Tako živi blagorodna, dokler zmore mož njene potrate. Seveda to trpi le nekoliko let, ker ga ni premoženja tako velikega, da bi ga taka žena ne zapravila, naj pridnost mo: a še toliko donaša. Ko se pa zgodi polom, potem zapusti še celo moža, ako je še v mlajših letih. Večkrat se pa pripeti kaj drugega žalostnega; tudi to, da spravi moža ob pamet ali celo pod zemljo. Ko bi bil vzal tak zakonski mož o pravem času korobač v roke, bi se njemu in njej kaj takega ne bilo pripetilo. Gotovo da ne.

Drugi slučaj. Mladenič, ki si je pridobil s svojo pridnostjo toliko, da si upa začeti kupčijo na svojo roko, ali pa, ki jo je prevzel po starših, vzame preprosto dekle gosposkega ali polovičarskega stanu, katero je že prej poznal. Morda mu prinese v hišo kaj ali pa nič — kot sebe in nekoliko cunj. Navadno se tudi ta soproga kmalu začne odlikovati po svoji noši, udeleževati se vseh veselic in sploh: posnemati višje stanove. Njena kratka pamet namreč misli, da je vse, kar izkupi mož, že čisti dobiček, katerega sme potratiti. A tu veselje in zapravljanje ne traja dolgo. Kmalu pride boben, in potem se oba potisneta nazaj v prejšnji pohlevni stan. Večkrat je pa tega kriv tudi mož, ki zaide ravnotako, kakor njegova draga, na stranska pota. — Vselej se pa taka zveza vendar ne konča tako žalostno, marveč so tudi zgledi, da spravi žena kupčijo više, ker je zvesta družica svojemu možu in mu pomaga pri zaslužku. Take gospe pa ne boš videl mnogo hoditi brez dela in nepotrebno oblačiti svoj život, kvečemu si privošči ob nedeljah kaj boljšega, a nikdar brez moža in otrok, če jih kaj ima. Telesno navadno ni tako lepa, da bi drugim mešala glave; ako bi pa bila, bi se pa tudi morda manj držala doma. Zato je pa tudi pravilo, da si človek, ki ima služiti vsakdanji kruh z delom, ne sme vzeti prelepe, pač pa pridno žensko.

Tretji slučaj. Bogat trgovec vzame lepo in bogato ženo. Sedanja vzgoja že skrbi, da je vsaka ženska — lepa ali ne, če je le bogata

— strašno razvajena. Vsaka misli, da je vse na svetu le za njeno veselje. Malokatera prinese možu toliko dote, da bi ne potrebovala sama zase vseh obresti, povrhu pa vsako leto še nekoliko kapitala. Razentega hrepeni še po časti, in ker na lestvi človeške imenitnosti ne more sama plezati više, pa goni moža — če tudi po svojih zmožnostih za častne stopinje ni sposoben ali pa čas ni ugoden — više in više, da pade vznak prav globoko. V taki hiši ni sreče. Kupčija gre rakovo pot, in če se nazadnje vse prekucne, žena ne mara biti tega nič kriva. Ljubezni med takima zakonskima prej ni bilo, pozneje se pa tudi ni izredila; zelo je med njima vse mrzlo — in otroci, če jih je kaj, so tuji obema, ker so bili večidel prepuščeni tuji vzgoji — nemški seveda, ker slovenščina je takim le „kmečki jezik“.

Vendar so pa ljubljanske trgovske gospe zadnji čas zelo ponehale s svojim ponašanjem, ker manjka drobiža. Nobena stvar se namreč ne zna tako podati razmeram in zatajiti svojih lastnosti kakor ženska — bodisi višjega ali nižjega stanu. Morda bo prišel še celo čas, ko bo nehala vsa baharija. Le ljubezen do materinega slovenskega jezika se jih še noče prijeti; njihova „tul-nemščina“ jim je še vedno ljubša od poštenega domačega blaga. Lepša strgana svilnata obleka nego cela iz poštene domače robe.

2. Gospa uradnikova. (Femina prae-tendiosa.) „Bršlin“ bi se lahko imenovala zato,

ker se ovija in srka sok drevesa; drevo se pa spet redi ob tujem, ne ob svojem. Uradnik je namreč jako srečna stvar. Njemu ne pogori ničesar, in tudi toča mu ne pobije, niti mu slana ne vzame dohodkov. Vsak mesec dobi svojo plačo iz blagajnice, katero morajo polniti državljani, četudi jim doma nič ne ostane. Zato je pa tudi uradnik zlata ribica našim gospodičnam in drugim, ki hočejo postati gospe — če imajo za to duševno in telesno sposobnost ali pa ne. Ponuja se jim pač prijetno življenje brez skrbi, brez dela; vsak mesec pa gotov denar, kajti prej bodo cele vasi pomrle gladu, preden uradnik ne bo dobival svoje plače — brez ozira na to, jo li zasluži ali ne. In to je jako prijetno. Posebno za žensko, ki nič ne zna in ni vajena nobenega dela. Pa tudi za tako, ki je do možitve morala delati, da si je zaslužila vse potrebno. Prezapeljiva je namreč misel, da bo potem živela brez dela le ob dohodkih moža tako, kakor živi ptica, za katero vsak dan sproti skrbi božja previdnost. Navadno se torej uradnik kaj lahko oženi, če ima tudi še tako majhno plačo. Saj mora ta postajati večja in večja, kajti država ne more falirati.

Po vsem tem je uradnikova žena ali gospa raznega rodu in preteklosti. Ta je morda hči kakega uradnika ali sicer gosposkega stanu; druga je polmeščanskega, tretja čisto kmetiškega, četrta celo bivša kletarica ali še kaj nižjega. Seveda se pokrije po možitvi ženin prejšnji stan s soprogovim uradnim plaščem, in le ne-

voščljivke se razgovarjajo še nekaj časa o tem, kaj je bila tainta prej, preden je nabasala svoje lase s tujim blagom in jih nakupičila v „šinjon“ ter jih pokrila z gosposkim klobukom. Zavidljivost je pač grda lastnost. Saj nismo Egipčani, pri katerih je bilo zapovedano po postavi, da nihče ne sme stopiti iz svojega stanu v višjega. Saj se zelo pogosto zgodi to, da postanejo sinovi kmetiški in drugih nizkih stanov gospodje; zakaj bi pa kmetiško dekle, kletarica ali pa dekla ne postala gospa? Vsak si pač pomaga, kolikor more, in tako n. pr. lahko postane nekdanji dacar bogatin ter celo državni poslanec! Vse je dovoljeno, in nihče se ne more temu ustavljati, da se le godi spodobno in postavno. Človek pa, ki je dosegel kaj njemu — po zmožnostih njegovih — nepristojnega, sklene roke in hvali Boga za to; ne pa, da se potem prevzetno ponaša s tem, kar je postal brez svoje zasluge, ter visoko nosi greben.

Žena uradnikova pa rada nosi greben; to kaže ob vsaki priliki. Čim više stoji njen mož v službi, tem više se postavlja nad druge tudi ona. Kakor med moškimi, so tudi pri njej razne stopinje. In te so jako stroge. Če ima izmed dveh sestrâ vsaka za moža uradnika, se bo ona, ki ima višjega, nerada pečala z drugo, ki ima nižjega — vsaj očitno ji bo kazala, da je višja od nje. Brž ko ima poročni prstan na roki, že pokaže vse svoje navade in razvade. In če bi razvad še ne imela, se jih kmalu nauči od drugih. Prvo je, da se odvadi vsakršnega dela, če ga je

bila prej navajena. In č · kaj počenja, stori to le, da si preganja čas, ne pa da bi si kaj pridobila z delom ali ustregla hišnim potrebam. Čemu pač? Saj je mož molzna krava, ki ima zmeraj mleko. Zato se taka soproga vednobolj zarije v gosposko življenje, čeprav si je morala nekdanj služiti kruh z rokami. Posnemati začne veliko gospôdo v vsem. In to tudi lahko stori, posebno če je njen soprog profesor ali uradnik višje vrste. Njeno javno življenje je torej povsod tako, kakršno smo opisali pri véliki in trgovčevi gospe, le da včasih — kadar je plača moža za njene potrate vendarle še premajhna — dela dolgove in je zapisana zlasti pri trgovcih v tisto knjigo, ki kaže, koliko ima dobiti trgovec od drugih.

— Ker nima taka gospa nič dela, jo prav pogosto vidiš v lepem vremenu po javnih izprehajališčih. Navadno ima tudi po več otrok, ker se jih ne boji tako kakor človek, kateremu ni država porok za vsakdanji kruh. Te otroke jemlje s seboj, našemljene in pisane kakor maškare, ter kramlja z njimi nemški, čeprav se ji to tako poda kakor staremu človeku ples. Odgojeni so otroci dobro, to je: razposajeni so kakor mladi kužki, da so vsem sosedom in vsaki družbi za nadlego. Kadar pridejo ti otroci v sedmo leto, gredo v šolo — v nemško seveda — in dečki študirajo večidel s štipendijami, katere bi se pa kmetiškim revnim dijakom bolj prilegle. A mati že vé kako bližnjo pot, po kateri pride prej do štipendije kakor okorni kme-

tiški čevlji in slovenska govornica. Hčere take rodbine pa gredo po končanih ljudskih šolah v pripravnico, ki je zanje kakor nalašč. Če se potem ne omože, postanejo učiteljice, sinovi pa uradniki, in tako srkajo naprej ob prsih države kakor starši. A za stan, na katerem sloni vsa država, ki plačuje davke, se ne odgojujejo, ker je v njem pretežko živeti.

Če je taka družina še velika — kar je navadno kmalu — in mož ne more po uradniški lestvi tako naglo kvišku, kakor bi rad; in če je ona bolj nizkega stanu, je pač življenje nekoliko drugačno. Svila, žamet in dragi klobuki niso navadna vsakdanja obleka. Tudi otroci so manj pisano oblečeni. Razvad je manj, in obnašanje bolj pohlevno, življenje preprosto. Toda „exempla trahunt“ — zgledi pohujšajo. Soprog mora više, mora nagleje plezati po klinih državne lestve — to mora, ni drugače. Zato ga žena goni in goni, mu daje navodila po svoji pameti, da se mora prikupavati višjim. In ravno to je za našo narodnost silno škodljivo. Marsikateri soprog, boječ se zamere ali hrepeneč po naklonjenosti višjih, potegne s protinarodno stranko ali postane vsaj „tih“ narodnjak, ki ima za narod le srce, a drugega nič. Ako se pa ženi v tem ne poda, nima doma miru noč in dan. Kadar kdo njegove vrste stopi za stopnjo više, dobi on pod nos očitaje: „Na, vidiš, ti bi bil tudi že lahko to, kar je ta. Kaj neki imaš od tiste neumne slovenščine?“ Če se mu pa zavoljo njegovega narodnega prepričanja zgodi kaka

krivica, je pa že ogenj v strehi, in čujejo se besede: „Na, to imaš od tiste prismojene slovenščine! Saj boš še službo izgubil. Ali bodo potem Slovenci skrbeli za tvoje otroke? Jaz bom kar šla, to ti povem.“ Ni čuda, če povsemtem vidimo toliko uradnikov na nasprotni strani in potuhnjenih, dokler zistem ni prijazen Slovanom.

Še nekaj je, po čemer se uradnikova gospa odlikuje: ona draži drugim ljudem, katerim ne peče država kruha: stanovanje, obleko in živež. Odkar so namreč uradnikom, zlasti višjim, plače tako zelo povišane, je segla baharija tudi sèm. Izbirajo si vse. Kajti par sto goldinarjev za stanovanje več ali manj — če je le priležno; par goldinarjev za kuhinjo ali obleko več ali manj; če je to, kar se kupi, slastno, in je vzbujeno poželenje — kaj to de! Primerilo se je že, da je prekupil uradnik stanovanje, ker je bilo všeč njegovi soprogi, za celih 100 goldinarjev in je pregnal starega najemnika, ki ni mogel plačati toliko več. Na trgu sem pa jaz sam videl tako gospo s kuharico, ki je kupila za 2 gld. 50 kr. zajca, katerega je pustila prodajavka meni za 1 gld. 30 kr. Ravnotako je dala 4 gld. za purana, katerega bi bil jaz dobil za 3 gld. Kaj dé to njej, ker ima soprog po 10 gld. plače na dan! Mi vsi drugi smo berači — naj jemo zelje, repo in sok in naj bivamo po takih luknjah, kjer se podnevi nič ne vidi, ali pod streho z vrabci, podganami, miši in pajki v prijetni družbi.

V nravnem oziru pri taki ženski tudi ni vse tako, kakor uči vera. Nemški pregovor: „Müßig-

gang ist aller Laster Anfang“, ali pa slovenski: „Lenoba — gniloba“ se tudi tukaj uresničuje, če je le polovico tega res, kar govoré jeziki. Kaj bo revica počela tiste dolge ure, katere prebije njen mož v pisarni in ob svojem uradniškem poslu? Tudi se ni ravno zato omožila, da bi živela kakor nuna v samostanu. Mož je pa le zmeraj isti in sčasom postane dolgočasen, ker se mu ne zdi več vredno, laskati se ji in si izmišljovati novih zlatih priimkov, katere bi slišala ženica tako rada. Približa se torej kdo drugi s takimi sladkimi naslovi. Prizadeva si na vso moč, pridobiti si njeno ljubezen. Romani, plesi in gledališče tudi ne ostanejo brez vsega vpliva na njeno mehko in občutljivo srce. In tako dobi mož rivalov, preden to zapazi. A kadar zapazi, je že prepozno. Zver, ko je enkrat okusila kri, jo potem zmeraj išče. Saj je vendar ženska tako izvedena v sredstvih, s katerimi se vabijo v mreže možje, zlasti pa mladeniči!

Neka druga, bolj skromna, nižja vrsta takih žensk je pa tista, ki živi popolnoma le za dom, in je skrbna mati svojim otrokom, možu zvesta tovarišica in ne mara dosti za svet, da se le njej godi dobro. Toda tudi ta ima marogo. Svojega moža drži pri tleh, da se nikamor ne more povzpeti ne duševno v družabnem, ne v političnem življenju. Odgojuje pa svoje otroke tako, da niso pravnič; nimajo nobenega značaja, marveč so služni vsakemu, kdor jim dá kruha. To je polževa kri. Tak polž se potem prime vsakega peresa, na katerem je zanj kaj hrane, in

je v političnem in družabnem življenju pravcati škandal brez vse koristi za svet in za človeško družbo. Povsod le sesa, kamor sede, in misli, da je vse drugo na svetu zato, da redi njega.

Le nekoliko izjem je tudi tukaj kakor v vsakem stanu — samo premalo jih je. Najdeš namreč tudi uradnikovo gospo, vneto za narod, ki izpodbujaja moža v ljubezni do domovine in vceplje svoji deci domovinski čut v srce. Taka soproga ima navadno tudi dosti drugih lepih ženskih lastnosti: je zvesta tovarišica svojemu možu in odgojuje svoje otroke tudi za kaj drugega, ne samo za državne pijavke. Zato jo pa tudi svet visoko spoštuje in moža čisla zavoljo nje, nevoščljivi jeziki ji pa ne morejo kaj.

Če uradnikova gospa postane vdova, dobi penzijo in za male otroke še „donesek za odgojo“. Tudi to je nekaj, kar vnema ženstvo za uradnike. Kajti če hoče imeti katera druga žena po smrti moža penzijo, si jo mora prej sama ali pa mož preskrbeti. Uradniku pa tega ni treba, ker zanj skrbi država — to je tisti, ki plačujejo davke.

Gospodična.

(Papilio vel domincula.)

Gospodična ali „frajla“ pravijo dandanes vsaki ženski, ki nosi gosposki klobuk ali vsaj kepo tujih las in dlake med svojimi lasmi na glavi, in ni ali ni še bila omožena. „Dekle“ že ne mara nobena biti, čeprav sta njena roditelja

celó ali vsaj napol kmetiška. Akoravno smo pri dosedanjih slikah morali večkrat seči po gospodično in jo vzeti na pomoč, se vendar še izplača, da tudi njo denemo še v poseben okvir, ker ima mnogo strani, od katerih smo jo mogli videti le površno ali še celo toliko ne.

Gospodična nima ne zgodovinskega, ne cerkveno- in ne posvetnopolstavnega prava. Ženska namreč ni prišla na svet kot gospodična. Eva je bila takoj po stvarjenju gospa, in v svetem pismu ni nikjer brati o kaki „gospodični“ Adamovi. Cerkevna in posvetna postava govorita le o ženskah, omoženih in neomoženih; kvečemu še o hčerah, kar pa zadeva hčere vseh stanov, ne le gosposkih. Postavne ali zgodovinske pravice do tega pridevka torej nima ne mlada, ne stara gospodična. Vendar ne bomo preiskavali, kako je prišla do njega, ker nam to ni nič mar. Jemati ji ta naslov, prepuščamo dotičnim p. n. ženinom.

Nahaja se gospodična ne le v Ljubljani in sploh po mestih, ampak že tudi po deželi, posebno po graščinah, in zadnji čas tudi po šolah kot učiteljica. Povsod se spozna po pisani obleki (odtod „papilio“ — metulj) in po kuheltajčarski nemščini ali še celo po nemško-slovenski laščini ali francoščini, če se je nauči le par besedi. Zlasti njena nemščina je klasična; še ljubljanske kuharice je ne govore lepše. Kako lepo, kako poetično in lirično n. pr. se glasi: „Jec gemèr abèr špaciren auf Roženpoh“ — „abèr vi zi abèr šleht zint“ — itd. Človek bi kar na kolena padel pred

tako stvarjo in bi jo prosil, naj mu poje ves dan tako in še vso noč — zaspati bi pri tem ne mogel.

Pa pogledjmo, kako si človek misli gospodično. Najprej je ubogljivo dete, vojeno po starših, zlasti po skrbni materi; pozneje pa po šoli dobro vzgojeno bitje nežnih čuvstev, sramežljivo in dobrega srca; do 14. ali 15. leta pač nekoliko razposajeno, a vendar še zaprto škodljivemu vnanjemu dihu. S 15. letom pa neha biti otrok: postane zamišljena; srce je že bolj občutljivo za vnanje vtise; a njena sramežljivost še večja; nedolžnost ji gleda iz oči, je razlita po vsem njenem bitju; oko se deviško poveša pred silnim moškim očesom; rdečica oblije njeno čisto lice pred vsako nespodobno besedo; iz neoskrunjenih, še nedotaknjenih ust prihajajo le blage besede; strupeni dih sveta še ni zavel preko te nežne cvetice. To čisto bitje skriva v sebi brez števila blagih lastnosti; napolnjeno je hrepenenja, ki pa še nima gotove podobe; v njenih prsih kipi in vre; človeških strasti še ne pozna; ne razloči hlinjenja od resnice; sama je dobra skozi-inkozi, zato misli tudi o drugih enako, ker hudega še ni poizkusila. Tako bitje navdušuje pesnike in pisatelje; priganja mladeniče k blagim in pogumnim činom; je ideal, ki ojači obupajoče in popustljive; nagne marsikoga na pravo pot in kroti najhujše človeške strasti. Blagor mu, kdor more presaditi tako neoskrunjeno cvetico v svoj zakonski vrt!

To je pa le površna podoba gospodične, kakršno si mislijo zaljubljeni sanjači in častivci

ženskega spola; a ne taka, kakršna je v resnici. Da jo prav spoznamo, poiščimo jo v nežni mladosti, na otročjih nogah.

Prva odgoja se navadno prepušča pestunjam; „mama“ se ne more ukvarjati z njo, ker bi ji bila povsod napoti. Potem pride — če mošnjiček to zmore — guvernanta (odgojiteljica) v hišo. Ta je Francozinja ali pa vsaj Nemka, da le slovenski nič ne zna. Tudi poslom je strogo zapovedano, da govore z otroki nemški. Odgojiteljica se potem ukvarja z mlado hčerko, ki dobi brž priimek „gospodična“ — zlasti od tistih ga dobi, ki se hočejo prikupiti „mami“ iz kateregakoli namena. Oče pri vsem tem nima nič drugega opraviti kot plačevati odgojiteljico in — če je nagnjen k temu — ji naskrivnem tudi dvoriti in se ji prilizovati, ako ona to obrajta. — Če pa „cesar“ take potrate ne dovoli, sè odgojuje hčerka doma, t. j. da zna le tekati in kramljati, ima že besedo v hiši in zunaj nje; spušča se v vse družbe, kamor gre „mama“; posluša vse pogovore odrastlih in je kmalu tako zrela, da jo občudujejo.

Ko pa doraste za šolo, se pošlje — ona prve vrste — navadno v kak dekliški zavod, odkoder se vrne popolnoma izobražena in zrela za vse stanove sveta. Tam je namreč dobila svetovno omiko: ima najlepši okus o oblačilih; izvedena je v vseh skrivnostih toalete; prebrala je več najslaynejših romanov in gleda zdaj na moški svet tako, kakor bi bil le zavoljo nje na svetu. Ona druge vrste pa pride v domače šole. A

komaj pristopi 10. leto, že posnema odrastle in ugaja ji, če jo spremljajo nezreli mladeniči iz šole domov — včasih po zakotnih potih — in ji podajajo med potom sladke besede. Celo zaljubljena pisma že obraja, čeravno so prepisana iz kakega „Briefstellerja“. To se godi še, dokler nosi kratka krila. Temhujše je pa, ko jih dobi do stopal. Takrat bi rada veljala že za popolnoma godno „gospodično“, in ker ji narava noče naglo dati, kar si želi, pa naredi umetno. Opazila je namreč že na drugih, kako se dá opehariti moško oko. Sreča, da imamo zdaj še pripravnice za učiteljice, ker tu se dá še dopolniti, kar nezreli šolski učenki ni bilo dano. Tu se bistri um in čisti okus; nezrel mladenič brez dlake pod nosom ji že ni več spodoben spremljevalec; imeti mora že vsaj nekoliko nasada pravih brk ali brade, drugače ga gospica le zaničljivo pogleduje postrani in odpravi z zasmehovanjem; njegova zaljubljena pisma se pa bero naglas prijateljicam, in tudi te pritrkavajo z zasmehovanjem.

Da je odgoja gospodične popolna, se začne že v prav mladih letih učiti godbe na glasoviru, na citrah, ali na goslih. Nekatere gospice pa celo slikarije — vsega brez ozira na to, ima li talent za to ali ne. Le če se uči petja, mora imeti zanje glas in posluš, drugače jo učitelj kmalu popusti. S 16. letom je pa navadno že tako izučena — posebno če se je lotila glasovira — da ji ročice kar bezljajo po glasoviru, in če to gledaš od blizu, se ti bo zdelo, kakor da gledaš koračiti

tisto žuželko, ki se ji pravi „stónoga“. Mama je jako ponosna na hčerko, in če je le količkaj družbe, jo brž sili h glasoviru. „Čudovito dete“ se izkraja brani; a ko sede za instrument, je ni več spraviti od njega. Pohvala ji je gotova že zavoljo mame — o, tej se potem sveti obraz veselja in ponosa. Tudi javno se pokaže taka gospica v „koncertih“ in pa „besedah“ s kako kompozicijo, katero je pa doma že tolikokrat preigrala, da jo žvižgajo vsi vrabci po strehah okoli njenega stanovanja in je prepodila z njo že vse podgane. Če je gospodična lepa, ji potem občinstvo ploska; če pa ni lepa, se pa še ne pokaže ne, akoravno je morda res umetnica. Vse to kazanje ima namreč ta namen, da se opozori mladi in stari moški neoženjeni svet na čudovito dete; kajti če je hčerka materi še tako drag biser, bi jo vendar oddala rajši prej kot pozneje ali pa morda celo ne. So pa tudi tu izjeme — a vendar je pravi umetniški talent pri ljubljanskih gospicah tako redek kakor ljudje čez seženj veliki.

S 16. letom je pa naša gospodična že zrela za svet. Saj je že vsestransko izobražena, in je že skoro ni reči, ki bi ji bila nova. Dokončal je odgojo že tudi plesni učitelj. Pri njem in po drugih družbah se je naučila gospica koketnega vedenja, izgubila je plašnost in tisto neumno deviško sramežljivost — in angel nedolžnosti se obrača od nje, če je ni že popolnoma zapustil. Komaj napol razvito cvetico že pelje mati na ples — oblečeno po modi, t. j. tako, da obleka

več razkriva kakor zakriva; zlasti zgoraj mora biti izrezana toliko, kolikor se le dá — tako, da se že moški sramujejo zanjo in si ne upajo gledati te nagote. Zardeti pa njeno lice več ne more; njeno uho posluša še takó opolzke pogovore brez nevolje, ali če je nevoljna, je to le navidez.

Zdaj je vpeljana med svet. Dotja je imela ljubezenske spletkarije le s študenti in z mlajšimi komiji; zdaj teh ne mara več; okoli nje se smejo smukati le komiji višje vrste, mladi trgovci, sinovi boljših ali vsaj dobrih hiš, mladi uradniki, pa tudi starejši jastrebi, ko so oskubili že več golobic. Najbolj pa obrajta taka gospica lajtnante in nadlajtnante — sablja ji bolj imponira kakor gola palčica. O pravi ljubezni pa ni govoriti, ker je njeno srce nezmožno zanjo: vse je le igrača, da se preganja čas in da so čuvstva vedno kolikor-toliko razburjena. Med častivci in prilizovavci pa dobi vendar kateri za nekoliko časa prednost; a to ne trpi dolgo — kmalu naredi prostor drugemu, ta tretjemu, tretji četrtemu itd. To trpi tako dolgo, da slednjič nobenega več ni.

Seveda v gledališče tudi hodi, ko je le toliko odrastla, da jo je videti v loži. Gledališče v Ljubljani je pa že dolgo vse prej nego zavod za omiko in pouk. Nemci pošiljajo sèm ves izmeček drugih gledališč; zato predstave ne vlečejo ljudi zavoljo igranja, ampak bolj zavoljo iger. Te pa morajo imeti v sebi kaj pikantnega: morajo biti kolikor se dá opolzke. Najbolj se obrajtajo kolikormogoče nage ženske, posebno v

moški obleki. Vse to gleda mlado oko gospodične, njeno uho posluša opolzke besede, in tako hlastno srka vase sladki strup, ki jo kmalu vso prešine. Kar vidi in sliši v gledališču, premišljuje doma v samoti; o tem se pogovarja v družbi in kmalu ima take nazore in toliko že ve o človeškem življenju, da človek kar strmi, če se spusti z njo v pogovor.

Še bolj kot v družbi med moškim svetom, pa pokažejo gospodične svoje lepe lastnosti, kadar so same med seboj. Takrat pokažejo še to, kar pred moškimi skrivajo, in zaljubljenemu mladeniču izgine vsa poezija — kar iz nebes pade, če jih posluša odstrani, da one zanj ne vedo.

„Oh premisli, ta ongavi komi leta zdaj zmeraj za mano, ker sem zadnjič z njim plesala. No, takih buteljnov bi še manjkalo! Kakor bi drugih ne bilo!“ — „Snoči v gledališču me je pa lajtnant I. ves čas tako gledal! Saj sem ga tudi večkrat pod oknom videla.“ — „Ej, nič se ne bahaj, ta ima tisto Rozo.“ — „Ni res, meni je že pisal zaljubljeno pismo.“ — „Kaj bo lajtnant! Meni je poslal knjigovodja J. za god strašno lep šopek, ki ga imam še zdaj na oknu.“ — „Kako si neumna! Ta je davno v hiši gospe N. kuhan in pečen.“

Tako gredo pogovori ... Potem pridejo na rešeto vsi moški, ki se sučejo okoli te ali one; naštevajo se vse spletke, ki jih je že imel ta ali oni; tej se posmehujejo, ono opravljajo, da hodi s tem ali onim itd. Največje veselje je pa, če katera pade; skoro nobene ni, da bi ji

tega ne privoščila. Kadar se pa katera omoži, jo zavidajo in odpovedó prijateljstvo; a vendar pravi vsaka, da bi ona tega ne bila vzela, če bi ga ji bili prav ponujali v zlati skledici — ima tak nos, take oči, tako postavo, je tako neveden, tako slabo pleše — sploh: cela razstava človeških napak je na njem.

Evo je bil Bog ustvaril zato, da je bila družica Adamu. Čeravno gosposki svet ne mara mnogo ne za stari, ne za novi testament — to veruje pa še vendar, da je treba gospodični za življenje moža kakor mladi sadiki kolca, ob katerega se ovije. Ta vera je pa postala še popolnejša, namreč taka, da je moški spol na svetu le zato, da redi ženski spol. Po tej veri je uravnana tudi večinoma vzgoja naše gospodične. Tu je res velik napredek v primeri s kmetiškim dekletom. Tam na kmetih je namreč še tista babja vera, da mora nevesta tudi kaj prinesiti k hiši — če že ne drugega, pa vsaj pridne roke. V mestu smo pa v tem oziru že nekoliko milj naprej. Tu mora namreč nevesta že prej izvedeti, koliko svilnatih oblek ji bo mogel napraviti ženin na leto; koliko poslov bo mogel imeti za voljo nje; kam bosta zahajala podnevi, kam zvečer; kdo bo zahajal v hišo itd. Vse to izpraša navadno prej že mati, in kar si ona prav ne upa, to pa dopolni hčerka sama.

Skoraj pa bi bili pa pri tem pozabili na nekaj, brez česar nobena gospodična ne more živeti, in ta predvsem potrebna reč je — zrcalo. To je oltar v hiši. Pred njim stoji gospodična

vsak dan nekoliko ur. Tu ogleduje svojo podobo, pred njim se napravlja in popravlja in šele, če je izrekel ta pravični in nepristranski sodnik tako sodbo, da je njej všeč, potem se poda med ljudi.

Bral sem enkrat nekje, da možak, ki nosljá ali kadi, zamudi pri svojem delu gotovo vsaj po eno uro na dan. Če se seštejejo tako potravnene ure dela, bi dal zaslužek že lepo hišo, ako dela mož le 30 let. Seveda o naši gospodični ta primera ne velja. Kvečemu se more reči, da medtem, ko se napravlja in popravlja pred zrcalom, nič drugega ne dela; to pa za občni blagor nikakor ni škodljivo. Izkrajá, dokler še ni vajena, gre to napravljanje počasi, to je: sama s seboj je gotova v četrť ure. Ko se pa v tem bolj izuri, ji gre pa oblačenje, česanje, barvanje (šminkanje), zadrgavanje oprsja — da je kolikormogoče napeto in stisnjeno — tako naglo izpod rok, da je s tem gotova že v dveh urah — zlasti, če gre na ples ali kam drugam med gosposki svet, kjer se hoče pokazati z vsem, kar ima in nima. Za vse njene „toaletne“ skrivnosti pa zve moški šele takrat, kadar je prepozno, in se imajo z njimi slepiti le še drugi. Zrcalo je torej vsekako silno potrebna reč gospodični: brez njega bi ji bil ves svet temen. Tudi spoznava v njem svojo telesno lepoto ali pa to, kar jo kazí, da ve zadnje po moči popraviti, prvo pa povišati. Duševne lepote pa v njem nič ni videti, ker je steklo tako ulito, da se vidi v njem vsakdo tak, kakršen je res.

V političnem življenju gospodična nima pravega pomena, ker ne plačuje nič davkov in nič ne služi, da bi se ji pridržavalo od plače. Več velja pa v družabnem življenju, ker s svojim nemškim kramljanjem kolikortoliko potiska nazaj slovenski materini jezik. Le idi na ples, v gledališče, ali v koncert, k „besedi“ ali sploh h kaki javni zabavi in slišal boš; če je le ena gospodična (ali gospa) vmes — zavoljo nje se vse nemški pači, da si se jim to včasih toliko poda kakor kmetu cilinder. Zlasti na plesih je vse žvrgolenje nemško; sliši se, kakor bi kdo hodil po trskah ali po jajčnih lupinah, in to brez ozira na kraj, kjer je. Gospodična kramlja nemški v Čitalnici, v kazini, v prodajalni — kjer razvadi komije tako, da potem ogovarjajo vsako gosposko kijkljo po nemški — v vsaki gostilnici in celo na kmetih, če gre v družbi iz mesta. — Zakaj? Zato, ker sliši najrajši sladkanje, laskanje in prilizovanje; tisti pa, ki si prizadevajo, da si ji prikupijo, so se pa učili takih sladkih besedi, primer in stavkov iz nemških romanov, in te je tudi ona brala — in tako ji doni povzdigovanje njene lepote v nemškem jeziku veliko lepše kakor v domačem slovenskem. Slovenec je presirov, in ne zdi se mu vredno truda, da bi tratil svoj dragi čas s praznimi pogovori in s hvalisanjem žensk. Če pa to stori, pa stori v nemškem jeziku, če ga le količkaj zna; a zapelje ga zopet le gospodična, ki brž udari na nemško plat, le da bi slišala slajše besede, ki se boljše prillegajo njeni ničemurnosti. — Ravnotako

bi pa po ljubezni hrepeneče mladeniče in starce lahko silila tudi k slovenskemu govorjenju. Mnogo bi lahko pripomogla k razvoju „gospoškega“ slovenskega jezika, če bi le hotela in se mogla vneti zanj. Saj doni iz njenih ust naš lepi jezik še lepše — kar naravnost čarobno. To izkušamo posebno pri javnih veselicah, kadar stopi pred poslušavce kaka gospodična z govorom. Seveda bi se morala sama prej izobraziti v tem jeziku v šoli, v branju, razgovarjanju; „kranjska špraha“ je pa tudi iz njenih ust tako neokusna kakor njen „kuheltajč“. Za tozadevno izobrazbo se pa gospodična ne potrudi, ker ni bila v šoli probujena za to, in se je že privadila nemščine; slovenske knjige ali časnika pa ne vzame v roko, ker jo zbode v oči že sama slovenska črka. Imamo pač tudi tu hvalevredne izjeme; toda tako redke, da se med drugo množico kar izgube. Sploh je naše ženstvo najhuje oblizano po tuji kulturi. To se vidi tudi po tem, da vse tuje bolj ceni kakor domače, bodisi prvo še tako slabo, a drugo še tako dobro.

Oglejmo si zdaj gospodično v stanu, ko je nevesta. Posrečilo se ji je ujeti klina na trnik, in zdaj si s pomočjo matere prizadeva na vso moč, obdržati ga, da bi se ne splašil, dokler ni še trdno priklenjen po poročnem prstanu. Zato kaže vse lepe lastnosti, slabe pa skriva; saj se bodo te lahko pokazale po poroki tem razuzdanejše. Kadar je ženin blizu, ima taka nevesta toliko opravil, da najde komaj časa za kratko razgovarjanje z ženinom; šele ko ta odide, si nevesta

zopet odpočije in vrže od sebe krinko, pod katero je prej potila krvavi pot. Če ni previsokega stanu, se uči tudi kuhati kakih štirinajst dni; opaše si bel predpasnik in dela napotje kuharici in dekli v kuhinji. Morda si kupi tudi šivalni stroj in se ga navadi goniti in morda še vtekiniti šivanko. Dá se delat tudi belo perilo, če že ni morda pripravljeno od kake prejšnje razbite zaroke.

Stan neveste je sploh nekako čuden stan. Poln veselja in hrepenenja. Štejejo se dnevi, kakor jih šteje jetnik proti koncu svojega zapora. Duh in telo sta silno razburjena, spanje nemirno, polno prijetnih in strašljivih sanj. „Bo ali ne bo“ — to zmeraj roji po mladi glavi. Zlasti še, če je nagnenje do ženina le hlinjeno, ne pa odkritosrčno, ker v tem slučaju nevesta samasebe ne ceni toliko, da bi verjela, češ ženinu sem toliko draga, da me ne bo zapustil. Pisma drugih častivcev in prejete spomine nanje sežge ali vsaj poskrije; dosedanja znanja pa neusmiljeno razdere; vendar pa še prihrani v srcu kót za kakega lajtnanta ali drugega mladeniča, ki je kraljeval dotja v njem, a ni imel toliko volne, da bi ji bil mogel napraviti mehko in gorko gnezdo. To je pa prva potreba. Prejšnjim častivcem se pa ne zapró vrata popolnoma; morda le za par mesecev. Dokler namreč dekile še ni čisto pod streho, je še zmeraj dobro, če so še kje drugje odprta vratca, ako bi se vsa reč skazila.

Čeravno je nevestin stan tako prijeten kakor majhnim otrokom noč pred sv. Miklavžem,

vendar nobena nevesta nima rada, da bi trpel ta stan predolgo. Če že namreč ne vé po sebi, pa vsaj po drugih, da lahko pade nazaj v prejšnji stan, in gospodična, ki je bila že nevesta, je podobna opranemu slamniku, ki nima več prave podobe, in se mu obnošenost koj pozná. Včasih pa pride iz dolgega nevestovanja vse kaj drugega kot zakon. Gospodična izgine za par mesecev h kaki „teti“ in ko pride nazaj, je nekoliko izpremenjena, a vendar še „gospodična“, toda le zato, ker nima zakonskega moža. Taka potem ne dá nič več za sladke besede iz ust mladih ljudi, ampak obrajšta že bolj starejše vdovce, ker le od teh se ji je še kaj nadejati. Če more, gre tudi v kako drugo mesto ali pa na kmete kam v kako graščino, kjer ni še znana njena preteklost, in včasih se tudi primeri, da najde še katerega, ki jo vpreže k sebi v zakonski voz. Marsikatera pa se odpove vsej nadi do zakonskega prstana in jemlje druge prstane ter raznovrstno srebruino in zlatnino, pa tudi papir, če je tiskano na njem, da ga jemlje državne kase za srebro. Taka hodi potem zelo nališpana in zaničuje prejšnje prijateljice, — a tudi te njo — tako dolgo, da zapre njen častivec darežljivo roko, ali pa ga drugi denejo na boben. Morda pride potem še drug tič, ki ima kaj zlatega perja; za tem tretji itd. — in ko pride k pameti, je večidel že oskuben. Če pa ni enega, je dobrih tudi več, in potem pride to, kar pravi Valentin v „Faustu“ svoji sestri: „Und wenn sie erst ein Dutzend hat, so hat sie

gleich die ganze Stadt.“ — Vendar to ne velja o vsaki, ki si je prismočila svoje deviške peroti. Marsikatera se odpove popolnoma tej stroki ženskega poklica; zaduši po spolnem uživanju morda še hrepeneča čuvstva in izkuša, narediti si od druge strani mikavno ali za človeštvo koristno življenje. Ker se ji zdi njena lastna usoda vredna milovanja, kaže sočutje do drugih nesrečnikov, in njena roka, če more, stori mnogo dobrega. Krene pa tudi v drugo stran — toda o tem pozneje.

„Kaj pa z vero?“ bo morda kdo vprašal.

Dà, tudi ta stran se lahko opazi na gospodični. Saj se napravi za cerkev skoro ravnotako skrbno kakor za ples ali vsaj za izprehajališče. V cerkvi sede ali se vstopi na kolikormogoče očiten prostor, in preden je tu stanovitno nastavljena, se je ozrla že po svoji okolici, če je nje vredna, in če je kaj oči, ki pasejo na njej radovednost, jo občudujejo ali se jézé. Potem odpre molitvenik — nemški mora biti — ki je zunaj lepo okinčan, in se dela kakor bi zrla vanj. Morda je eno oko v njem, a drugo gotovo ni. To šviga semtertja in lovi druga. Molitvena knjižica ji je namreč ravnotako „toaletna“ pri-teklina kakor solnčnik ali pahljača — nekaj mora biti v roki. Ravnotako gre k procesiji — ne sicer za njo, pač pa se vstopi v praznični opravi tako, da gre procesija mimo nje, in da ima moška mladina, sredina in starina priliko, ogledovati njeno telesno lepoto.

Cerkev je taki gospodični sploh — če ne naravnost potrebna — pa vsaj koristna dvorana.

Posebno ako je ne pusti strogost staršev, sitnih tet itd. iz hiše brez varstva in spremstva. Tu se dá ljubkovati z očmi; v drenju se stisne lahko kako pisemce v roko; tudi se lahko zgodi, da se gre — ne v cerkev, ampak mimo nje, posebno zvečer. Ta priložnost pač ni brez vtisa, ampak vzpodbuja mladi in stari moški spol k obiskovanju cerkvâ in procesij, in marsikdo, ki že več kot leto in dan ni videl cerkve odznotraj, pride in stoji med pobožnimi tako dolgo, dokler ima kam obračati svoje oči. Ko gre pa gospodična vun, se nastavi tako, da ga ona mora videti. Če je pa več takih skupaj, se imenuje to po nemško „Kirchenparade“. Škoda, da je to le ob nedeljah in praznikih in le še ob Šmarnicah! Gospodična bi imela to rada vsak dan — in gospodič tudi. Če gre pa sama v cerkev, in se zdi mami, da je predolgo ni bilo domov, se pa izgovarja s tem, da je opravilo trpelo tako dolgo.

Če pride kak tujec v Ljubljano in gre ob nedeljah in praznikih po javnih izprehajališčih, se čudi številu lepih gospodičen, ki hodijo tam navadno v dvovrstah, in da jim zmeraj prihaja nasproti toliko mladih gospodičev. „Zakaj to in ono lepo bitje še ni gospa?“ vpraša popravici, ko vendar vidi, kako se smuka okoli gospodičen toliko nališpanih gospodičev, oficirjev in starcev. Da, prav ima! Zakaj je vsako leto vednomanj ženitovanjskih oklicev; zakaj se teh mladih lepotic vsako leto le prav malo izpremeni v mlade gospe? Prej dobi moža umazana kuharica, dekla ali vdova kakor tako nališpano bitje. Zakaj to?

Čeprav sem si gotov hude zamere, naj vendar tu povem, kar mi je odgovoril neki prijatelj, ko sem ga vprašal, zakaj se ne oženi. „Rajši si kupim kravo,“ — je rekel neolikanec — „krava mi daje za rejo vsaj mleka in telet; taka našopirjena in razvajena stvar pa ni pod milim Bogom zanič.“

Iz dosedaj povedanega je nekoliko že razvidno, da je gospodični prva skrb ta, da kultivira svoje telo. Zato se kaže od 12. do 15. leta táko, kakor bi bila vsaj 16 let stara. Ker pa v teh letih še nima — za zrelega dekleta — primerne obilnosti, si jo zna pridobiti na umeten način. Bombaž, iglice in razne krpe so dobra podloga. Ravnotako se odvadi drobne otročje hoje in se privadi bolj lene ali pa poskočne, kakor jo vidi pri odrastlih.

Pod vratom pa mora biti vidne vsaj za ped gole kože (zarobljeni kmet pravi temu „gosli kazati“). In da dobi njena koža pravo, nežno, leskečo barvo ter potrebno voljnost, rabi gospodična razne pomade, šminke, dišeče vode in milo. Da pa ne ogori na solncu ali na vetru, pa varuje obraz in kar je drugje golega, s solnčnikom, roke pa z rokovicami in s tem, da se ogiblje vsakega ročnega dela, izvzemši morda igranja na glasovir in še druge igrače, s katerimi si preganja čas, a se pri tem ne pomaže in ne strdi koža. Roke pa čišla gospodična kolkormogoče majhne; pravitako tudi noge, ki tiče v preozkih čevljičkih s peto, pomaknjeno proti sredi, da je videti noga spredaj manjša in krajša.

Okrog ledij je pa život stisnjen kakor pri mravlji, da se znotraj lahko drgnejo rebra drugo ob drugo, in da je sapa silno kratka. S tem se doseže večja obilnost života spodaj in zgoraj — in krilo ne dela gub. Tako vklenjena in preprežena hodi gospodična okoli. Le doma, kadar je med svojimi in ji ni treba nič kazati in nič skrivati, se telo oprostí vseh vezi in je naravno, kolikor ga namreč vedno trpinčenje in uravnavanje že ni izkazilo — in takrat je gospodična vsa drugačna, nego si jo videl zunaj — kar ustrašil se boš te premembe. Vse je upadlo, velo, lasje in zobje pa leže pogosto kje spravljeni v kakem varnem kotiču.

Ali je pač tako telo zdravo? Ne! Kakor je značaj gospodične poln razvad, tako je tudi njeno telo polno slabosti. Škoduje ji vsaka sapica, vsak prepih; ne prenese ne vročine, ne mraza, sploh nobene nadloge, ki obiskujejo človeka. Dokler še ni omožena, to skriva kolikor-mogoče; komaj pa pride k možu, je že zdravnik v hiši vsakdanji gost, in lekarna stane moža skoro toliko kot kuhinja. Le poglej ono bledo upadlo gospo, ki se komaj premika in ki ji ni všeč nobena reč! Ali je še kaj podobna tisti krasni gospodični, katere lepoto je občudovalo pred par leti pol mesta, pol pa zavidalo; ona, ki je bila po vseh plesih kraljica? Tlesknil boš z rokami in rekel: „To ni mogoče, da bi bila ta tista!“ — Poglej dalje ono že starejšo, a vendar še lepo, ponosno gospo. Ta ni vela, upadla; nasprotno bi rekel, da je postala še gorša.

— Ali poglej otroke, take zgodaj vele gospé! Vsi so tanki kakor preslice, na dolgih nogah kakor štorklje, suhi in zeleni kakor smrt. Ali misliš, da so take stvari za dolgo življenje? Ne gleda-li jetika že zdaj iz njih? In če bodo živeli, svojega življenja ne bodo mogli biti veseli; tudi ne bodo človeštvu za nobeno rabo. O drugih takih gospeh se pa zopet vé, da ji vsi otroci pomrjó kmalu po porodu ali pa še celó mrtvi pridejo na svet. Ampak pravi ji, kolikor hočeš, da so to le nasledki napak iz deklíških let — verjela ti ne bo.

Zakaj se potem tako pogosto zgodi, da se ženijo Ljubljánčani drugje in še celo na kmetih, čeravno je v Ljubljani lepih in še celó premožnih gosposkih deklet na izbiro, v obilnosti? Zato, ker vidijo bridke izkušnje pri drugih, ki so dobili namesto lepe, trdne, zdrave žene v hišo bolnika — morda še celó neozdravljivega, negledé na druge napake. In takó gospodična sama skrbi najboljše po svoji duševni in telesni odgoji, da te vrste cvetic ne zmanjka, marveč jih je še čimdalje več. Vsak si bo namreč tak cvet dobro ogledal od vseh strani, preden ga presadi v svoj vrt.

Izjeme so pa tudi tu kakor povsod. Tudi iz ljubljanske gospodične utegne postati zvesta soproga, dobra ženka in gospodinja možu in skrbna mati otrokom, o čemer imamo lepih zgledov. Kakor je namreč mogoče zadeti „terno“ v loteriji, tako je mogoče tudi med ljubljanskimi gospodičnami najti dobro družico za živ-

ljenje. Naj se torej snubači ne ustrašijo preveč — po tej sliki — gospodične, marveč naj le iščejo. Se bo že še kaj prida našlo zanje — to vé pisatelj teh slik iz lastne izkušnje.

V besedi „gospodična“ si splošno misli svet mlado, lepo, zapeljivo bitje, ki je zmožno, da zmeša mlademu in staremu moškemu svetu glavo. Toda ta misel je napačna, kakor je napačna ona, da mora biti vsak grof bogatin. Do biš grofa tudi v oguljeni, revni obleki in s prazno mošnjo; ravnotako tudi „gospodično“ staro, velo, škrbasto, opravljivo, hudobno, da kar bežiš pred njo. Nekatera taka je pa tudi pobožna, dobrotljiva, ali pa usmiljenja vredna sirota. Takim pravi ljudstvo „stara frajla“. Naj jo tudi mi nekoliko natančneje opišemo.

Kakor vsako reč na svetu je tudi „staro gospodično“ ločiti v dobro in hudo. Ker pa ne dobra, ne huda nobena ni morala postati brezpogojno, ampak so jo zavedle le okoliščine na to ali ono pot, je treba poseči nazaj v preteklost do njenih mladih dni.

Rodila se je na svet tudi taka gospodična s polno pravico do uživanja vsega, kar more dati zemlja svojim prebivavcem. Toda stvarniku se ni zdelo primerno, da bi bil podaril taki stvari lepo vnanjost; zato je bila že mladost take gospodične pusta; le mati, če jo je kot otrok poznala, jo je še ljubila, ali pa tudi ne. Tako je dorastla ta stvar brez vse ljubezni. Srce se ji je polnilo z grenkobo. Namesto blagega čuvstva se je nasedla vanje zavist, črna nevoščljivost, ker je

videla gospodična, kako se deli ljubezen le drugim, njej pa ne. Koliko noči je prečula, koliko solzâ pretočila raditega! Ali ni imela mar ona ravnolotiko pravice do veselega življenja kakor njene tovarišice in sestre? Ali je njeno srce drugačno, manj občutljivo, manj željno prijateljstva, ljubezni kot pa srca teh? Kak razloček je torej med njimi in njo, da jo tovarišice tako puščajo v nemar, nalašč prezirajo ali celó zaničujejo in žalijo? Nič drugega ni kot to, ker je njeno srce zavito v manj lepo ali celó grdo in izkaženo telesno obleko. Ali je mar tega ona kriva? In da so njene tovarišice lepše telesne postave, je li to mar njih zasluga? Ali se ji torej ne godi očitna, nezaslužena krivica? — Nasledek takega razmišljanja je ta, da začne taka ženska črtiti najprej vse srečnejše sovrstnice, potem pa ves svet, na katerem se godi nedolžnim toliko krivice. Marsikatera taka gospodična začne potem iskati pomoči v veri; se odpové popolnoma vsemu veselju svetá, v kakršnem se zibljejo vrstnice njene starosti, in se loti kaj drugega, za kar ni treba telesne lepote. Tako pač postane srečna posvoje, ker na svetu je sreče zadosti za vsakega človeka. Marsikatera taka gospodična se pa vendar še vpreže v zakonski jarem. K temu ji pripomore ali premoženje, ali pa njene blage duševne lastnosti. Nekatera pa ne postane ne to, ne ono, ampak se stara drugemu svetu za nadlogo in nadlego, v škodo in pohujšanje, in o taki se mora prevreči izrek modrega Sokrata: „Lepa duša v

lepem telesu“. Sokrat je pač izkusil pri svoji Ksantipi le slabo, in ker je bila hudobna in grda, si je mislil, da ženska, če je lepa, mora biti tudi dobra. Morda je bila pa Ksantipa zato tako huda, ker se je Sokrat več pečal z modrostjo kot pa ž njo?

Druga vrsta „stare gospodične“ pa ni iz takega testa. Rojena je bila od boljših staršev, obdarjena z vsemi pridevki telesne lepote; morda je bila še celó preveč lepa, odgojena z vso skrbnostjo. Njena mladost je bila še celó prebogata ljubezni; verjela je vročim prisegam zapeljivca in padla je morda ravno vsled preplitve verske vzgoje — padla za zmeraj. Zapeljivec, ko je poteptal nežno cvetico, se je odtegnil; morda je svojo pregreho popravil z denarjem, potem pa vzel drugo. Revica je pa za njim plakala, žalovala, jela sovražiti ves hudobni moški svet in je postala pri tem stara: odtrgane in pomendrane cvetice pa ni pobral nihče, ne star, ne mlad, čeravno se je morda — ko je zadušila prvo ljubezen — željno ozirala po drugem. Živa ni mogla iti pod zemljo, čeravno je — oropana deviške časti — morda res mislila na to; zato se je slednjič, ako ni imela premoženja, ob katerem bi zamogla živeti brez dela, lotila kakega koristnega opravka, pri katerem si zdaj služi živež in premišluje preteklost.

Tretja vrsta teh gospodičen je pa podobna tistemu gostu, ki je tako dolgo ugibal, katera jed bi bila najboljša, da mu je rekel strežaj nazadnje,

ko mu ni bila nobena všeč: „Zdaj pa nimamo nobene več.“ — „Pa prinesi katerokoli izmed prejšnjih,“ reče gost. — „So že vse drugi pojedli, ker jih vi niste marali,“ odgovori strežaj; in izbirčni gost je moral vstati lačen od mize.

Gospodična te vrste je bila lepa, krasna — tako da se samasebe, ali pa da je mati nikomur ni privoščila. Morda je bila pri tem še bogata, torej vsekako upravičena, izbirati si ženina. Prišlo jih je mnogo, morda celo preveč; a nobeden ni bil tak kakor oni „Kuno“, oni „Robert“, oni „Siegfried“ itd., ki si ga je naslikala v svoji domišljiji po branju nemških romanov. Brala je taka gospodična mnogo, brala o nemških vitezi, ki so obletali za svojo izvoljenko pol svetá, se zamerili dvema tretjinama svetá in zadnjo tretjino pobili v dvoboju, potem pa prišli in pobili še zmaja, ki je stražil izvoljenko. Kdor pa že ni bil tako velikanski junak, je pa splezal vsaj čez trojno zidovje in čez štiri nadstropja visoko po vrvi, da je odnesel v zidovju zaprto svojo izvoljenko, pa pobil celo njenega očeta in mater, če sta mu sledila na begu.

Tako se je zgodilo, da je mislila ta naša gospica, če je bivala v kaki — recimo — osem čevljev visoki sobi, da je zaprta že v kakem gradu, in da mora priti ponjo kak vitez, grof ali vsaj bogatin, da jo reši samskega stanu ter povzdigne k sebi. Morda ji tudi res ni manjkalo snubačev, a nobeden ji ni bil povolji — čakala je še zmeraj svojega „viteza“, čakala ga je tako dolgo, da ga ni bilo. Ko sta pa ona in

mama obupali nad tem, da bi še prišel kak mogočnjak, pa gospodična že ni več sedela v „gradu“ in čakala odrešenika, ampak je šla kar sama na lov: jela se je prikupljati tistim, o katerih je vedela, da so nekdam hodili za njo in jo morda celo snubili, a njeni žareči pogledi se niso prijeli nikogar; vsak možak je bil kakor moker „cunder“, katerega se ne prime nobena iskra, če še tako hudo krešeš ob kamen. Kako dober bi ji bil zdaj najbolj zaničevani snubec, ki se je kdaj smukal okoli nje! Toda skoro vsak je že oženjen, in kdor ni, nanjo gotovo ne misli.

Vsak pametno misleč človek s človeškimi čuvstvi bo vendar izprevidel in spoznal za kolikor-toliko upravičeno, če „stara gospodična“ ne more biti prijazna ne ženskemu, ne moškemu, ne mlademu, ne staremu svetu. Zato prenaša svojo ljubezen od — nje nevrednega — človeka na žival, od katere se je vendar nadejati hvaležnosti, ki je pri človeštvu ni. Nabavi si torej maček in psičkov, a takih, kakršnih tudi svet ne mara. Morajo biti že nespodobno grdi ali pa ostudno majhni, zraven tega pa hudobni, da se zaletavajo ljudem pod noge in strašijo otroke. No, naj jih le, saj bo iz teh otrok kmalu tudi tisti hudobni svet, ki je storil njej toliko krivice! Njeno načelo je pač maščevanje, in maščuje se celo nad ljudmi, ki ji svoje žive dni niso storili nič žalega.

Nekatera taka gospodična se pa vrže na denar. Ker ji svet ne privošči veselja, naredi si ga pa sama vkljub svetu z mrtvo stvarjo.

Taka postane „usmiljena sestra“, daje denar na 60 do 120 odstotkov, in če revež, ki se je zapletel v njene mreže, ne more več plačati kapitala in obresti, ga pa odere do kože, posadi z rodbino vred na cesto, v blato, ali na mraz ali v sneg: usmiljenje je pri Bogu, pri njej ga ni! Lice ji je kamenitoresnobno; le takrat se ji odpro čeljusti za kak smehljaj, kadar štejejo njene koščene roke bankovce in računijo dobiček. O taki skopulji potem svet pravi, da ne umre, ampak da se le posuši. Vendar pa po njeni smrti ne ostane za njo nič drugega kot njen denar, ki pa tudi nikomur ne prinese sreče, ker se ga drži preveč kletve in solzâ.

Od drugih starih žensk se pa razloči taka stara gospodična tudi še po svoji noši, ker še zmeraj rada pripne nase kaj pisanega. Tudi hoje je bolj gibčne in poskočne; starost pa skriva, dokler najdalje more, in sicer z vso umetnostjo oblačenja, s tujimi zobmi, z barvanimi lasmi in obrvmi in z gladko kožo, kar vse jo stane vsak dan obilo dela.

Klepetulja ali ženski volk.

(Femina rapax.)

Najti je ta rod po vseh stanovih in se nabira zlasti iz omoženih, ki nimajo otrok ali pa so jih na kakršenkoli način izgubile; potem iz vdov, po katere ne mara več seči moška roka; pa tudi iz teh obojih, če imajo za možitev godne

hčere, ki pa že dolgo zastonj čakajo snubačev; potem iz neomoženih ravnoprej popisane vrste. Zato je klepetulja že take starosti, da je ne veseli več to, kar uživajo mlajši. Ime ji pristoji od njene navade: živi ob časti, ob dobrem imenu in poštenju drugih ljudi. Ti niso nikjer varni pred njenim jezikom ne ponoči, ne podnevi. Zalezuje pa oba spola enakomarljivo. Tudi ne gleda pri tem zelo na starost; vendar so ji pa srečni ženini in neveste in pa srečni mladi zakonski najljubši grižljaj. Kremplji, s katerimi grabi in lovi svoj plen, so ji oči in ušesa. Braniti in varovati se je pa te zveri temtežje, ker časti oropani večidel še ne vé, da mu je vzeta čast in poštenje in s tem sreča — ko je že davno v zobeh vsega mesta. A kadar izvé, je pa že prepozno, čeprav bi vedel za volka, ki mu je uropal čast takó brez vse njegove vednosti.

Svoja zbirališča ima ta zelo nevarna in škodljiva zver pozimi in ob grdem vremenu večidel domá v brlogu te ali one vrstnice, kjer si maže jezik s kavo, da ji ne otrpne pri obilem trudu; poleti in o lepem vremenu pa „Pod Turnom“, ali v „Švicariji“, pod Rožnikom ali pa kje drugje blizu Ljubljane, kjer je videti skupaj več ljudi. Posamezno pride tudi na kak drug kraj, preskrbet se s tvarino zase in za druge. Sploh posnema ta zver pajka, ki nastavlja mreže tam, kjer poseda in leta mimo največ muh. Posamezno nabrano tvarino potem pripravi za prežvekanje, ker je že tako ustvar-

jena, da sama ne mara obdržati tega, kar je ujela, ampak dá naprej, da se potem sprede na vse mogoče strani dalje, in včasih res postane iz komarja konj.

V družbi pa gre na prežo iz mesta že kmalu popoldne, da bi kaj ne zamudila. Na prežišču sede na najočitnejši kraj, da ne uide njenim vedno se premikajočim očem živa duša. V roki ima navadno napol začeto nogovico, in iglice ji drkajo s silno naglostjo skozi suhe ali pa prav tolste prste. Toda še hitreje ji drdra strupeni jezik po ustih, ki so — čeravno polna škrbin — vendar strašnejša od žrela krokodilovega ali tigrovega. Koliko poštenosti, koliko sreče je že požrla taka pošast, a sebi niti v najmanjšo korist! Največje veselje take ženske je to, če se ji posreči razdreti kako možitev ali zakonsko srečo. To je potem žvrgolenja in hihitanja v taki „izbrani“ družbi, da jo sam peklenšček zavida za njeno slavo!

„Ob čem pa sicer živi taka ženska zver — saj z obiranjem ljudi in z opravljanjem si ne služi vsakdanjega kruha?“ — tako bo morda kdo vprašal. Res, prijatelj, s tem si kruha ne služi; večina te vrste ga tudi ne zna služiti in ga nikoli služila ni. Če je omožena — čemu je pa mož? On naj služi, in če več ne služi, je že dosti zaslužil ali pa vleče brez dela penzijo iz cesarske blagajne. Skoro isto je, če je taka ženska vdova; le „stara gospodična“ mora imeti kak drug vir, da more biti sposoben ud te lepe družbe.

Tu smo imeli v mislih le ženskega volka gosposkega stanu; nahaja se pa v Ljubljani tak volk še tudi po vseh drugih nižjih stanovih. No, pa ta je po svojih navadah zeló podoben prvemu, le da izhaja iz nižjih stanov in da ne hodi v svili in v gosposkih cunjah na lov, ampak v preprosti, večkrat celó umazani in raztrgani obleki, in da svojih zbirališč in pasti nima tam, kjer gosposki, ampak povsod, kjer se snideta dve ali več takih žensk, torej na ulicah, pred cerkvijo, na trgu, pred prodajalno itd. Plena pa ne išče preprosta klepetulja samo po svojih nižjih krogih, ampak hodi na lov še rajši v višje kroge — v tem ji dobro služi to, ker pozna ljudi, kraj in družine. Včasih je tako ženšče še prav dobro in prav všečno in celó nalašč najeto in plačano, da donaša obrekljive novice višjim iz krogov njih sovrstnikov in sovrstnic — in ti višji potem resnice tega, kar jim je obrekljivka izporočila, ne dajo šele policijsko preiskavati, ampak vse vzamejo za dobro in pošteno blago. Posebno dobro služijo take ženske pri zalezovanju zaljublencev obojega spola; zalezovani ali zalezovana sta še vsa zamaknjena v svojo „srečo“, za katero ne vé živa duša, a sta že tudi ujeta v mrežo, in šiba je zanju že spletena. Je li potem to, kar se zvé, resnica ali laž, to se ne preiskuje, ampak kar na besedo se verjame, in to tem rajši, čim strašneje se sliši, čim hudobneje se dá razplesti in popačiti ter prirediti tako, da je prav masten grižljaj za zobé drugih iste vrste.

Akoravno pa ženski volk oboje vrste najrajši preži na srečne zakonske, na srečne in nesrečne zaljubljene in nezaljubljene ženine in neveste, na vstran uhajajoče omožene in ožēnjene — se vendar ne brani tudi kakega drugega grižljaja, če že ni tako mastnega. Ob taki suši pride na vrsto: premoženje, pridnost, zmožnost, starost tega in onega; sodijo se ženske in moški enako ostro, le dobrih lastnosti ni najti pri nobenem in pri nobeni; in če si katera obrekljivka že upa na dan, da pohvali tega ali onega, brž je takó, kakor če vržeš kamen med vrabce v prosu. V nobenem oziru ne sme nihče na sebi imeti ne ene poštene dlačice; oglodan in izsesan mora biti, da ga ni drugega kot meh, ko ga izpusti iz svojih krempljev taka sesavka. Tudi v zgodovini skoro vseh rodbin je taka ženska izvedena, in njen bistri um dobro vé, kdaj je treba pogreti in privleči na dan kaj starega, že davno pozabljenega, da počí in kaj raznese. Kar sama ne pomni, izve od drugih, kajti družba teh „lepih duš“ je nekako „zgodovinsko društvo“. Novi udje se po ustmeni kroniki lahko pouče o preteklosti in o sedanosti vseh količkaj vrednih prebivavcev mesta; o rodbinah pa zvé lahko še več nego je zapisano v krstnih bukvah, in tako je po pravilih te družbe vedno poskrbljeno zlasti za naglo raznašanje škandaloznih dogodb in za ohranjenje te kronike. Število takih družabnic se pač utegne skrčiti ali tudi povišati, semtertja celó izključi kaka zamera to in ono, toda

popolnoma zamrl pa ta ženski volk ne bo nikdar — za to že skrbi ljubljanski svet sam.

Pri vsem tem je pa katera vsaj na videz zelo pobožna: hodi molit in k izpovedi, kar ji je tudi res treba, čeravno brez vse koristi, ker o poboljšanju pri taki ženski ni prej govorjenja, da ji zapre usta — smrt. Pa še tudi smrt nič kaj ne mara za tako stvar; menda pride ponjo šele, kadar nima opraviti nič drugega in se dolgočasi. V grobu pa klepetulji menda strohni vse drugo prej kot jezik — in ni se čuditi, ker mora biti res žezezen. Tudi oči in ušesa, ki so jeziku lovila plen, se morajo dolgo obdržati; in če bo vstala sodnji dan klepetulja z vsem trojim, kakor je imela jezik, oči in ušesa na zemlji, zaprli ji bodo še peklena vrata. Morda se pa to godi že zdaj. Morda je odtod pravljica o „čarovnicah“, ki letajo po zraku in delajo točo, ker ne morejo ne v nebesa, ne na zemljo, pa tudi v pekel ne; torej morajo letati po prostoru med vsemi tremi. No, če je sploh kako žensko bitje sposobno za „čarovnico“, je gotovo klepetulja v prvi vrsti.

Natakarica ali kletarica.

(Hebe dativa et captiva.)

Ta stan je starejši kot Ljubljana. Že stari rimski in grški bogovi in polbogovi so si dali streči po Hebah in Ganymedih, in skoro gotovo je, da — kakor je Prometej ukradel bogo-

vom ogenj in ga je prinesel ljudem na zemljo — je pa kak drug junak, ki se je bil naveličal dolgočasnega Olimpa, pobral kako Hebo in jo je z njo potegnil na zemljo. Morda je bil to celó kakega boga sin, kateremu oče ni pustil, da bi se bil pečal z očitno strežnico, ker se še zdaj mnogokrat zgodi, da vzame kak višji mlad gospodič kletarico in si naredi ž njo skup gnezdo. Naj bo že karkorkoli — zdaj natararica v Ljubljani že toliko meša svet, da je vredna kratkega popisa.

Najti je natararico po gostilnah od najvišje do najnižje vrste. Nazunaj se odlikuje po krilu zeló živih barv; nališpana in našopirjena je kolikormogoče. Oseba mora biti — če ne lepa — vsaj čedna; kajti njen namen je: pasti ne le grla in želodce, ampak tudi oči gostov. Izmed teh je pa mnogo takih, da zadnje bolj čislajo kot prvo. Če je natararica zeló mlada in še ni šla skozi več moških rok, je navadno res lepa, zna namreč prednosti svojega telesa povzdigniti še na umeten način, kakor n. pr. navadna gospodična, katero popolnoma posnema v noši. Starejša natararica se pa vidi že bolj oguljena in obnošena, in pride iz prvih gostilnic polagoma do zadnjih. Neprijetne postave ali telesno od narave slabo obdarjene natararice pa skoro ni — saj se ne izplača.

Kakor za „staro devico“ se tudi za natararico nobena nalašč ne rodi, pa najsitudi tej in oni zibelka ni bila podložena z gosjim perjem. Tudi si malokatera prostovoljno izvoli

ta stan, ampak kak stopáj z navadne poti v stran jo spravi v ta stan, če je rojena v mestu. Večidel pa zibelke natakaričam niso stale v mestnih sobah — vsaj v Ljubljani ne; ampak zunaj kje, povečini celó zunaj naše dežele. Táko točajko spravi semkaj želja po mestu, ker je videla zglede, kako je ta ali ona postala srečna ob lahkem delu. Včasih je pa vzrok priselitve v mesto tudi kaka rodbinska nesreča, po kateri se nesrečnici primrzi dom, ali zavoljo katerere mora iti po svetu, iskat kruha.

Vendar kar takó meniničebinič in sama-obsebi se ne naredi natakariča, kakršna mora biti, da je koristna sebi in gospodarju, gostom pa prijetna. Za to je treba šole, celó vseučilišča, in težkih, včasih bridkih izkušenj, v katerih se prej mehko in občutljivo srce utrdi, da se ga prava ljubezen ne more več prijeti, in da more potem dekle brez škode švigati in korakati med gorečimi pogledi in biti gluha za zapeljive in vabljuje besede, če se ne ujemajo z njenimi nameni. Tudi je treba, da si pridobi zadosti lahkomiselnosti, da zaplaka za izgubljenim rajem le kakor otrok, ki mu je mačka snedla kašo, a je brž zopet vesel, če mu prineseš drugo. In res, malokatera natakariča je najti, ki nima za sabo sladkih spominov prve, druge in tretje ljubezni; a vsaka ljubezen je bila nesrečna zanj: ljubljenec jo je popustil prostovoljno ali prisiljen; zapeljivec se pa ne zmeni več zanjo kakor ona ne zanj. Take spomine natakariča skriva ali pa tudi ne, kakor ji kaže; sploh o

preteklosti ne govori rada — ona živi le za sedanost in nekoliko tudi za prihodnost.

Tupatam — pa le v varstvu žlahte — se najde tudi katera, ki še ni okusila življenja strupa, ali pa se vsaj kaj takega o njej ne vé. Táko potem oblega cela čeda mladih in starih sladkojedcev s priliznjenimi besedami, z zlatimi obljubami, z dragimi darili v denarju in blagu tako dolgo, da se vdá enemu, ko nima pravega varstva. Ko se pa to zvé, se razkropé drugi, in kmalu je tudi med zadnjimi mesto ljubezni le zamera in hudo sovraštvo. Le redkokatera ostane proti vsemu vabljenju neobčutljiva. Taka pripravi s svojo ledeno trdovratnostjo zaljubljenega človeka — če se ji plen zdi vreden truda — do take obupnosti, da jo res vzame, in ona postane potem „profesorica“, „učiteljica“, „doktorica“, „uradnica“ itd. Pač začivka potem kako pišče v kakem kotu, ki se je prej grelo v naročju njene ljubezni; pač vedó bivše njene koleginja in stare babe še marsikaj drugega mikavnega o njej — a kaj se ona briga za to! Vrata zakona so se zaprla za njo, in preteklost ne more več do nje. In četudi — omožena je, mož je ne more zapoditi od sebe, in če bi jo, bi se zgodilo to z velikim škandalom, ki bi več škodoval njemu kakor njej — negledé na to, da bi moral mož precéj globoko seči v možnjiček.

Gostejše kot možitve te vrste, so pa možitve v sorodnih krogih — in tu brez vsakega ozira na preteklost. V izpoved k ženinu ni treba

iti, in če gre, so ji že naprej odpuščeni vsi grehi. V tem slučaju je ženin kak natakár, kavarniški strežnik ali kak manjši gostilničar. Namen ženitve mu je ta, da začne z gostilnico na svojo roko, in včasih se najde celó kak „višji gospod“, ki skrbi za doto — on in nevesta že vesta zakaj. Potem postane taka ženska strašno moralična, neusmiljena in stroga do svojih podložnih, od katerih ne trpi nikakor tega, kar je prej uganjala sama, posebno mlajše in lepše natakárice imajo pred njo veliko prestatí, in zavoljo njih tudi zmeraj gleda za svojim možem. Ona sama pa ne pride lahko v kakšno nevarnost, ker je že toliko izkusila, da je nič več ne mika kot le dobiček. Zato včasih tudi kako oko zatisne, pa le pri tičkih z zlatim perjem, ki se pa tudi dajo skubsti.

V svojem poslu mora biti natakárica po gospodarjevem ukazu z vsakim gostom prijazna ali vsaj odljudna ne. To sme zahtevati od nje vsak, kdor plača. Kakor natakár je pa tudi ona dobro dresirana na „Trinkgeld“; v tem ne dela nobenega razločka med starimi in mladimi. S svojo prijaznostjo dela semtertja dobro kupčijo, kajti marsikateri gost dá kaj za njen smehljaj, zlasti če jo sme prijeti še za roko, in se mu ne izmuzne, četudi ne ostane pri sami roki. Saj je pa tudi znano, da natakárica — ako hoče biti vedno nališpana in okusna za gotovo vrsto ljudi — ne more izhajati ob goli mesečni plači, ampak je navezana še na postranski zaslužek, ki je jako različen. Najrajši

se poprime kakega premožnega in darežljivega lahkoživca, oženjenega ali neoženjenega — po tem se ne vpraša. Prvi ji je iz gotovih ozirov še ljubši; da varuje ona skrivnosti, plača on še več kot neoženjeni, ki se ne boji kakega škandala. Večkrat je pa tudi ona zaljubljena, a ne v tega ali onega starega lahkoživca, ampak v kakega mladega — posebno čisla sabljo. Pri tem se ji pripeti včasih kaj naravnega, a neprijetnega. Potem izgine za par tednov in ko se nekoliko izpremenjena zopet pokaže, prične staro življenje iznova: izkušnja je pravnič ne izmodri.

Taka je natakariča vobče po gostilnicah boljše vrste — če ne vsaka, pa vendar po veliki večini. V takih gostilnicah se še ne ponuja in ne prodaja očitno; za njene skrivnosti vé le samota in noč, ali pa kak kraj, kamor odide zjutraj zgodaj ali pa se pelje čez dan, če doma v hiši ni priložno za shode med dvema. Precéj drugače je pa pri natakarici nižje vrste. Ta ima svoj brlog v slabšeznanih, le ponočni čas bolj obiskovanih krčmah, kamor zahajajo očitno le ljudje dvomljivega poštenja — skrivaj pa vendar tudi „gospodje“. Kaj se tam godi, je bilo popisano že pri „krčmarju“ najnižje vrste. Zato se mi ne zdi potrebno omenjati, da pade v tako volčjo jamo tudi káko neizprijeno dekle, ki se potem izobrazha v tej stroki še dalje, obleče gosposke cunje in je potem to, kar druge. Tuintam se pa tudi primeri, da prime policija katero za vrat zavoljo preočitnega pohujševanja in jo odtira iz Ljubljane, če ni tu domá.

Odgoja ni pri nobeni natararici na količkaj višji stopnji. Natararica boljše vrste je hodila morebiti nekoliko časa v šolo, da zna za silo brati in morda tudi pisati, v drugem pa ne pre-sega navadnega dekleta. Vpričo spoštovanih gostov se še drži in premaguje ter kaže priučene manire; a kadar je v družbi svojih kolegov in kolegij, je njena govorica robata, in marsikatera posmehljiva beseda na kakega gosta ji pride iz ust — kdor jo sliši, je za zmeraj ohlajen. Še hujša je pa druga — posebno kadar se naleze pijače; saj pomaga gostu piti, da je več gre. Tej je preklinjanje in pridušanje gladka beseda; ravnotako ne razžali njenih ušes še tako ostudno govorjenje, popevanje in kvantanje. O ženski sramežljivosti že davna ni več sluha ne duha pri njej; ravnotako so pobegnile vse druge nežne in lepe lastnosti že davno od nje. Tega, kar je, še ne skriva ne, čemu li? Saj ji za poštenost nihče ne dá vinarja. Tudi je že tako zarita v to mlakužo, da se ne more več izkoptati iz nje.

Pri drugem ljubljanskem ženstvu je kletarica — te ali one vrste — pičlomalo obrajtana, čeravno ni taka hinavka kakor marsikatera, ki jo zaničljivo gleda. Vobče pa tega zaničevanja vendarle ne zasluži; saj je še katera poštena, a si ne vé drugače služiti kruha kakor s tem delom. Da je pa vsaka natararica manj plašna kakor kaka gosposka „cimfrlina“, za katere srčne skrivnosti pa vé že vsak vogal, to prihaja od tod, ker je natararica vedno med svetom, posebno med moškim — zato je že pol

moške narave v njej. Da bi bila pa vsaka, ki pogleda moškega v obraz ali pa nekoliko postoji pri njem, že razuzdana in pogubljená — se pa tudi ne sme misliti. Prej že veljá sodba, da je to ljudstvo preveselo in lahkomiselno, zato si resnbnosti svetá tudi tako hudo ne jemlje k srcu. Kdor pač hoče biti dobro postrežen, ne sme nič hudega misliti o natakariici, ker se zna taka ženska hudo maščevati nad gostom.

Po domovinstvu je natakarica Ljubljanka, ali sploh Kranjica, posebno Dolenjka, Štajerka in semtertja tudi Hrvatica. Posebno pogostne so Štajerke in Korošice, ki se odlikujejo s tem, da nočejo znati „bindiš“, in zato nagovarjajo vsakega gosposkega gosta v pokvarjeni nemščini, kmetiškega pa v nalašč spacheni slovenščini, ker mislijo, da se zanje — če imajo na sebi gosposke cape — ne spodobi drugo kot nemščina. Zadnji čas je v tem že nekoliko boljše, ker je v Ljubljani le malo Nemcev in takih, ki hočejo biti; Slovenci so se pa že bolj trdovratno poprijeli slovenščine, tako da marsikatera natakarica dobi katero pod nos za nemški ogovor. Lahinj pa pri nas ni. Če zna katera laški, diši po Trstu, in vsakdo se namuzne, če jo sliši govoriti laški; saj précej vé, pri čem da je. Tuje kulture nam pa kletarica zdaj že več ne nosi; le par nemčurskih gostilnic je še v Ljubljani, kjer more izhajati natakarica z golo nemščino. Tudi to je znamenje domačega napredka.

Dijaška mati ali gospodinja.

(Femina vorax.)

Ker ima Ljubljana najvišje šole, kar nam jih je po previdnosti državne vlade doma dovoljenih, in torej hodi mladina iz raznih krajev v Ljubljano po duševno izobrazbo, zato je tudi tista stvar, ki skrbi za telesni blagor le-té mladine, vsekako kulturnohistoričnega pomena, čeprav bi Ljubljanec ne mešala toliko kakor jo, ker število teh stvari ni ravno malo.

Dijaška mati je — če že ne prav stara mamica — vsaj postarna; nikdar višjega, marveč kvečemu srednjega, polovičarskega ali celó nižjega stanu. Sestavlja se iz vdóv s pičlim zaslužkom ali z malo penzijo; iz omoženih, katerih možje so služabniki pri kakem uradu ali na železnici, ali pa branjevci, ali rokodelci; iz postarnih gospodičen, kuharic ali obrtnic, ki se niso mogle ali se niso marale dati vpreči v zakonski jarem; naposled iz starih samic, katerih zgodovina se izgublja v temni preteklosti, in ki so bile matere, pa niso nikdar imele môž. Po vsem tem se dijaška mati tudi loči v dve vrsti: ena ima dijake le za priboljšek, druga pa popolnoma živi ob njih. Včasih se celó zgodi, da se dva, ki si ne upata živeti ob golem zaslužku svojih rok in od obresti premoženja, vzameta s tolažilom: „Ej bova pa študente imela“ — kakor tudi še ni dolgo tega, ko sta se jemala hlapec in dekla na gole roke, češ: „Bova pa njivo v štant vzela in krompir sadila.“

Za svojo „obrtujo“ si najame dijaška mati navadno po dve sobi: eno — manjšo — zase in za svojo p. n. rodbino, če je kaj ima; drugo — obširnejšo — pa za dijake, in to kolikormogoče blizu šolskega poslopja. Na svetlobo, na zračnost, na prostornost in druge površne reči se ne gleda toliko, kot na nizko ceno. Zato so taka stanovanja večidel pri tleh ali vsaj v ozkih ulicah, kjer se z oken ne vidi drugam kakor na kako smetno in navlečeno ozko dvorišče; ali pa, če je bivališče prav pod streho, na golo zidovje in na strehe ter kvišku moleče dimnike. To je vsekako zeló previdno. Mladina se teh mikavnih reči kmalu nagleda, in potem je pri učenju ne moti drugega kakor podgane, mačke in tiči. Ta svoj „departement“ napolni dijaška gospodinja s posteljami z enim ali z dvojnimi nadstropjem; v sredi stoji velika miza s stoli, v kotu peč, tupatam ob zidu visi kaka podoba, in soba je „meblirana“. Podnevi je še toliko prostora, da more dijak drug mimo drugega; ponoči pa, ko se potegnejo postelje prvega nadstropja vun, je vse zadelano tako, da morajo „višji“, ki ležé v prvem nadstropju, stopati čez postelje „nižjih“ pri tleh, in pri tem se včasih primeri, da se komu stopi na živo meso ali na kost. Po dva dijaka v eni postelji ne ležita, ker tega ne trpi šolsko nadzorstvo, ki vtakne ali bi vsaj utegnilo vtakniti svoj nos tudi v to „dijaško kosarno“. Če bi tega ne bilo, bi bilo nakopičenih v takem ozkem prostoru še po več dijakov, kakor jih je, in to bi bilo zdravju

mladine še škodljivejše, no gospodinji bi pa to pravnič težke vesti ne delalo.

Dijake deli gospodinja v tri vrste: 1. v take, za katere se plačuje v gotovem denarju, 2. v take, za katere dajo starši hrano v naravnem pridelku in le za stanovanje in za nekatere druge pritekline gotov denar, in 3. v take, ki plačujejo le stanovanje, hrano pa dobivajo drugje. Prvi so najboljši; zato jemljó nekatere, povečem bolj gosposke, le te; drugi so dobri le, če malo jedó, ali če jim je dobro vse, kar pride na mizo; tretji so pa najslabši, in se jemljó le, če je prostor, da pomagajo plačevati gospodinji stanovanje.

Obed pri dijaški mizi je skupen. Pri isti mizi se tudi — zlasti pozimi in ob slabem vremenu — študira in piše. Posebnih priprav za to ni treba. Kvečemu se pogrne miza, da je potem ni treba brisati. Vsak dobi svoj krožnik in žlico, gospodinja prinese na mizo veliko skledo, se vsede navadno sama mednje in razdeli z veliko žlico pičo po krožnikih. Če ima pa taka gospodinja svojo rodbino, in je dovolj prostora pri mizi, kosi in večerja z dijaki tudi ta. Nekatera gospodinja pa ostane v kuhinji in prepusti svojim gojencem, naj si dele jedí kakor jim drago. Le če nastane kak prepír, pride mirit nezadovoljneže. Tudi ji je glavna skrb, da se mladina ne preobjé, ker s prepolnim želodcem se je težje učiti.

Učenje je pa pri taki mizi skupno; le kdor se uči glasno, mora — če ni morda najvišji v

šolah ali pa če je gospodinja najboljši plačevavec — iti k oknu, ali pred vrata, ali v kak kot na mostovž, ali pa na stopnice, ali na dvorišče, da ne moti drugih. Če pa tudi to ni mogoče, si pa včasih vsi skup pomagajo s tem, da si vsak zatisne ušesa, da ne sliši drugih, potem pa na ves glas prebira in se uči svoje naloge na pamet. Če kdo pride v sobo ali posluša že notri sedeč to brojenje v raznih jezikih, se mu zdi, kakor bi bil padel v bodeče trnje.

Vrednost svojega „kvartirja“ ceni dijaška mati po številu „gospodov“: doktorjev, uradnikov in drugih učenih mož, kar jih je že ona izredila. Čim več je teh, tem ponosnejša je, tem zaničljivejše gleda postrani druge svoje vrste. Ker ji je vse ležeče na dobrem imenu svojega zavoda, skrbi navadno tudi za dober red v hiši: vse mora biti o pravem času doma, ne le ponoči, ampak tudi podnevi; ključa od hišnih vrat ne dobi nobeden, vsaj od nje in z njeno vednostjo ne; in če se kdo pregreši zoper ta hišni red, ne dobi le kislega obraza in hudih besedi, ampak včasih ga zatoži gospodinja celo starešem, redkeje profesorju ali katehetu. Če pa vse nič ne pomaga, je pa tudi zmožna, da trdovratneža spodi, da ji ne okuži drugih s svojo razuzdanostjo. Seveda so tudi take gospodinjne, ki svojim gojencem vse pusté, le da jih ne izgubijo; torej iz gole umazane dobičkarije.

Skoro pri vsaki dijaški gospodinji je razvita tudi znana slaba ženska in moška lastnost, namreč nevoščljivost. Toda ta se ne razteza samo

na konkurentinje, katerim gleda taka ženska strogo na prste in jim lovi dijake pred nosom — včasih že kar na mitnici, ko vodijo kmetiški starši svoje sinove v Ljubljano — tudi ji ni dosti, da opravlja in obrekuje druge ljudi, obeta staršem boljše oskrbovanje otrok in izkuša na vsak način, da izpodkoplje ugled tej in oni vrstnici — ne, to ji ni zadosti: njena strast se loti tudi dijakov ki jih ima na stanovanju njej nasprotna gospodinja; tudi te opazuje in zalezuje, in če kaj izvé, kar bi utegnilo po njenih mislih škodovati, brž to raztrosi po mestu ali pa še gorko nese profesorju ali katehetu, ako ima ta za skrivne tožbe poslušno uho. Pri tem tako ženšče ne preiskuje vestno, je li to resnično ali ne, kar trosi med ljudmi; tudi ne toži toliko iz sovraštva do dijaka, kolikor iz zavisti in hudobnega namena, da bi spravila v slabo ime svojo nasprotnico in ji odjedla dijakov. Zato maha pač po dijakih, a misli gospodinjo, čeravno uči izkušnja, da stori več škode in krivice prvim kot drugi. Marsikateri mladenič bi lahko tej opazki pridejal drastične ilustracije iz svojega življenja; tudi pisatelj teh slik, če bi hotel dokazovati resnico svojih opazk na posameznih drobnih zgledih, kar pa ni njegov namen.

Oskrbovanje dijakov — in naj je mati ali gospodinja še tako vestna in skrbna za telesni in dušni blagor svojih dijaških otrok — pa pusti vendar še dosti prostih ur za druge opravke. Zato se peča taka gospodinja res še z raznim drugim, koristnim in škodljivim delom. Ena je

branjevka; druga strežnica tuintam; tretja povtovka po mestu, da nosi razne reči v zastavnico, preskrbuje deklam in kuharicam službe, prenaša „pošte“ in pomaga spravljati ljudi v slabo ime; četrta še služi starim in mladim gospem, gospodičnam in gospodom s svojo vednostjo in zgovornim jezikom; peta lovi po mestu slabe in dobre novice in jih prodaja za kolikortoliko itd. — sploh: skoro vsaka počenja še kaj drugega, če nima svoje rodbine ali kakega stalnega posla, ki ji postranskega ne dopušča.

Naj pritaknem tusèm še nekaj, kar spada v to predalo. Semtertja se beró po nemških, zdaj že tudi po slovenskih časnikih naznanila, da jemlje ta in ta poštena vdova, ta in ta poštena rodbina majhne otroke „boljših hiš“ v oskrbo. Včasih je še celó pristavek, da bi bile „mlade gospodične“ najljubše. Obeta se vsa postrežba po gosposki šegi, v hiši glasovir, gosli in citre in prilika, učiti se tujih jezikov in več drugih verjetnih in neverjetnih reči. Za takim naznanilom tiči navadno kaka „lačna“ rodbina velikega števila starih in mladih gospodičen, ki ne morejo izhajati z golim zaslužkom očetovim in s svojim; ali pa družina, ki je padla v kako nesrečo — večidel po svoji krivdi ali pa, ker je bila navajena predobrega življenja in ni nikdar mislila, da je človek ustvarjen za delo, in se ga zato tudi privadila ni. Kdor se dá zvatiti po takem naznanilu in povpraša po pogojih, izvé, da bi bilo plačati za majhno punčko po borih 20 do 30 gld., za bolj odrastlo pa že od 30 do

40 gld. in še več na mesec — obleko, pouk in posebne troške seveda posebe. In koliko je res vredno vse skup, kar dobi tako revše? Kvečemu 8 do 9 gld. na mesec; drugo požre lačna rodbina. Vzgoje je pri tem le toliko, da se govori z otrokom ali z gospodično nemški; morda sliši otrok tudi še kaj laških ali francoskih besedi, več pa rodbina takó vsa skup ne zná. Do glasovira — če je res v hiši — pride revše le takrat, kadar so se ga naveličali že vsi drugi. Pač pa ima obilo prilike, da se nauči vseh napak domačih gospodičen.

Dijak — posebno večji — pa taki rodbini ni dovolji, če bi tudi veliko plačeval. Kajti ta ni zadovoljen zjutraj s cikorijo, opoldne z juho, katere je pa že ob enajstih dobil vsak ud rodbine eno skledico; popoldne in zvečer pa zopet le s cikorijo, pobeljeno z mlekom, s katerega so gospodične že prej posnele smetano itd. Tak dijak hoče jesti; hoče kaj izdatnega, in če mu gospodične vse to dajó, ne more ob dijaku živeti vsa druga rodbina. — Sploh dobi revše, ki je gojenec ali gojenka takih gospodičen, kaj dobrega in se nasiti le takrat, kadar pride „papa“ ali „mama“ in se povabi h kosilu, da se prepriča, kako dobro se godi mali, malemu ali „gospodični“. Zelena barva in drobnost telesa se pa izgovarja s tem, da se ima „ljubče“ toliko in toliko učiti. Res navadno tak otrok opeša na telesu, da se zopet popravi in okreпча šele doma pri starših o šolskih počitnicah — ko dobi dosti jesti.

Tako jemljó gosposke rodbine otroke „boljših staršev“ na hrano in na stanovanje.

Krščenica.

(Serva civilis.)

Priimek „krščenica“ mora biti že star. Zgodovinarji in jezikoslovci trdijo, da prihaja še od poganskih časov, ker so sužnji najprej sprejemali krščanstvo, in se je zato moški sluga imenoval „krščan“, ženskemu poslu so pa rekli „krščenica“. Odtod je ostal priimek zlasti ženskim poslom tudi potem, ko so se njih gospodarji tudi dali krstiti. Dandanes je ohranjen le še pri slovenski gospodi in med mestnim prebivavstvom; nemški posel pa je sploh le „Dienstbote“.

Razdeljuje se krščenica v več razredov: po višjem in nižjem stanu gospodarja ali gospodinje, po različnih opravkih, pa tudi po plači, ki jo dobiva. Najvišja je hišna, ki ima zmeraj pristop v najtajnejše svetišče hiše; za njo pride dojlja ali varovanka otrok; potem kuharica, zadnja pa dekla. Sevéda je v Ljubljani le malo hiš, ki bi si mogle špogati vse te; hišna in kuharica že zadostujeta, in če pride dojlja, je pa že hišna odveč. Po navadnih hišah imajo kuharico in deklo, pa tudi samo kuharico, ki opravlja vso družino. Ker med vsemi temi ženskimi posli ni pravega bistvenega razločka, nam ni treba gledati vsake vrste posebe, ampak lahko denemo vse skup na eno rešeto.

Povečem se krščenica ne rodi v Ljubljani, ampak pride s kmetov ali celó iz druge dežele, posebno s severa, ker ima ta ženski rod to

posebnost, da sili le proti jugu. Tako n. pr. gre mnogo Kranjic v Trst; mi pa dobivamo ženske posle s Koroškega in Štajerskega, nekoliko pa tudi z Dolenjskega. Za službo potrebnih vednosti si vé mlado deklè kmalu pridobiti, saj je bistrega uma in povečem čvrstega telesa. Še celó ljubljanskega „kuheltajča“ se vsaj toliko privadi, da more izhajati z gospo, ki ne zna ali ne mara znati slovenski, in da more iti tudi kam v službo, kjer ji je strogo prepovedano, govoriti z otroki drugače kot nemški. Marsikatera kršččenica se pa upa iti še celó v tako službo, da ne more govoriti v hiši svojega materinega jezika z nikomer drugim kot s svojim Bogom.

Po vnanje se kršččenica prav zeló razloči od drugega ženstva. Skoro se sme reči, da po njej lahko sodiš njenega gospodarja ali gospodinjo. Kaže se ti povsod čedno oblečena in dobro rejena, zlasti dokler je še mlada ali vsaj ne stara. Nekoliko ji pomaga k temu dobra in obilna hrana, še več pa delo in zdravo ter čvrsto telo. Sploh se sme po vsej pravici reči, da so v Ljubljani ženski posli najbolj čvrsti in zdravi med ženstvom — dokler se branijo in varujejo mestne gnilobe. To je še trdna slovenska kost in kri, nepokvarjena po tuji plesnobi in mehkužnosti. Ker ostane marsikatera kršččenica v Ljubljani in se tudi omoži, preskrbuje torej tudi mesto z zdravim naraščanjem, ki bi polagoma izumrl, če ne bi dobival od zunaj zdravega pritočka.

Po tem splošnem uvodu pogledjmo krščenico katerekoli baže, kako se vede domá v hiši in kako zunaj nje.

Ker je povsod skoro ud družine — in to tembolj, čim nižjega stanu je družina — ji ostane le malo prikritega, kar se zgodi v hiši. Kar sama ne vidi in ne sliši, to pa ugane; zadnjega morda še celó več, nego je res. Zato je krščenica polna hišnih skrivnosti; hrani jih pa vendar tako dolgo zase, dokler prepolni lonec ne prekipi.

Vendar ne hodi takih skrivnosti razbobnat na javni trg, ampak jih pové le prijateljici pod tem pogojem, da jih mora obdržati zase. Prijateljica pa proda to reč, kakor jo je kupila: včasih za kako drugo skrivnost, in to gre naprej tako dolgo, da izve vse mesto. Seveda proda krščenica tako kupljeno mikavno novico naprej svoji gospe nekoliko raztegnjeno; ta jo pové svojim znankam in piše prijateljicam — in tako je telegrafična zveza kmalu narejena. Večkrat so taka poročila poslov zanesljivejša kakor ona po časnikih: vsaj so bolj „napucana“ in pikantnejša. Veliko — recimo naravnost: največ — pripomore k tej škodljivi razvadi gospa sama, ki posebno rada posluša take novice in še kaj daje zanje, namesto da bi zaprla jezičnici usta s strogo besedo. Tako se navadi krščenica semnjá, kjer kupuje in prodaja babje in druge čenče, resnične in izmišljene ali vsaj zeló raztegnjene novice, nekaj za lastno rabo, nekaj pa zato, da jih prodaja naprej ali zamenja z drugimi.

Semènj je na vsakem kraju: treba je le dveh; če so pa tri, je pa že kar žegnanje. Toliko časa stoje skupaj, da se človeku kar smilijo in da bi jim prinesel stol, če bi ga imel pri roki, da bi vsaj sedele. Tudi prodajalne so dober studenec za novice. S temi se pa komiji prikupljajo; če je pa katera mlada in obilna, dobi pa tam še kaj sladkih besedi. Zato se pa tudi zgodi, da katera — če se pošlje po kako reč, ki se zeló mudi zanjo — pride nazaj, kakor bi jo bil človek poslal po smrt. Če ji pa zato kaj rečeš, ti obrne hrbet, obraz pa skremži tako, da bi se ga ustrašil, če bi te srečal nasamem.

Druga vrsta krščénice se pa ne meni toliko za druge kot zase. Taka je večidel že izpametovana, čeravno še mlada. Pripetilo se ji je bilo morda kaj: ujela se je bila v zanke kakega zapeljivca, ki jo je preslepil z obljubami in z zlatom; morda se je tudi spoteknila nad lastnim prevročim srcem. Na vse to je pa prišla mrzla ploha treznosti, ki jo je popolnoma ohladila; morda celó njeno srce ubila, da ga zdaj nima. Je pa še nekaj v njej, kar jo žene, da nastavlja mreže sinovom gosposkih hiš ali sploh mladim gospodom, da se lové vanje in ji puščajo zlato perje.

Pa še druga vrsta je, ki poveša domá oči pred vsako posvetno besedo — zlasti če se govori o moških — in ki je tako sramežljiva, da prijema zgornje in spodnje moške hlače le s cunjo, če jih že mora, a jih pri tem drži od sebe, kolikor je dolga njena roka. Zjutraj vstaja

zgodaj, da je prva v cerkvi, in v nedeljo mora h krščanskemu nauku, če bi prav hiša gorela. Če pa prideš ob nenavadni uri domov, najdeš pred hišo ali celó na temnih stopnicah vojaka z rumeno porto ali pa tudi brez nje, ki te ali ne zapazi, ali pa prav prijazno pozdravi. Ako se pa nekoliko zamisliš v troške vsakdanje hrane, boš našel, da bi to, kar porabi krščenica na mesec za trg, redilo še enega, morda še celó dva. Vendar njena senca ni zmeraj cesarsko sukno, ampak tudi drugo. Saj je pod vsakim suknom srce, ki se utegne vneti in goreti za zapuščeno, materinega in očetovskega varstva pogrešajoče revše.

No, kar se pa tiče pridnosti, delavnosti in poštenosti, se pa sme Ljubljana s svojimi ženskimi posli po vsej pravici pobahati — kolikor je namreč domačink; kajti kar je slabih, so prišle večidel iz tujih krajev ali pa so videle vsaj že veliko sveta. Razvadi in izpridi pa taka dekleta večidel šele gospoda sama, in če katera gospodinja toži, da ne more dobiti dobre krščenice, je tega sama kriva, ker je presitna in zapisana pri krščenicah med take, h katerim nobena dobra ne gre v službo. Je pač tudi katera krščenica taka, da ni izhajati ž njo, zlasti zadnja leta, kar je v Ljubljani tobačna tovarna, kamor silí vse ženstvo, ki ne mara težkega dela in se boji, da bi komu ne bilo v strahu. Toda splošno se sme reči, da boljše in rednejše vrste takega ženstva ostajajo vendarle še rajše v službah.

Starejša krščenica se izdatno loči od mlajše. Če se je katera postarala v eni hiši ali vsaj ne v prepegostih službah (pregovor: „Goste službe — redke suknje“ velja tudi tu), in če ni imela nikogar, ki bi ji bil zmeraj molil roko, da bi mu bila dajala — taka si je prihranila kak groš za stare dneve. Posvetnih muh se je že otresla; edina njena skrb je ta: ustreči svoji gospodi, ki jo je morda še pestovala, in misliti na večnost. Zato je res pobožna in vpisana v več bratovščin. Nekateri pa vendar tudi zraste jezik tako, da je čim starejša tem hudobnejša in ne pusti pri miru ne ljudi svoje vrste, ne gospode. V prostih urah se včasih tudi zamisli v svojo preteklost; spominja se, koliko moške in ženske gospode je že zrastle preko nje; kaj je že zdaj tisti pobček, ki ji je večkrat nagajal; kaj že tisto dekletce, zavoljo katerega toliko noči ni spala. Ravnotako je videla, koliko so jih že iz rodbine nesli k Sv. Krištofu, in potem je njo podedoval naslednik ali naslednica; morda je morala že celó premeniti službo. Tudi njene vrste ženstva — koliko se ga je že poizgubilo; v kakó različnih stanovih zdaj dela! Le ona je ostala to, kar je bila takrat — pravzaprav pa je že mnogo manj: izginila je telesna moč, in bližajo se dnevi, ko ne bo za drugega nego za varovanje razposajenih otrok, ki jih pa njene okorne noge ne bodo mogle več dohajati in loviti; ali pa še za to ne. Šla bo morda celó med staro šaro in bo pičlo živela ob tem, kar si je prihranila v boljših letih. Potem bo pa

prišla smrt, in nesli jo bodo štirje k Sv. Krištofu, in kar bo zapustila, bo ravno za pogreb in za nekaj svetih maš. Njenega groba ne bo zmočila nobena solza; le sorodniki, ki se prej žive dni niso nič brigali zanjo, bodo pridrli in si razdelili njeno zapuščino ter kleli, če bodo dobili premalo, ali pa če bo testament naredila tako, da se ima njena zapuščina obrniti v dobre namene.

V političnem življenju nima krščenica pravega predala. Če se že kaj briga zanje, vendar ne more sama nič seči vmes, da bi kaj izdalo. Ako zna brati — in to zna zdaj že skoro vsako deklè količkaj boljše vrste in službe — bere tudi slovenske časnike in knjige, zlasti take, ki so pisane za preprosto ljudstvo, potem pa razpravlja na trgu važnejše dogodbe na političnem polju ravnotako obširno in nadrobno kakor družinske. Gre pa tudi v slovensko gledališče, kadar je, in k zabavam katoliškega društva, kateremu je članica. V narodnem oziru je koristna še tudi po tem, ker zanaša v zagrizene nemčurske hiše — v kljub vsej prepovedi — vendarle slovenski jezik. Tega se potem otroci nalezejo hoté ali nehoté kolikortoliko.

Vsekako pa je ta stan ne le koristen, ampak naravnost potreben, ker drugače bi si morala gospôda sama kuhati, postiljati, pometati, snažiti se itd., in gospodične n. pr. bi ne mogle biti tako bele in nalikane, gospe pa ne tako nališpane in našopirjene, kakor so.

Razen drobiž.

(Species variae.)

Dozdaj smo imeli v žehti le stanove, ki so kolikortoliko imenitni, da dajejo Ljubljani bistveno sedanjo obliko in četudi segajo kolikortoliko drug v drugega, imajo vendar še vsak svoje lastno „bandero“. Je pa še tudi mnogo takih ljudi, ki zavoljo manjšega števila nimajo samostalne veljave in so že tudi preveč zapleteni med druge. Naj sledi zdaj tudi teh nekaj v kratkih obrisih.

1. Samica. (Avis coffeosa.) Svet je podoben veliki reki, po kateri mora plavati vsak človek. Mnogo jih srečno preplava in pride do cilja; nekaj jih utone, in voda jih vrže na breg; nekaj jih pa celó ostane na bregu, ker si ne upajo ali ne marajo v vodo. Zadnji so torej nekako mrtvi za drugo človeštvo; vsaj svetu ne pomagajo naprej. Taka nasuhem ostala ali nasuho vržena oseba je samica, ki se nabira skoro iz vseh stanov, največ seveda iz srednjih in nižjih. Morda je bila že srečna ali nesrečna žena, mati ali nevesta; morda se ji je prihodnost kazala že v lepem svitu; a po nesreči, po lastni ali tuji krivdi je ostala sama, brez moške ali družinske zaslombe in zdaj stoji kakor nerodovitno drevo na širokem polju samotno. Kvečemu daje tako drevo s svojim listjem še zavetje in senco pastirjem in pticam; a ne bo zapustilo nobenega plodu.

Ceravno je torej samica takorekoč na svetu „čez ostala“, vendar zna še koristiti svetu — ženskemu in moškemu — nekaj zato, da si kakó preganja dolge ure dneva; nekaj pa, da si ohrani samotno življenje. Delavna je pa taka samica v mnogem oziru. Tu je postrežnica starim samcem in zakonskim brez otrok; tam zanesljiva potovka, mešetarica in pozvedovavka; tu pre-skrbuje deklam službe, gospodinjam kuharice in dek-le; tam spet nosi ljudem v zastavnico, ker se sami sramujejo tega; tu prenaša mikavne pošte ženam, možem, gospodom, gospodičem in gopicam; tam zopet se dá najeti za postrežnico bolniku in varihinjo mrliču; tu hodi kaki gopé hranit sedež v cerkev, tam gre za pogrebom zadnja z višnjevimi predpasnikom. Vsekako je torej taka samica pravi hram raznih skrivnosti, ki jih zna pa tudi res zase obdržati in skrivati pred takimi, ki jih ne smejo zvedeti — seveda le tako dolgo, dokler se zdi to njej koristno in ji kaj nese.

Ni pa vsaka samica po enem kopitu. Zato se loči v koristno in škodljivo.

Koristna samica je dobra duša: stori dobrega, kolikor more po svojih močéh; je pobožna, a ne hinavka; hodi v cerkev in moli zase in za dobrot-nike, če mora živeti tudi ob teh. To je blaga duša — ljudje jo imajo radi, ker rajša sama trpi, kakor bi delala drugim nadlego. Zato tudi rajša kaj zasluži, kakor jemlje miloščino, dokler le more. Ko pa umre, zapusti — če kaj ima — vse do-brodelnim namenom, ker ji je mar še bolj za

dušo kot za telo. Takó je še vendar po svoji moči koristna svetu. Saj mu daje — če drugega ne — ysaj dobre zglede in ni nikdar ostra sodnica tujih grehov, ampak milega, odpuščajočega srca.

Vse drugačna je pa druga: ta je že plavala po vodi sveta, pa je bila vržena na suho. Ta se pa grozi svetu, bodisi po pravici, bodisi po krivici. Zato tudi sovraži vse in ne želi nikomur nič dobrega. Njen glavni posel je obrekovanje in opravljanje mladih in starih, moškega in ženskega spola vseh stanov, prilizovanje in hlinjenje tu, opazovanje in zalezovanje tam itd. Tudi se dá porabiti taka ženska samica za posle, kakršnih bi pošten človek ne opravljal, in tudi policija ne sme vedeti zanje. Služi namreč dobro neke vrste „gospodom“ in jim streže takó, kakor lovcu pes, ki mu priganja divjačino.

Neka vrsta take škodljivke je pa tista, ki ne špekulira na človeško meseno poželjivost, ampak le na denarno mošnjo. Če ima sama kaj, posojuje na strašne obresti; če pa nima, je pa mešetarica ali posredovavka med „dajavci“ in „jemavci“ in ima od tega navadno ravnolično, kolikor plačuje „jemavec“ obresti. To pa res tudi zasluži, ker zna izvohati oderuhom in oderuškam najlepši plen. Včasih se pa pripeti, da pride pri vsem tem sodnija ali pa vsaj policija vmes, toda ne prva, ne druga veliko ne opravi, ker je ta vrsta žensk že taka kakor jež ali želva (šildkrota), ki se hitro zavije proti vsakemu sovražniku — če v drugo ne, pa v hinavstvo

in tajejnje. Ti zadnji vrsti samice se morata torej vsekako šteti med škodljive živali.

2. Branjevka. (Mulier popularis et liberalis.) „Popularna“ se imenuje zato, ker jo pozna in rad ima vsak otrok; priimek „liberalna“ ji gre pa zato, ker ima pri njej vsak človek enako pravico: vsak dobi vse, če ima le denar. Izhaja branjevka večidel iz nižjega stanu; je omožena ali pa ne; in če ni, je bila vsaj enkrat mlada. Izobražen je pri njej posebno jezik — v obojem pomenu besede. Dasi je rojena Slovenka, se je počasi naučila vendarle tudi nekoliko nemščine — morda celo par laških besedi — obojega vsaj toliko, da zna hvaliti svoje blago in povedati, koliko velja. Tembolj je pa njen jezik razvit v drugem oziru. Teče ji gladko kakor namazano kolo, ker ne prodaja le blaga, ampak tudi novice — resnične in izmišljene. Dokler ni bilo časnikov, je bila branjevka edina zaloga dnevnih novic. A še zdaj je hitrejša od časnikov zlasti v rodbinskih zadevah in v škandalozni kroniki. Zalogo novic dopolnjuje po raznih zvezah, ki jih ima z vsemi stanovi. Zato vidiš stati pri njej ne le kuharice in druge ženske nižjega stanu, ampak tudi višje gospé in gospode vsakovrstne starosti — nekaj iz tega namena, nekaj pa tudi iz drugega. Razen kupčije, od katere plačuje davek, ima branjevka še drugo nezadavkano obrtnijo, namreč manjšo ali večjo zastavnico in posojilnico, a ne izpod pet od sto — na mesec. Zakaj ne? Saj nikomur ne ponuja, ampak ljudje sami prihajajo k njej in jo prosijo;

zato stori le dobro delo, če pomaga komu iz zadrege; pri tem se ji pripeti, da tuintam kaj izgubi, če posodi na brado ali pa na lepe obljube — saj ni že vse v mošnji, kar je obljubljeno, in med gospodo je mnogo sleparjev. Če se ji pa pripeti kaj takega, pa že poskrbi za to, da se odškoduje na drug način, namreč da spravi „lumpa“ v kolikormogoče slabo ime po vsem mestu, kar ji je tem lažje, ker ima obširno znanstvo med vsemi stanovi. Za take izgube se pa potem odškoduje pri drugih, ker brž poskoči z obrestmi za en odstotek in vsakemu pové, zakaj.

Svoj brlog ima branjevka kolikormogoče na očitnem kraju; pod svojim „štantom“, v svoji „štacuni“, na trgu okoli vodnjaka ali v kaki veži. Zadnje — v veži — je že tako navadno, da na Glavnem trgu že ni skoro veže, ne ulice, da bi ne bila v njej nastavljena branjevka s kakršnokoli robo. Zató smemo branjevko po vsej pravici primerjati s pajkom v človeški obleki. V javnem in političnem življenju pa nima prave veljave. Če plačuje dosti davka, je kvečemu volivka za trgovsko zbornico; tedaj pa skoro brez izjeme daje svoj glas narodnjakom. Vpisana je branjevka tudi v verske bratovščine, pa tudi v kako drugo, n. pr. v katoliško društvo, in če zna brati, se naroči tudi na kak slovenski časnik ali ga vsaj bere. Prihaja pa tudi k narodnim veselicam in takrat nima zadržane mošnje, če se more kaj pokazati.

Takó živi branjevka dan za dnevom. Če ljudje zaslutijo, da ima kaj v škrinji ali v hra-

nilnici, tudi ona to kmalu začuti, ker sliši naslove „mamka“, „tetka“ itd. spredaj in zadaj; zvé pa tudi, da ji ista usta, kadar jih ne sliši, pravijo „stara kavka“, „čarovnica“ in še grše, pa da komaj pričakujejo, da bi jo odnesli k Sv. Krištofu. Kadar se taka branjevka postara — če nima svojih otrok ali upravičenih dedičev — se ji prilizuje čimdalje večje število sorodnikov, ki prej morda zanje še vedela ni; ona je pa tudi tako svojeglavna, da — ko umre — dobé njeno zapuščino čisto tuji ljudje, dobrodelni zavodi: sploh je obrnjena takó njena zapuščina boljše, kakor da bi se trgali zanjo „sorodniki“ in sovražili zavoljo nje. Branjevka že sama svet dobro pozna; saj ga je lahko spoznala! Zato se spravi v večnost po svoji najboljši vesti, in tako je po njeni smrti vse v redu, kakor je hotela.

3. F a b r i š k a d e l a v k a. (Laborator femininus.) Po to že stopimo v pritlične ali podstrešne prostore zadnjih kotov mesta, kjer ni nič gosposkega kakor le kaka ženska cunjá, nobene udobnosti, ampak vse spi na kupu, otroci in odrastli, ženske in moški v ozkih prostorih, da se komaj diha. Morda je kje — če je zaslužek dober in življenje redno — še kaj boljše; toda nasplošno ne — če ni postranskega zaslužka. Kaj je pa ta „postranski zaslužek“, smo že nekje obširneje omenili. Sploh se začne tu človeška reva in gniloba, ki je pa ne bomo tu obširneje opisovali.

K temu stanu spada tudi „cigararica“ (Venus ultraliberalis). To je pridobitev novejšega

časa in čeravno pomaga z izdelovanjem smodk večati državne dohodke, vendar tudi izdatno polni stan večernih metuljev in ponočnih cip. Zbira se ta stan nekaj iz kmetiških deklet iz ljubljanske okolice — te dobé zvečer domov gredé včasih kako moško spremstvo — nekaj pa iz mestnih deklet — o katerih je neki pobič, pet let star, nekaj vprašal, če so res žene vojakov — in iz poslov, ki se jim zdi plača v službi premajhna ali pa nadzorstvo presitno. Tem se pridružijo še nezreli otroci, ki pa postanejo v tej družbi le prekmalu zreli: vodstvo deželne bolnišnice vé največ o tem. Kakor povsod, so tudi med tem stanom stare in neobčutljive, ki se jih ne prime več nobena reč; a ravno zato so učiteljice mlajšim, ali pa jih zavidajo, kakor jim kaže. Iz teh elementov je sestavljena „cigararica“, — zato je ne bomo dalje opisovali, ampak prepuščamo vsakemu, naj si misli o njej, kar hoče. Le to bodo opomnjeno, da se tu veliko govori o revščini.

Izrednosti.

(Genera degenerata.)

Sem spadajo redkejše ženske prikazni — redkejše zato, ker so ali tuja rastlina k nam presajena, ali pa izrastki na domačih tleh. Dasi imajo splošno dobre in slabe lastnosti dozdej naslikanih vrst, vendar imajo še nekatere posebnosti, da se spoznajo med drugimi in nekako molé iz njih. Naj jih sledi tukaj nekaj.

1. *Politikarica.* (*Femina praecepta.*) Če ravno je ženski spol najbolj političen in diplomatičen že od nekdanj, se vendar ne more ponášati z dobrimi uspehi; pač pa mu svet očita mnogo slabih uspehov pri politiki. Že prva ženska Eva je izgubila raj ne le sebi, ampak tudi možu, ko se je spustila s kačo v politično razpravo, in tega še ves njen rod ni dobil nazaj. Ako bi se bila spustila kača z moškim, z Adamom, v politično barantijo, bi se bila najbrže ona opekla. To je kača skorogotovo slutila, zato se je lotila ženske — Eve, ker se ji je zdelo lažje, opehariti jo. Morda bo kdo rekel, da je bila tudi kača ženskega spola, torej „babica“, ker je bila tako politično prebrisana; jaz bi temu skoro pritrnil, ker še dandanes zapeljujejo ženske moški spol; toda pomisliti je, da je bila kača na drevesu, torej skorogotovo „mandelc“, ker ženska še dandanes ne more splezati na drevo brez lestve. O lestvi pa še v sv. pismu na tem kraju ni pravnič govorenja.

Po tej zgodovinski opazki se vrnimo nazaj k naši politikarici. Tudi njo je ustvaril Bog za pomočnico možu; a s tem ji ni zapovedal, da se mora pečati s politiko tudi ona, če se peča mož. Če bi bilo to, bi morala n. pr. tudi žena zdravnika, doktorja, profesorja itd. biti zdravnica, doktorica, profesorka. In res politikarice mož — če ga ima — ni politikar; navadno vé o politiki toliko, da je telečja pečenka boljša od ajdovega močnika, in vino boljše od vode: peča se rajši s kako rečjo, ki več nese, in ob kateri

se dá živeti. Ker svoje gospe ne razume ne on, ne otroci — če jih je kaj — zato jo včasih spoštuje, ker se mu zdi vzvišena; včasih pa so mu njene ideje le prazne muhe ali prismojene domišljije — in bolje bi se mu zdelo, če bi se pečala namesto s političnimi govori in z branjem političnih časnikov z otroki, z gospodinjstvom, s šivanko in s kuhavnico. Samoobsebi se razume, da taka politikarica rada zahaja v družbo moških, ker ne mara za vsakdanje ženske čenče. V moški družbi se spušča v politične pogovore, jih sama sproži in jih potem domá prebavlja ter pravi drugi družčini, če se ji zdi zanje sposobna. Zahaja tudi v politične zbornice, k javnim političnim zborom itd. Kamor ji pa še ni dovoljeno hoditi, od tam si pa že vé preskrbeti zanesljivih poročil.

Domá je tudi le politikarica. V njeni sobi vidiš podobe mož, ki jih ona časti, in slike raznih politikov, ki pa brž izginejo s stene in iz „albuma“, če ji originali niso več po volji. Berivo njeno je le politično, in če že bere kaj zabavnega, mora tudi to imeti kaj političnih cinkov. Včasih se pa jezi mož zavoljo zanikarnega perila, odtrganih gumbov, otroci vpijejo in tulijo, ker jim manjka tega in onega, kosilo je slabo, neokusno — sploh: v taki hiši je vse narobe. A kaj bi hasnilo, če bi bilo vse v redu: mož zadovoljen, hiša in otroci v redu — če bi pa ona zamudila pri tem dogodbe le onega dne, in ne slišala ne tega, ne onega, ne brala tega političnega članka ali izvrstnega govora onega poslanca! Nad čem

bi se pa potem jezila, če bi ne vedela, kaj je ta in oni nasprotnik storil, govoril ali pisal! Poznati mora vsakega količkaj pomenljivega politika po imenu, ravnotako mora vedeti natančno, kje stojimo v političnem oziru. Iz tega ugiba, kam bomo prišli in kako bo, in če pozneje ni vse po njenem računu, se ni zmotila ona, ampak drugih slaba politika. Kadar se ji pa zgodi po volji, je tega bolj vesela kakor katerekoli sreče domá, in če bi ji vse poginilo — nič ne dé, da le njena politična ideja pride do vrhunca. Kako srečen je mož take žene — lahko vsak sam preudari.

Politična strast je pri taki ženski še močnejša kot pri moških, ker se razlija na vse nasprotno osebe in se kaže tudi v javnem in v družabnem življenju. Loči se pa politikarica še v domačinko in nemškutarico. Prve je manj kot druge, ker je sploh ženski spol pri nas vsled slabe vzgoje še preveč potujčen.

Seveda ne spadajo v to vrsto tiste narodnjakinje, ki se brigajo za politično življenje le toliko, kolikor jim je to potrebno in kolikor jih k temu priganja blago domoljubno srce in pravo narodno prepričanje, po katerem vzgajajo svojo mladino. To so pa vzvišena ženska bitja, ki jim bo slovenska domovina še slavo pela. Hvala Bogu — imamo tudi še nekaj takih in upamo, da jih bo čimdalje več. To nam kaže naraščaj mladine, ki daje čimdalje več vrlih domobrancev.

V ta razred spada tudi ženski pesnik in pisatelj (Poëta femininus). O pravem po-

klicu pri tem bitju skoro ni govoriti; loti se te stroke večidel le zavoljo mode; pa če ima tudi še toliko talenta, je vendar vse le nekako prisiljeno, posnemano. V tej stroki je namreč ženski spol ravnotako nesrečen kakor v politiki. Zlasti kar rodi pri nas tuji nemški jezik, ne bogati nobenega slovstva, kvečemu polni lačne prostore časnikov.

2. Odgojiteljica ali „gubernanta“ (Praeceptor femininus.) je skoro brez izjeme tuje zelišče, začasno k nam zaneseno po krivdi tistih domačih in tujih jurčkov, ki mislijo, da more biti vsaka roba dobra le, če se dobi s tujega, in jim zato domače blago nič ne velja. Zato si naroči vsak tak jurček, — še prej pa zagrizen nasprotnik našega naroda — če le more, gubernanto za svoje otroke iz Nemčije, Švice ali celo s Francoskega. Navdušenost za zadnji dve vrsti je pa nekoliko upadla, odkar so bili Francozi tepeni po Prusih. Taka stvar se namreč naroči kakor kak lovski pes, kaka lepa cvetica ali po časnikih hvaljena knjiga. Ne pozna se ne ime guvernante, ne njen značaj — in ko pride, je navadno taka, da se ž njo ne more izhajati. Prvič je „izobražena Nemka“: za to je dosti, da je brala nekaj nemških romanov in klasikov; drugič je napihnjena, ker misli, da je prišla med čisto divji narod, čigar otroke mora kultivirati. Zato se pa tudi postavlja v hiši in v vsaki družbi na prvo mesto, in nič lažjega ni na svetu, kot zameriti se ji. Kaj se nauče otroci od nje, to se razvidi že iz tega,

kar je bilo povedano v teh slikah o gosposki vzgoji sploh, o ženski pa še posebe. Vendar je te tuje rastline v Ljubljani čimdalje manj, ker nemčurski kapital propada.

3. Svetohlanka. (Xantippe universalis.)

Da se ne vsuje name ploha viharne razburjenosti in kamenje splošnega vrišča vseh, ki mislijo, da jih zadeva ta priimek, bodi najprvo povedano, katero vrsto ženstva stavim v ta oddelek.

Svetohlanka — neprimerno jo imenujejo posvetnjaki tudi „tercijalko“ — je po mojih pojmih hinavka in to ne le v navadnem posvetnem, ampak tudi v verskem ali cerkvenem življenju. Zbira se iz raznih stanov, pa največ iz nižjih, podložnih — zato se plazi po prahu, in če treba, tudi po blatu, le da doseže svoje namene. Večinoma je že stara ali vsaj v takih letih, da ji na navadni — ženski odločeni — poti življenje nič več posebnega ne obeta. Življenje je izkusila od vseh strani: njena preteklost ima včasih toliko lukenj, da je ni več mogoče zakrpati. Nekatera taka ženska je pa tudi sprta z vsem svetom; srca pa tako neusmiljenega in hudobnega, da bi šla gledat obešanje ali klanje nedolžnih otrok in bi rekla, da je tudi to prav. Nevoščljivost in sovraštvo do ljudi — četudi ji niso storili nič žalega — je pri njej tako silno razvito, da se po navadni matematiki še preračunati ne da. Prej ti bo privoščil sam peklenšček kaj dobrega kakor to izvrženo bitje. Ni mi treba praviti, koliko škode

naredi taka zver s svojim hudobnim, nikdar skrhanim jezikom — in to tembolj, ker se zna plaziti v ovčji, pohlevni krščanski koži, in siplje strup iz medene sklenice — včasih le zato, da dobi par grošev, večkrat pa iz gole peklenske hudobije. Pri tem ji je pa vseeno, če je to, kar govori, resnica ali ne — včasih si še sama nalašč kaj izmisli.

Svoje življenje — če ima še za kaj /drugega veselje kot za to, da drugim škoduje — skrbno skriva pred svetom. Vse, kar je na njej, je hinavstvo — in Bog ti bodi milostljiv, če si jo kje zasačil na napačnem potu! Prekolne te, da te sam rogač ne bo več pogledal, in če ne vem kaj storiš — v nebesa po njeni volji ne boš nikdar prišel.

Najhujše je pa družini, če dobi tako hinavko za dekle ali kuharico. Ker se take babure vse med seboj poznajo kakor mačke po glasu, so kmalu skrivnosti vse rodbine vsem znane; zlasti grehi se devajo na veliki boben, in vse se zavzemajo nad njimi. Koliko je pa tak posel vreden in kako ume svoje dolžnosti, bodi dokazano tu le na enem resničnem zgledu.

Pri neki družini je služila taka hinavka, ki si je hotela pridobiti zaupanje s tem, da se je delala prav pobožno. Imela je varovati otroka, okoli poldrugo leto starega. Mati ni mogla razumeti, zakaj se otrok služkinje tako silno boji, da se zmeraj koplje od nje. Nekega večera gresta oče in mati vun, pa izročita služkinji

otroka z naročilom, naj bo pri njem doma in naj ga varuje. A kaj stori brezvestnica! Komaj je bila sama z otrokom — ga položi v zibelko, poveže, da bi ne mogel pasti vun, in odide — ne zmeneč se za otrokov jok — češ, „kadar se bo krempelj naveličal cviliti, bo že zaspal“. Fantka je bilo v temi silno strah; jokal je na vse pretege, in ko je prišla mati čez poldrugo uro domov, ga je našla — na tleh vsega potolčenega. Čez nekaj časa je prišla tudi brezvestna dekla, in na vprašanje, kje je bila, se je odrezala prav jezno: „V cerkvi.“ Seveda je zadnjikrat spala tisti večer v tisti hiši — toda otrok je nevarno zbolel in komaj ozdravel. Ko je ni bilo več, je potem pravil, da ga je vedno tepla in puščala samega, pa mu ostro prepovedala o tem kaj povedati mami.

Dandanes pravijo nekateri „tercijalka“ tudi pobožnim ženskam, ki pridno hodijo v cerkev in žive lepo krščansko. Da jaz v tej sliki nisem opisal takih, to bo vsak izprevidel, in mislim, da ne bo nobene zamere, če sem grajal, kar je graje vrednega.

4. Uradnica. (Femina semimasculina.)
S to rastlino se delajo dozdej šele poizkušnje, ker ji pri nas tla še niso ugodna in ji menda tudi tako kmalu ne bodo. Se pa tudi le slabo sponaša: nekaj zavoljo splošne ženske lastnosti, da namreč ne zna molčati in obdržati skrivnosti zase; še več pa zavoljo nesposobnosti, ker si namreč skoro nikdar ne prisvoji za službo potrebnih lastnosti. Radi te pomanjkljivosti vselej

apelira na moško prizanesljivost, in če nima drugih razlogov za svoje pregrehe, pa spusti solze. S temi pa predere marsikaj, a le v škodo službi in državi, ki jo plačuje. Ženske zadnji razlog so pač solze, in če te ne ganejo, si trinog, divjak, kmet itd.

Ženskega uradnika imamo dozdej pač šele pri pošti in pri brzojavu — menda zato, ker si država misli ž njim kaj prihraniti. Pa še tu nima uradnica mnogo odgovornosti, čeravno včasih prav rada pokaže svojo c. kr. veljavnost. Moškim uradnikom je pa ravnotako napoti, kakor je nepovoljna občinstvu — oboje zavoljo svoje nižje strokovne izobrazbe in radi razmišljenosti ter malega veselja, da bi z lastno pridnostjo izpopolnila to, kar ji nedostaja pri izobrazbi. Ker je taka ženska gosposkega stanu in že navajena od mladih nog slišati od moškega spola le sladke besede, zato misli, da je uradna pisarnica — salon; in če zahtevaš od nje s kratko besedo česa, si gotov, da boš odpravljen le počasi; in če se za to celo pritožiš, boš dobil iz nevoljnih ust nevljudne besede. Zamera je gotova: zapomni si uradnica tvoj obraz, in to boš čutil vselej, kadar boš imel kaj opraviti ž njo. Če se ji pa hočeš prikupiti, si zapomni tale nagovor: „Blagorodna gospodična (gospa), oprostite mi, da se drznem motiti vas v vaših gotovo najlepših mislih s preponižno prošnjo, da bi blagovolili povedati (storiti) to in to — sevé, če vam ni nepriležno; drugače mi pa blagovolite povedati, kdaj bi smel zopet priti,

nadlegovat vas s svojo prošnjo.“ S takim uvodom se boš gotovo prikupil, še bolj pa, če si ga prevedeš v nemščino, ker — kakor ves ženski gosposki spol — obraja tudi ta vrsta žensk nemščino najbolj; pred slovensko besedo pa rada obesi nos.

Drugih znamenitih lastnosti pa nima, da bi se ločila po njih od drugega ženstva, če ne morda po tej, da se čuti bolj samostojno. Zato jo pa pustimo v miru.

5. Večerni metulj ali ponočna cipa. (*Vespertilio vulgaris* vel *Venus vulgivaga*.) Tukaj smo pa že na najnižji stopinji: pri stvareh sicer človeške podobe, pa brez vsega onega, kar krasí človeka. Sestavlja se ta stan iz skoro vseh prej omenjenih ženskih stanov, največ seveda iz nižjih. Vzroki so pa razni: največ lenoba, nevednost in želja, da bi se prijetno živelo brez hudega dela. O teh, deloma usmiljenja, še več pa zaničevanja vrednih stvareh bi se dalo pisati dolge in morda celo mikavne romane; a mi ne maramo brskati po tej mlaki — saj je dosti žalostno že to, da kaže „bela Ljubljana“ tudi v tem velik napredek in se bliža večjim mestom. Da torej ne bomo nikogar pohujševali, pa naj bodo s to najnižjo vrsto končane tudi ženske slike.

Sklep.

Takó je torej končano to precej obširno delo „Ljubljanskih slik“. Popolno tako delo ne more biti. Enemu se bo zdelo morda preveč enostransko, drugemu prečrne barve, tretjemu preokorne oblike, četrtemu marsikje pretirano, petemu prepovršno — sploh: vsak čitatelj bo imel kaj očitati pisatelju. Ta pa sam vé predobro, da je delo pomanjkljivo. Njegov namen tudi ni bil ta, da bi bil podal kaj vseskozi popolnega, dognanega, ker se čuti za to preslabega in tudi ni imel ne časa, ne prilike, da bi bil vse natanko in nadrobno pregledal in premlel. „Slike“ so zato izdelane le na podlagi bolj površnega opazovanja in ustnih poročil.

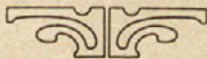
Že medtem, ko so prihajale na svetlo „Ljubljanske slike“ v „Slovincu“, je prihajalo tudi pisatelju mnogo pelina, ki je kazal, da so marsikoga hudo razjarile in marsikako ošabnost in napihnjjenost hudo zbodle. Zlasti ženski spol ni maral videti v teh „slikah“ svoje podobe. To je bilo pa pisatelju ravno znamenje, da je dregnul v sršenovo gnezdo, ker so se vsule te živali od vseh strani vanj. Prilizovati in sladkati se ženskemu spolu — to pa že izkraja ni bil njegov namen; pač pa bi bilo mnogo ljubše tudi njemu, če bi bil mogel naslikati ljubljanski „krasni spol“ res tako, kakor bi se rad videl. Morda mu bo to čez nekaj let mogoče, ako mu bo namreč dajal ta spol lepše

podobe za slike kakor dozdej. Naj popusti najprej ostudno nemškutarjenje, pa bo brž marsikaj boljše — gosposko ženstvo bo obdajal kmalu ves drugačen svet.

Razen tega pelina je pa dobil pisatelj vendarle tudi mnogo nezasluženega kadila, kar mu je v prijetno zadoščenje in v izpričevalo, da njegove „slike“ niso tako izkažene, kakor se zde mnogim — takim, ki so zagledali v njih svojo podobo ali pa so bili po njih kolikortoliko prizadeti.

Zato se tolaži pisatelj h koncu le s starim, večkrat že izkušenim pregovorom:

„Resnica oči kolje.“

Kazalo.

	Stran
Hišni lastnik ali gospodar	1
Trgovec	7
Kupčijski strežnik ali „komi“	22
Uradnik	34
Profesor	46
Dijak ali študent	59
Jezični doktor	73
Doktor zdravnik	81
Penzionist	84
Gostilničar	87
Kavarnar	101
Pesnik	108
Pisatelj	110
Duhovnik	130
Zasebnik	134
„Lev“	138
Privatni uradnik	141
Predmeščan	147
Raznoterosti	152
Ženska	165
Velika gospa	166
Gospa blagorodna	183
Gospodična	195
Klepetulja ali ženski volk	219
Natakarica ali kletarica	224
Dijaška mati ali gospodinja	232
Krščenica	239
Razen drobiž	246
Izrednosti	252
Sklep	262

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS: 8

00000074312

